ХАДИС

ТАРИХЫ ВЕ УСУЛЫ

Къырым мусульманлары диний идареси
Азовское ислямий илимлер медресеси

بسم الله الرحمن الرحيم

Терджиман: Асадуллах Т. Баиров
Эдебий маррир: Энвер Къуртумер

Къолунъыздаки китапнынъ азырланувында махсус имам-хатип мектеплери ичюн, илим адамлары эйети тарафындан азырланылгъан «Хадис усулы» китабы эсас оларакъ алынды. Бу эсерде хадис ве суннет не олгъаны, хадислернинъ чешитлери, къысымлары, тедкъикъ этилюв усуллары, насыл къайд этильгени, кимлер тарафындан топлангъаны ве тахлиль этильгени, насыл бир шеръий менба олгъаны в. с. меселелер анълатыла, ве мисаллер берилип, Пейгъамберимизнинъ -салляллаху алейхи ве селлем- базы меселелернен алякъалы нумюне хадислери кетириле.

Китап, Къырым мусульманлары диний идареси тарафындан медресе талебелери, имамлар ве Хадис усулы ильмининъ эсасларынен таньшмагъа истеген ватандашларымыз ичюн тевсие этиле.

Адрес: АР Крым, Симферополь, ул. Курчатова, 4.
Тел/Факс: (0652) 27-43-53, (0652) 60-94-42.

ХАДИС ТАРИХЫ ВЕ УСУЛЫ

история и методология хадисов

Акъмесджит - 2012 с.

АНТ ЭТКЕНМЕН

Ант эткенмен, миллетимнинъ ярасыны сармагъа,
Насыл болсун бу заваллы къардашларым чюрюсин?
Онлар ичюн окюнмесем, къайгъурмасам, яшасам,
Юрегимде къара къанлар къайнамасын, къурусын!

Ант эткенмен, шу къарангъы юрткъа шавле сепмеге,
Насыл болсун ики къардаш бир-бирини корьмесин?
Буны корип бувсанмасам, мугъаймасам, янмасам,
Козьлеримден акъкъан яшлар дерья-денъиз къан болсун!

Ант эткенмен, сёз бергенмен бильмек ичюн ольмеге,
Билип, корип миллетимнинъ козьяшыны сильмеге.
Бильмей, корьмей бинъ яшасам, къурултайлы хан болсам,
Йине бир кунь мезарджылар келир мени коммеге.

Номан Челебиджихан (1885-1918)

КИРИШ СЁЗ

Къыйметли окъуйыджы!

Бир чокъ йыллардыр озь динини огренмеге чаре тапалмагъан, динимиз акъкъында бильги бериджи, анълайышлы ве ана тилимизде олгъан менбаларгъа асрет къалгъан халкъымыз бу бошлукъны толдураджакъ эр севиеде ве эр тарафлама Ислямны анълатаджакъ китапларгъа мухтадждыр. Халкъымызнынъ бу ихтияджыны къаршыламакъ озюне вазифе оларакъ бильген Къырым мусульманлары диний идареси бу ёлда планлы шекильде басамакъ-басамакъ илерилеп, бир сыра диний яйынларны басып кельмекте.

Истер, динни янъы огренгенлерге Ислямнынъ эсасларыны энъ саде шекильде анълаткъан, истер, медресе талебелерине ве Ислям дининен меракълангъан кениш кутьлелерге динимизни даа терен ве хусусий ислямий илим далларына аит оларакъ анълаткъан Диний идаремизнинъ неширлери сырасында артыкъ ишбу «Хадис усулы ве тарихы» серлевхалы китап да къошулды.

Къолунъыздаки китапнынъ азырланувында махсус имам-хатип мектеплери ичюн, илим адамлары эйети тарафындан азырланылгъан «Хадис усулы» китабы эсас оларакъ алынды. Бу эсерде хадис ве суннет не олгъаны, хадислернинъ чешитлери, къысымлары, тедкъикъ этилюв усуллары, насыл къайд этильгени, кимлер тарафындан топлангъаны ве тахлиль этильгени, насыл бир шеръий менба олгъаны в. с. меселелер анълатыла, ве мисаллер берилип, Пейгъамберимизнинъ -салляллаху алейхи ве селлем- базы меселелернен алякъалы нумюне хадислери кетириле.

Китапта эр бир мусульман ичюн файдалы ве билинмеси керек бильгилер топланып, тертипли суретте такъдим этильди. Бойлеликнен, медресе ве дигер окъув юртларында дерслик оларакъ къулланылмасы мумкюн бу китап, эр бир мусульманнынъ окъуп, мураджаат эте биледжеги бир эсердир.

Къырым мусульманлары диний идареси халкъымыз адындан ишбу китапнынъ азырланып басылмасында эмеги ве ярдымы кечкен эр кеске тешеккюрлер бильдире. Умют этемиз ки, бу эсер олгъан бошлукъны толдурыр, халкъымыз ичюн файдалы ве берекетли олып, онынъ озь менлигини къазанмасына ярдымджы олур.

Гъайрет къулдан, мувафакъиет Аллахтандыр.

Къырым мусульманлары диний идареси

Акъмесджит - 2012 сенеси.

БИРИНДЖИ БОЛЮК

СУННЕТ

<u>БОЛЮКНИНЪ МЕВЗУЛАРЫ</u>

А. СУННЕТНИНЪ ЛУГЪАВИЙ ВЕ ЫСТЫЛА [ЫСТЫЛА] МАНАСЫ

Б. СУННЕТНИНЪ КЪЫСЫМЛАРЫ

В. СУННЕТНИНЪ УКЮМИ

Г. СУННЕТ – ДИННИНЪ МЕНБАСЫ

<u>АЗЫРЛЫКЪ ИЧЮН ВАЗИФЕЛЕР</u>

1. «Суннет» келимесининъ манасыны лугъаттан араштырынъыз.

2. Джемиетнен багълы аятынъызда «суннет» адынен багълы нелер бар? Тюшюнип бакъынъыз.

3. Пейгъамберлерге ве суннетке не ичюн ихтиядж олгъаны акъкъындаки малюматны окъуп огренинъиз.

А. Суннетнинъ лугъавий ве диний ыстыла оларакъ манасы

«Суннет» – лугъатта «кениш ёл; адет» киби маналарны анълата. Къуран-ы Керимде къулланылгъан маналар козь огюне алынса, «суннет» келимесининъ энъ муим хусусиети – «денъиштирильмеси мумкюн олмагъан сабит бир шарт, къанун ве укюм» деген маналары анълата. Аллах Таали ает-и керимеде шойле буюра:

فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ سُنَّةَ ٱلأَوَّلِينَ فَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلاً وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَحْوِيلاً

«Олар эвелькилерге татбикъ этильген къанунлардан башкъасыны беклейлерми? Аллахнынъ къанунында бир денъишиклик, Аллахнынъ къанунында бир бозукълыкъ асла уламазсынъ». *Фатыр, 35/43.*

Бу ве бунъа бенъзеген башкъа аетлерден анълашылгъанына коре, Къуран-ы Керимде «суннет» сёзю – Аллахнынъ ич денъишмеген укюм ве къанунлары манасында къулланылгъан. «Суннет» келимеси айрыджа, инсанларнынъ девамлы япкъан эйи я да ярамай фииль ве арекетлерни де озь ичине ала. Чюнки Хазрети Пейгъамбер эфендимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ шу хадиси бу манададыр.

عن جرير بن عبد الله –رضي الله عنه– قال. قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

مَنْ سَنَّ فِي ٱلاسْلاَمِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ اَجْرُهَا وَاَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ, وَمَنْ سَنَّ فِي ٱلاسْلاَمِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَ وِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ .

Джерир ибн Абдуллах -радыяллаху анх-, Аллах Ресули -салляллаху алейхи ве селлем- нинъ шойле дегенини ривает эткен: *«Эр ким Islямда эйи бир суннет (адет) ортагъа чыкъарса, кендисининъ ве кендисинден сонъ буны япкъан кимселернинъ савабы о инсангъа языльр. Ким де ярамай бир адет ортагъа*

чыкъарса, кендисининъ ве кендисинден сонъ буны япкъанларнынъ гуняхы да о кимсеге язылыр». Муслим, Илим, 15.

Иште, корюнгени киби, «суннет»нинъ ыстыла манасы, лугъавий манасынен якъындан багълыдыр. Бунъа коре Пейгъамбер эфендимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ фииль ве арекетлери онынъ суннетини тешкиль эте. О алда ыстыла оларакъ «суннет» – Хазрети Пейгъамбернинъ сёз, фииль [арекет] ве тасвиплерине [догъру танув, уйгъун корюв] берильген аддыр.

Б. Суннетнинъ къысымлары

Термин манасындан анълашылгъанына коре суннет – къавлий, фиилий ве такъририй оларакъ учь къысымгъа айрыла.

1. Къавлий суннет

Хазрети Пейгъамбернинъ эр къайсы бир мевзуны сёзнен беян этювидир. Онынъ сёзлери ве беянлары бу группагъа кире. قال النبي ибарелеринен башлагъан хадислер къавлий суннетке мисальдир. Суннетнинъ бу къысмына хадис де дениле. Къавлий суннетке бир мисаль оларакъ шу хадисни кетирмек мумкюн:

وعن أَبي موسى رضي الله عنه قال : قال رسول الله –صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم–:الْمُؤْمنُ للْمُؤْمن كَالْبُنْيَانِ يَشدُّ بعْضُهُ بَعْضاً . وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِه . متفق عليه .

Эбу Муса эль-Эшарий -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Мусульманлар парчалары бир-бирине багълангъан бир бина кибидирлер». Хазрети Пейгъамбер буны анълатмакъ ичюн, эки элининъ пармакъларыны бир-бири арасына кечирип багълады. Бухарий, Салят 88; Муслим, Бирр 65.

2. Фиилий суннет

Фиилий суннет – Хазрети Пейгъамбер эфендимиз – салляла-

ху алейхи ве селлем-нинъ намаз, ораза, зекят, хадж киби чешит ибадетлернен ве башкъа диний укюмлерненалякъалы татбикълери, дигер диний ве ахлякъий арекетлеридир. Олар сахабилер тарафындан ривает этильгендир.

رأيت رسول الله (ص) فعل كذا

«Пейгъамберимизнинъ шойле япкъаныны корьдим…»

я да

كان النبي (ص) يفعل كذا...

«Пейгъамберимиз шойле япкъан эди…» шеклинде башлангъан хадислер, фиилий суннетке мисальдир.

وائل بن حجر –رضي الله عنه– قال : رأيت رسول الله –صلى الله عليه وسلم– اذا سجد يضع ركبتيه قبل يديه ، و اذا نهض رفع يديه قبل ركبتيه.

Ваиль ибн Худжр -радыяллаху анх-дан ривает этильгенине коре, Ваиль шойле деди: *«Мен Пейгъамберимизни -салляллаху алейхи ве селлем- седжде эткенде корьдим, седжде кеткенде тизлерини эллеринден эвель къоя эди. Седжеден тургъанда да эллерини тизлеринден эвель котере эди». Эбу Давуд, Китабус-Салят, № 838.*

3. Такъририй суннет

Такъририй суннет – Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ, сахабенинъ япкъан ишлерини корип, айткъан сёзлерини эшитип, бу иш ве сёзлерни ясакъ этмейип сусмасы, догъру къабул этмеси ве хош корип тасдикъ этмесидир.

Шу ривает, такъририй суннетни косьтерген бир мисальдир.

Эбу Саид эль-Худрий анълата: *«Ёлджулыкъкъа чыкъкъан эки аркъадашнынъ янларында сувлары ёкъ эди. Тейеммум*

япып, намазларынъы къылдылар. Даа сонъра намаз вакъты чыкъмадан сув таптылар. Бириси абдест алып, тейеммум иле эда эткен намазыны янъыдан къылды, башкъасы исе къылмады. Бу адисени анълаткъанларында Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- Эфендимиз, намазыны янъыдан къылмагъан сахабийге: «Сен, суннетке коре арекет эттинъ, намазынъ тамамдыр» деп буюрды. Намазыны янъыдан къылгъан сахабийге де; «Санъа эки къат севап бар» деди». Эбу Давуд, Тахарет, 1, 92.

КЪАЙД ЭТИНЪИЗ

Ачыкъ укюм булунмагъан мевзуларда сахабенинъ фикирлеринен, сахабенинъ татбикълери де такъририй суннет сайылгъандыр. Чюнки сахабе, Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- нен сыкъ-сыкъ корюше эди ве япкъан ишлерини онъа анълата эди. Хазрети Пейгъамбер де оларнынъ япкъан ишлерини корип, япкъан хаталарыны тюзельте эди. Бойледже, севгили Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ девамлы козетюви астында олгъан сахабенинъ фикри де бир джеэттен Хазрети Пейгъамбернинъ фикри кибидир. Бунынъ ичюн сахабенинъ фикри такъририй суннет сайылгъандыр. Меселя:

Хузейфе -радыяллаху анх- шойле ривает эте: «*Бизлер Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- нен бирликте бир емекте эдик, башта о элини узатып емекке башламагъанадже биз элимизни узатмаз эдик*».

[Муслим, Китабуль-Эшрибе, VI, 245]

Бу эки сахабийнинъ тек бир мевзудаки арекетлери бирбиринден фаркълы олмасына рагъмен Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- эр экисини де тасдикъ этти. Бунынънен, сув тапылмагъан вакъыта тейеммум япыларакъ эда этильген намазнынъ, вакъти чыкъкъандан сонъра янъыдан къылынмасынынъ керек олмагъаныны, къылынгъаны такъдирде исе савабынынъ даа фазла оладжагъыны ифаде этти.

Юкъарыда анълатылгъан суннетнинъ чешитлерини ве мисал-

лерни талиль этеджек олсакъ:

Бириндживинде Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ сёз васытасынен япкъан беяны бар;

Экинджисинде япкъан бир фиили, иши;

Учюнджисинде исе бир вакъиагъа нисбетен мусбет мунасебети корюльмектедир. Бу мунасебет сукют, тебессюм я да сёзнен тасдикъ шеклинде олгъаны ичюн, япылгъан ишнинъ Хазрети Пейгъамбер тарафындан догъру корюльгени анълашылмакъта.

B. Суннетнинъ укюми

Суннет – Къуран-ы Керимден сонъ Ислямнынъ экинджи менбасыдыр. Чюнки Аллах Тааля, Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-ге Ислям динини теблигъ этмек вазифесини юкледи ве Пейгъамберимизнинъ инсанларгъа гузель орьнек олгъаныны бильдирди.

«Ант олсун ки, Ресулюллах, сиз ичюн, Аллахкъа ве ахырет кунюне къавушмакъны умют эткенлер ве Аллахны чокъ зикр эткенлер ичюн, гузель бир орьнектир». *Ахзаб, 33/21.*

Айрыджа, мевзунен алякъалы башкъа аетлер де бар:

«Аллахкъа ве Пейгъамберге итаат этинъиз ки, сизге мерхамет этильсин». *Али Имран, 3/132.*

«Ким Пейгъамберге итаат этсе, Аллахкъа итаат эткен олур». *Ниса, 4/80.*

«Эй, Пейгъамбер, де ки: Эгер Аллахны севсенъиз, манъа уюнъыз ки, Аллах да сизни севсин ве гуняхларынъызны афу этсин». *Али Имран, 3/31.*

«Эй, Пейгъамбер, де ки: Аллахкъа ве Пейгъамберге итаат этинъиз. Эгер юзь чевирсенъиз билинъиз ки, Аллах кяфирлерни севмез». *Али Имран, 3/32.*

Бу аетлерден де анълашылгъанына коре, мусульманнынъ вазифеси – башта Аллахкъа, сонъра да Хазрети Пейгъамберге итаат этмектир. Онъа итаат да онынъ суннетине таби олмакънен мум-

кюндир. Аллахнынъ инсанларгъа бильдирген эмир ве ясакълары, Пейгъамбернинъ анълатувлары ве татбикъаты ярдымынен айдынлатылды.

Намаз, ораза, зекят, хадж киби бир чокъ ибадетнинъ эда этилюв шекиллери, онынъ хадислеринден ве татбикъатындан анълашылгъандыр. Ислям алимлери меселелерни чезювде даима Къуран-ы Керимден сонъ экинджи менба оларакъ хадис ве суннетке мураджаат эттилер.

Суннет бир бутюн оларакъ дин мевзуларында багълайыджыдыр, яни суннетке уймакъ шарттыр. Пейгъамберге уймакъ, онынъ берген укюмине разы олмакъ кереклигини бильдирген аетлер, суннетнинъ мусульманларнынъ аятында муим ве багълайыджы вазифеси олгъаныны косьтермектедир.

Севгили Пейгъамберимизнинъ бутюн сёз, фииль ве такърирлери суннетте ер алгъан. Бу фииллер, инсангъа месулиет юклев джеэтинден учь къысымгъа айырылыр:

1- Шериатны, яни Ислямнынъ укюмлерини анълатмакъ ичюн япкъан ишлери. Олар эки къысымдыр:

а. Диннинъ умумий оларакъ ифаде эткен ве тефсилятлы анълатмагъан эмир ве укюмлерни, татбикъ этип косьтерген фииллери. Меселя: Къуран-ы Керимде намазнынъ къылынмасы эмир этильгени алда, насыл къылынаджагъы белли этильмегендир. Бунынъ ичюн, Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- биззат озю татбикъ этип намазнынъ къылыныш шекилини косьтерди ве огретти. Ораза, хадж ве зекят киби дигер ибадетлернинъ татбикъини де япып, буларны тефсилятлы шекильде беян эткендир. Инсанлар арасындаки базы мунасебетлерни низамгъа къойгъан (алыш-вериш, бордж ве иляхре) укюмлернен алякъалы фииллери де бу сыныфкъа кире. Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ бунынъ киби фиилий суннетине уймакъ шарт олып, аксине бир арекет – бидат ве долайысынен харамдыр. [Мухаммед Эбу Зехра, Ислям Хукъукъы методологиясы, Анкъара, 1981, с. 100.]

б. Мусульманлар ичюн япылмасынынъ мубах олгъаныны косьтерген фииллери. Меселя, базаргъа барып алыш-вериш япмасы киби.

2. Мусульманлар ичюн багълайыджы олмагъан (уюлмасы меджбурий олмагъан) суннетлер. Булар да эки къысымдыр:

а. Нафиле оларакъ япкъан ибадетлери. Бойле ибадетлерде Ре-

сулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-ге уймакъ меджбурий дегиль. Анджакъ, япылгъаны такъдирде савап къазанылыр. Меселя, Духа намазыны къылмакъ, Рамазан айынынъ тышында ораза тутмакъ киби ибадетлер.

б. Ялынъыз Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-ге махсуслыгъына делиллер олгъан фииллери. Меселя, Ислям дини эр анги бир адиседе энъ аз эки (эркек) шаатнынъ шаатлыкъ япмаларыны шарт эткен алда, Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-, бир давада ялынъыз бир шаатнынъ япкъан шаатлыгъыны етерли сайгъандыр. Бунынъ киби татбикълер ялынъыз Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- Эфендимизге махсус олып, дигер мусульманларгъа аит дегильдир. Бу хусусларда олар, Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- киби арекет этмелери мумкюн дегиль.

3. Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ фииллерининъ учюнджи къысмы исе инсан оларакъ япкъан арекетлеридир. Меселя, аш ашамасы, отурмасы, юрюмеси киби. Буларда Пейгъамбер Эфендимиз -салляллаху алейхи ве селлем-ге уймамакъ бидат ве гунях дегильдир. Анджакъ бир кимсе Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-ге уймакъ, онынъ киби арекет этмек ве бу шекильде суннет савабыны къазанмакъ истесе, «адап» денильген бу фииллер, о кимсе ичюн бир суннет укюминде олур ве савап да къазанылыр.

БИЛЬГИ ХАЗИНЕНЪИЗГЕ

Эр Пейгъамбер киби бизим Пейгъамберимизнинъ де шу эсас вазифелери бар:

Теблигъ: Аллахтан алгъан вахийни эксиксиз оларакъ инсанларгъа етиштирмеси.

Тебйин: Теблигъ этильген вахийнинъ къапалы ве анълашылмасы зор олгъан мевзуларыны анълатмасы.

Тешрий: Къуран укюм бермеген мевзуларда Пейгъамберимизнинъ бир укюм ортагъа къоймасы.

Темсиль: Пейгъамберимизнинъ кетирген вахийни аятында татбикъ этип, амельде япып орьнек олмасы.

Г. СУННЕТ – ДИННИНЪ МЕНБАСЫ

1. Пейгъамберге ве суннетке олгъан ихтиядж

Аллах Тааля, инсанлар арасындан «Небий» я да «Ресуль» денильген Пейгъамберлерни сайлады. Оларгъа Кендисинен къуллары арасындаки багъны къурмакъ ве вахийни оларгъа анълатмакъ вазифесини юкледи. Бутюн Пейгъамберлер, Аллахнынъ эмир ве ясакъларыны къулларына еткизмек ве оларгъа догъру ёлны костермек вазифеси юклетильген хидает рехберлеридир. Пейгъамберлер бу мукъаддес вазифени хакъкъынен ерине кетирдилер. Пейгъамберимиз Хазрети Мухаммед -салляллаху алейхи ве селлем- де Аллах Таалядан алгъан бу вазифесини ерине кетирди ве умметине аятынен орьнек олды.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

«Эй, Пейгъамбер, Раббинъден санъа эндирильгенни теблигъ эт. Эгер буны япмасанъ, Онынъ эльчилигини ерине кетирмеген олурсынъ. Аллах сени инсанлардан къорчалайджакъ. Догърусы, Аллах кяфирлер топлулыгъына рехберлик этмез». *Маиде, 5/67.*

وَإِن تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ

«Эгер о Пейгъамбере итаат этсенъиз, догъру ёлны булгъан олурсынъыз. Пейгъамберге тюшкени факъат ачыкъ-айдын теблигъдир». *Нур, 24/54.*

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

«Пейгъамбер сизге не берсе, оны алынъыз, нени ясъакъласа, ондан да къачынынъыз!» *Хашр, 59/7.*

Пейгъамбер Эфендимиз вахий ёлунен Аллахтан алгъан Къуран аетлерини инсанларгъа ялынъыз еткизмекнен сынъырланмайып, оларны анълата ве анълаткъанларыны да яшап косьтере эди. Теблигъ эткенини анълатмакъ ве яшамакъ – онынъ эсас вазифеси эди.

Акъикъат шу ки, юдже китабымыз етерли дереджеде ачыкъ ве анълайышлыдыр. Анджакъ, инсанларнынъ анълайыш севиелери фаркълы олгъаны ичюн, оны эр кеснинъ текмиль оларакъ анъламалары мумкюн дегиль. Инсанларны анъламагъан шейлерден месулиетли япмакъ да мумкюн дегиль. Бу себепнен, эр кеске ихтияджы олгъан шейлерни анълатмакъ лязим. Энъ эйи, энъ гузель, энъ догъру ве энъ къаныкътырыджы анълатувларны да эльбетте, Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- япкъандыр. Аллахкъа къул олмакътан башкъа вазифеси олмагъан инсанлар, анджакъ бу анълатувлар саесинде Онъа насыл къуллукъ этеджеклерини огренмелери мумкюн. Бу себепнен, суннетсиз бир Ислям анълайышы мюмкюн дегильдир. Чюнки суннет – Къураннынъ эр саада Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- тарафындан анълатылмасы ве аяткъа кечирильмесидир.

Бунынъ бойле олгъаныны эм Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-ге итаатны эмир эткен Къуран-ы Керим, эм де Хазрети Пейгъамбернинъ биззат кендиси ифаде этмектедир.

Къуран-ы Керимде шойле буюрылмакъта:

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللهُ وَيَغْفِرْلَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

«Де ки: Аллахны севсенъиз, манъа уюнъыз ки, Аллах да сизни севсин ве гуняхларынъызны багъышласын». *Али Имран, 3/31.*

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ اللهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ

«Аллахкъа ве Кыямет кунюне къавушаджагъына умют

эткенлер ичюн Аллахнынъ Ресулинде гузель бир орьнек бардыр». *Ахзаб, 33/21.*

فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِى شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَومِ الْآخِرِ

«Аллахкъа ве Ресулине инансанъыз, анълашмамазлыкъкъа тюшкенинъиз мевзуларны Аллахкъа ве Ресулине арз этинъиз». *Ниса, 4/59.*

فَلاَ وَرَبِّكَ لاَيُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَيَجِدُوا فِى اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

«Хайыр, Раббине ант олсун ки, олар араларында чыкъкъан анълашмамазлыкъларда сени акем тайин этип, бергенинъ укюмни ичлеринде ич бир зорлукъ дуймадан къабул этип, теслим олмагъанлары муддетче там мумин оламазлар». *Ниса, 4/65.*

Хазрети Пейгъамбер эфендимиз де шойле буюрмакъта:

... فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي

«... Ким меним суннетимден юзь чевирсе, менден дегильдир». Бухарий, Никях, 1; Муслим, Сыям, 74, 79.

МУЗАКЕРЕ ЭТИНЪИЗ

«Динден узакълашув, суннетни терк этмекнен башлар. Аркъан насыл онынъ ичиндеки индже йиплернинъ бирер-бирер узюльмесинен парчаланса, дин де суннетлернинъ бирер-бирер терк этильмесинен ёкъ олур». Даримий, Мукъаддиме, 16.

Бу ривает ышыгъында суннетнинъ диндеки ерини аркъадашларынъызнен музакере этинъиз.

Бутюн бу ает ве хадислер мусульманларнынъ анджакъ, суннетке сарылып, ондан айрылмамакъ суретинен Ислямгъа аитликлерини къорчаламалары мумкюн олур. Чюнки суннет терк этильсе, онынъ ерини бидъат толдураджакътыр. Бу ачыкъ бир акъикъаттыр.

2. Суннетнинъ менбасы ве диндеки ери

Юкъарыда ишарет этильгени киби, суннет – Пейгъамбер Эфендимизнинъ Къураннынъ аетлеринден башкъа айткъан эр тюрлю сёзлери, фииллери ве такърирлеридир. Суннет – Хазрети Пейгъамбернинъ юдже китабымызда «усве -и хасене» деп такъдим этильген аяты ве ахлякъыдыр. Хазрети Айше, Пейгъамбермизнинъ ахлякъы акъкъында *«Онынъ ахлякъы Къуран эди»* деп айткъандыр. А*хмед б. Ханбель, VI, 188.*

Яни Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ аяты – джанлы Къурандыр.

Суннет – бир аят тарзыдыр. О, ялынъыз Ислям укъукъынынъ бир менбасы дегиль, айны заманда ичтимаий аятнынъ низамгъа къоюлмасы ичюн вазгечильмез бир весиледир. Бутюн мусульманлар суннетнинъ делиль олгъаныны къабул этелер.

Суннетнинъ диндеки ерини косьтерген бир чокъ аетлер бар:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلاَ مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَن يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً مُّبِينًا

«Аллах ве Ресули бир ишке укюм берген вакъыт, ишангъан бир эркек ве къадын ичюн о ишни кенди истеклерине коре сечмеге хакълары ёкътыр. Эр ким Аллах ве Ресулине къаршы кельсе, ап-ачыкъ бир хаталы ёлгъа тюшкен олур». *Ахзаб, 33/36.*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُم لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

«Эй, инангъанлар! Аят береджек шейлерге сизни чагъыргъан вакъыт, Аллах ве Ресулине уюнъ. Ве билинъ ки, Аллах киши иле онынъ къальби арасына кирер ве сиз мытлакъа онынъ хузурында топланаджакъсынъыз». *Энфаль, 8/24.*

ТЮШЮНИП БАКЪЫНЪЫЗ

Хадис алимлери арасында «эрике хадиси» оларакъ билинген* ривает де суннетнинъ менба олувы мевзусында буюк бир эмиети бар.

لاَ أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِأً عَلَى أَرِيكَتِهِ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ أَمْرِي مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَو نَهيت عنه فيقول لاندري ما وجدنا في كِتَابِ اللهِ اتَّبَعْنَاهُ

Эбу Рафиден ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды: «*Сакъын сизден биринъиз, меним эмиримни я да нехий эткеним бир мевзуны эшиткенде, ястыгъына ясланып, «биз оны-буны бильмейик, Аллахнынъ китабында не тапсакъ онъа уямыз» дегенини корьмейим». Эбу Давуд, Суннет 5; Тирмизий, Илим 10.*

Бу хадис-и шерифтен де анълашыла ки, севгили Пейгъамберимиз куньлерден бир кунь, онынъ динде укюм бермек (тешрий) кучюни танымайджакъ, суннетнинъ кетирген умумий къаиделерге эмиет бермейджек, Къураннен къанаатленгенини сёйлейджек кимселернинъ чыкъаджагъына ишарет эткендир. Бу мевзуда умметинден ич бир кимсенинъ бойле япмамаларыны тенбиелегендир.

** Бу хадисте «эрике» (ястыкълар) сёзю кечкени себебинден, онъа «эрике хадиси» ады берильгендир.*

Башкъа бир аетте Аллах-у Тааля, Хазрети Пейгъамберимизнинъ эмрине айкъыры кельмектен инсанларны сакъындыргъандыр. **«Онынъ эмрине айкъыры арекет эткенлер, башларына бир белянынъ кельмесинден яхут кендилерине адджы**

бир азапнынъ кельмесинден сакъынсынлар». *Нур, 24/63.*

Суннетнинъ Къуран къаршысында учь вазифеси бардыр: текид, тефсир, тешрий.

Текид – суннетнинъ Къурандаки эр анги бир укюмни къуветлендирмесидир. Меселя;

وَأَقِيمُوا الصَّلاَةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

«Намазны къылынъыз ве зекятны беринъиз». *Бакъара, 2/43.*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ

«Эй, инангъанлар, ораза сизге фарз къылынды». *Бакъара, 2/183.*

وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً

«Кабеге кетмеге ёл тапкъангъа хадж этмек, Аллахнынъ инсанлар узеринде бир хакъкъыдыр». *Али Имран, 3/97.*

Бу киби аетлернен эмир этильген ибадетлер, Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ шу хадисинен къуветлендирильгендир: «*Ислям беш темель узерине къурулгъандыр: Аллахтан башкъа илях олмагъанына ве Мухаммеднинъ Аллахнынъ Ресули олгъанына шааатлыкъ этмек. Намазны къылмакъ, зекятны бермек, Аллахнынъ эви Кябеге хадж этмек ве Рамазан оразасыны тутмакъ». Бухарий, Иман, 11, 2; Муслим, Иман, 19-22; Тирмизий, Иман, 3; Несаий, Иман, 13.*

Тефсир – суннетнинъ Къуранда къапалы я да анълашылмасы зор олгъан сёзлерни анълатмасыдыр. Меселя, «Намазны къылынъыз, зекятны беринъиз» эмиринде намаз ве зекятнынъ неден ибарет олгъаны, шартлары, микътары ве амель шекиллери бильдирильмеген. Иште, къапалы [муджмель] олгъан бу тюшюнджелер, суннет тарафындан анълатылгъан.

«Сабанынъ беяз йипи, къара йиптен айырылгъанына къадар ашанъыз, ичинъиз, сонъра акъшамгъа къадар оразанъызны тамамланъыз» [Бакъара, 2/187] аетиндеки беяз ве къара йиптен куньдюз айдынлыгъы иле гедженинъ къаранлыгъы олгъаныны анълаткъан хадислер суннетнинъ тефсир джеэтини ортагъа къоймакъта.

Тешрий – суннетнинъ Къуранда олмагъан мевзуларда берген укюмлеридир. Къартананынъ мирас хакъкъына саип олувы, фытыр садакъасы, алтын къулланманынъ эркеклерге харам олувы – Къуранда олмагъан, факъат суннет тарафындан бильдирильген укюмлердир.

Юкъардаки бутюн аетлер, бизге рехбер оларакъ Хазрети Пейгъамберимизни ишарет этмектедир. Онынъ да озь аятынен Къуранны ишарет эткенини коремиз. Яни Къуран Хазрети Пейгъамберге ишарет эткенде, Хазрети Пейгъамбер де Къурангъа ишарет эте. Иште, Хазрети Айшенинъ «Онынъ ахлякъы Къуран эди» демеси бу манададыр.

Нетидже оларакъ, суннет диннинъ вазгечильмез шартыдыр ве Къурандан ич бир шекильде айрылмай. Кене бу манада Къурансыз бир суннет насыл тюшюнильмесе, суннетсиз де бир Къуран тюшюнильмез.

КЪАЙД ЭТИНЪИЗ

1. Суннет – Ислямнынъ Къуран-ы Керимден сонъра экинджи менбасыдыр. Ислям динининъ ибадетлери ве амеллери суннет тарафындан бильдирильген.

2. Суннет – Къураннынъ анълашылувы ве яшанувы мевзусында Ислям джемиет структурасынынъ вазгечильмез орьнегидир. Бу себепнен суннетни анъламадан Ислямны анъламакънынъ ве анълатмакънынъ имкяны ёкъ.

3. Аллахкъа къул олувнынъ ольчюси ве орьнеги – Хазрети Пейгамбернинъ суннетидир. Бу себепнен эйи бир суннет анълайышына ве сиер бильгисине ихтиядж бар.

Окъув парчасы

СУННЕТНИ ТЕДБИКЪ ЭТИП РААТ ОЛМАКЪ

Ресулюллах Эфендимизни козьлеринен корьген, онынъ мубарек сымасыны хатыраларында сакълагъан шерефли инсанларнынъ дереджесине иришмек, эльбетте, мумкюн дегиль. Асыл меселе, оларнынъ ёлунда олмакъ, гонъюльни о, буюк рехберге багъламакътыр.

Кяинатнынъ кунеши Эфендимизнинъ шу сёзлери бизни тюшюндирмели: *«Суннетимден юзь чевирген меним умметимден дегильдир»* [Бухарий, Никях, 1.] я да *«Суннетимни яшаткъан киши мени север, мени севген киши де дженнетте менимнен берабер олур».* [Тирмизий, Илим, 16.] Пейгъамберимиз берген бу хабер гонълюмизге умют бермели, бизни онынъ суннети этрафында бирлештирмели. Сувсузлыкътан чатлагъан топракънынъ сувгъа насыл ихтияджы бар исе, биз де о дередже суннетке мухтаджмыз. Бу яшагъанымыз девирда, къальбимизни къуртармакъ ичюн суннетке сарылмагъа меджбурмыз.

Дюньянынъ гузеллиги бизлерни дели-диване этти. Козьлеримизни дюнья севгиси кёр этти. *«Мен дюньяда бир терек кольгесинде раатланып, даа сонъра ёлуна девам этеджек бир ёлджу кибийим»* [Тирмизий, Зухд, 44.] деген Пейгъамбернинъ насиатларыны унуттыкъ.

Ёкъ, ёкъ, бойле олмамалы!

Пейгъамберимизнинъ саде аяты, алчакъгонъюллилиги, догъру сёзлюлиги, вефакярлыгъы, федакярлыгъы, юмшакълыгъы ве афу этиджилиги, мерхамети, йигитлиги, азим ве гъайрети – бизим аят тарзымыз олмалыдыр.

Къасеветлер, кедерлер, дертлер, хасталыкълар базан устюустюне келир. Яшамакътан быкъып усангъанымыз олюмни бир къуртулыш деп беклегенимиз о къасеветли анларда, Ресулюллах

Эфендимизнинъ суннети янгъан гонъюллеримизни бир саба ельчиги киби серинлетир. Хазрети Айше анамызнынъ:

«Мусульманнынъ башына кельген хасталыкъ, кедер, эзиет ве къасеветининъ, атта аягъына баткъан тикеннинъ биле онынъ къабаатларыны ве гуняхларыны орьтмеге себеп олгъаныны» [Бухари, Мерда,1.] ондан огренемиз ве аджыларымыз бираз да олса хафифлер.

Инсангъа ишанч кучю ве яшама севинчи берген бойле хадислер, гонъюллери яралы мусульманларнынъ гонъюллерини хош этип, оларны севиндире.

ЫСТЫЛАЛАР

1. Суннет – хадис ильминде денъиштирильмеси мумкюн олмагъан сабит бир шарт, къанун ве укюм.
2. Теблигъ – Аллахтан кельген бильгини эксиксиз оларакъ инсанларгъа еткизмек.
3. Тебйин – Иляхий вахийдеки къапалы ве анълашылмасы зор мевзуларнынъ айдынлатылувы.
4. Тешрий – Къуран-ы Керимнинъ укюм бермеген мевзуларда суннетнинъ берген укюми.
5. Темсиль – Пейгъамберлернинъ кельген вахийни аятында татбикъ этюви ве орьнек олувы.
6. Текид – суннетнинъ Къурандаки эр къайсы бир укюмни къуветлендирюви.
7. Тефсир – Къурандаки къапалы я да анълашылмасы зор олгъан сёзлерни айдынлатувы.
8. Рисалет – Пейгъамберлик вазифеси.
9. Такъририй суннет – ачыкъ укюм булунмагъан мевзуларда сахабенинъ фикринен татбикълерини ифаде эткен суннет.
10. Къавлий суннет – Хазрети Пейгъамбернинъ эр къайсы бир мевзуны сёз васытасынен беян эткен суннет.

11. Фиилий суннет – Хазрети Пейгъамбер-салляллаху алейхи ве селлем-нинъ намаз, ораза, хадж, зекят киби чешит ибадетлернен ве ахлякъий амеллернен алякъалы суннет.

ИМТИАН СУАЛЛЕРИ

А. Ашагъыдаки суаллерге джевап беринъиз.

1. Суннет къач къысымдан ибарет? Къыскъа шекильде анълатынъыз.

2. Багълайджы олмакъ джеэтинден Хазрети Пейгъамберимизнинъ фииллери къач къысымгъа айрыла? Анълатынъыз.

3. Суннетнинъ Къурангъа нисбетен учь вазифесини анълатынъыз.

4. Суннетнинъ багълайыджы олгъаны акъкъында бильги беринъиз.

5. Суннетнинъ диндеки еринен алякъалы бир аетнинъ изаатыны айтып, къыскъа шекильде анълатынъыз.

Б. Ашагъыдаки суаллерге берильген джеваплардан къайсы бири догъру олгъаныны къайд этинъиз.

1. Ашагъыдакилерден къайсы бири суннетнинъ лугъат манысыны ифаде эте?

А. Беяз урба киймек
Б. Бесмеле чекмек
В. Адет ве кетильген ёл
Г. Ашкъа сагъ эльнен башламакъ
Д. Бенъземек

2. Суннетнен алякъалы ашагъыдаки ифаделерден къайсы бири догъру?

А. Суннет – къавлий ве фиилий олмакъ узере экиге айрылыр.

Б. Суннет – Хазрети Пейгъамберимизнинъ япкъанларыны япмакътыр.

В. Суннет – Къурандан сонъра Ислямнынъ экинджи менбасыдыр.

Г. Пейгъамберимизнинъ инсаний арекетлери бизим ичюн багълайыджыдыр.

Д. Мукъаддес геджелерде мевлид окъумакъ суннеттир.

3. Ашагъыдаки аетлерден къайсы бири суннетнинъ укюминен догърудан догъру алякъалы дегиль?

А. «Аллахкъа ве Пейгъамберге итаат этинъиз ки, сизге мерхамет этильсин».

Б. «Ким Пейгъамберге итаат этсе, Аллахкъа итаат этер».

В. «Эй, Пейгъамбер, де ки: Эгер Аллахны севсенъиз манъа уюнъыз, Аллах да сизни севсин ве гуняхларынъызны афу этсин».

Г. «Пейгъамбер сизге не берген олса оны алынъыз, нени ясакълагъан олса ондан къачынынъыз!»

Д. «Деки: Мен де сизинъ киби бир инсаным. Сизден башкъа тарафым исе, манъа вахийнинъ эндирильмесидир».

4. Хазрети Пейгъамбернинъ эр къайсы бир мевзуны сёзнен беян этмесине не дениле?

А. Фиилий суннет Б. Къавлий суннет

В. Такъририй суннет Г. Хабер Д. Рисалет

5. Пейгъамберимизнинъ намаз, ораза, хадж киби ибадетлери; эвленюв, тиджарет, алыш-вериш киби ичтимаий аятнен багълы арекетлери онынъ фииллерининъ къайсы джеэтини ифаде эте?

А. Диний джеэтини Б. Инсаний джеэтини

В. Ильмий джеэтини Г. Икътисадий джеэтини

Д. Ирадий джеэтини.

В. Ашагъыдаки джумлелерде къалдырылгъан бошлукъларны къавузлар ичинде берильген келимелерден уйгъун олгъанынен толдурынъыз

(Орьнек, такъририй суннет, рисалет, усве-и хасене.)

1. Хазрети Пейгъамбернинъ Аллах къатындан кендисине бильдирилген акъикъатларны накъыл ве беян этюви Хазрети Пейгъамбернинъ ……………………………… вазифесинен багълыдыр ве бутюн умметни багълар.

2. «Аллахкъа ве къыямет кунюне къавушаджагъыны беклеген сизлер ичюн Аллахнынъ Ресулинде гузель бир …………………………………… бар».

3. Суннет – Хазрети Пейгъамбернинъ юдже китабымызда …………………………………… деп такъдим этильген аятыдыр.

4. Сахабе тарафындан япылгъан бир ишни, бир арекетни Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- нинъ ред этмейип, сусып макъулламасына …………………………………… дениле.

ИМАННЕН ВЕ АЛЛАХ СЕВГИСИНЕН АЛЯКЪАЛЫ ХАДИСЛЕР

١- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ثَلاَثَةٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ بِهِنَّ حَلاَوَةَ الْإِيْمَانِ: أَنْ يَكُونَ اللهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا, وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لاَيُحِبُّهُ إِلاَّ لِلَّهِ, وَأَنْ يَكْرَهَ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ أَنْ أَنْقَذَهُ اللهُ مِنْهُ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1. Энес бин Малик -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Учь хусусиет бардыр: булар кимде олса о, иманнынъ лезетини алыр:

- Аллах ве Ресулини эр кестен чокъ севмек.

- Севгенини Аллах ичюн севмек.

- Аллах имансызлыкътан (куфюр) къуртаргъан сонъ, текрар имансызлыкъкъа къайтувны, атешке атылмакъ киби чиркин ве телюкели корьмек».

Бухарий, Иман 9, 14; Муслим, Иман 67.

Хадистен нелерни огрендик

1. Иманнынъ лезетини дуймакъ ичюн Аллах ве Ресулини эр шейден чокъ севмек, севгенлерини Аллах ичюн севмек, имандан сонъра куфюрге (имансызлыкъкъа) къайтувны атешке атылмакъ киби ярамай корьмек ве бойле бир тюшюндженен яшамакъ.

2. Бир кимсени Аллах ичюн севмек, оны къаршылыкъ беклемеден севмек демектир.

٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (لَاتَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا, وَلاَ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا. أَوَ لاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ). رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

2. Эбу Хурейре -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Сиз иман этмегендже дженнетке киремезсинъиз; бир-биринъизни севмегендже де иман эткен олмазсынъыз. Бир-биринъизни севдиреджек бир шей сёйлейимми? Аранъызда селямны яйгъынлаштырынъыз».

Муслим, Иман 93.

Хадистен нелерни огрендик

1. Иман – Дженнетнинъ анахтарыдыр. Дженнетке тек иман эткенлер киреджек. Эр пейгъамбернинъ уммети ичинде мумин олып, дженнетке киреджеклер бар. Анджакъ, Ислямдан сонъра башкъа динлер къабул этильмейджек.

2. Севги – иманнынъ темелидир. Муминлернинъ бир-бирлерини севмелери – дийний бир меджбуриеттир. Озьара бир-бирини севмеден керчек мумин олмакънынъ чареси ёкъ.

3. Севги – къуру бир сёз дегиль. Севги кишиге бир такъым месулиетлер юклер.

4. Муминлер арасында севгини яймакъ ичюн чалышмакъ керек.

5. Севгининъ яйылмасынынъ бир чокъ ёлу бар. Селямнынъ яйгъын алгъа кетирильмеси бунынъ энъ эмиетли ёлу.

٣- عَن ابْن عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: (عَيْنَان لاَتَمَسُّهُمَا النَّارُ: عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ, وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللهِ). رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

3. Ибн Аббас -радыяллаху анхума-дан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -саляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Эки козьге джехеннем атеши токъунмаз: Аллах къоркъусындан агълагъан козь ве Аллах ёлунда невбет беклеген козь».

Тирмизий, Федаилюль – джихад, 12.

Хадистен нелерни огрендик

1. Аллах къоркъусы – Онынъ эмирлерине итаат этмектен ве ясакъларындан къачынмакътан ибареттир.

2. Агъламакъ – бир пешманлыкънынъ нетиджесидир. Пешманлыкъ исе тёвбенен ифаде этилир. Тёвбеси макъбул олгъанлар джехеннем азабындан къуртулыр.

3. Джихаднынъ чокъ чешитлери бар, эписи де бир-бириндеn дередже-дередже устюндир.

4. Аллах ёлунда джихад эткен мумин джехеннемде эбедий оларакъ къалмаз.

٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ فِي ظِلِّه يَوْمَ لاَظِلَّ إِلاَّ ظِلُّهُ: إِمَامٌ عَادِلٌ, وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللهِ تَعَالَى, وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ, وَرَجُلاَنِ تَحَابَّا فِي اللهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ, وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصَبٍ وَجَمَالٍ فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللهَ, وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لاَتَعْلَمَ شِمَالُهُ مَاتُنْفِقُ يَمِينُهُ, وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

4. Эбу Хурейре -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Къыямет кунюнде, Аллах Тааля еди сыныф инсанларны (аршынынъ) кольгесинде сакълайаджакъ. Булар:

1. Адалетли девлет реиси

2. Генчлигини Раббине ибадет (ве итаатнен) кечирген генч

3. Гонъюли джамилерге багълы олгъан кимсе

4. Бир-бирлерини Аллах ризасы ичюн севген ве корюшмелери де, айрылмалары да бу севгинен олгъан эки киши

5. Итибарлы ве гузель бир къадын бирисине берабер олмакъны теклиф эткенде: «Мен Аллахтан къоркъарым» деп бунъа якъынлашмагъан эркек

6. Сагъ элининъ бергенини сол эли бильмейджек къадар гизли садакъа берген адам

7. Аллахны анъып, козьлери яшнен толгъан киши».

Бухарий, Эзан 36. Зекят 16; Муслим, Зекят 91.

Хадистен нелерни огрендик

1. Махшер куню инсанлар якъыджы кунеш астында тюшюнджели бир шекильде беклейджеклер.

2. Аллах Тааля о дешетли куньде ибадетини самимий оларакъ ерине кетирген къулларыны къорчалайджакъ ве оларны аршынынъ кольгесинде сакълайджакъ.

3. Аллахнынъ къыямет куню эминликте тутаджакъ инсанларнынъ башында адалетли девлет реиси келе.

4. Адалетли укюмет инсанларны сеадет ичинде яшамаларыны теминлегени ичюн, Аллах Тааля адалетли акимлерни север ве олардан разы олур.

5. Аллах Тааля къулларынынъ ялынъыз кенди ризасы ичюн япылгъан амеллеринден разы олур.

6. Аллах къоркъусындан козьяшы тёкмек – ахыретте Аллах Тааляныкъ аршынынъ кольгесинде булунмакъ сеадетине къавушувнынъ ёлудыр.

٥- عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

5. Эбу Муса эль-Эшари -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Пейгъамбер -саляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Инсан севгени иле берабердир».

Бухарий, Эдеб, 96; Муслим, Бирр, 165.

Хадистен нелерни огрендик

1. Мусульман кимлерге къаршы севги косьтереджегине дикъкъат этмели. Чюнки севген – севгени киби олмагъа, онъа бенъземеге чалышыр. Бу да онынъ ахыретине тесир этер.

2. Салих инсанларны севмек – ахыретте де оларнен берабер олмагъа себеп олур. Чюнки севги – берабер олувнынъ темель шартыдыр.

3. Эйилерни севген, оларнен берабер омакъны да север.

4. Севгенлеринен берабер олмакъ – кишининъ эр джеэттен оларнен тенъ олмасы демек дегиль.

5. Аллахнынъ севмеген инсанларны севмек догъру дегиль.

٦- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللهِ أَحَبَّ اللهُ لِقَاءَهُ, وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللهِ كَرِهَ اللهُ لِقَاءَهُ) قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ, أَكَرَاهِيَةَ الْمَوْتِ فَكُلُّنَا نَكْرَهُ الْمَوْتَ. قَالَ: (لَيْسَ كَذَالِكَ, وَلَكِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا بُشِّرَ بِرَحْمَةِ اللهِ وَرِضْوَانِهِ وَجَنَّتِهِ,

أَحَبَّ لِقَاءَ اللهِ, فَأَحَبَّ اللهُ لِقَاءَهُ! وَإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا بُشِّرَ بِعَذَابِ اللهِ وَسَخَطِهِ كَرِهَ لِقَاءَ اللهِ, وَكَرِهَ اللهُ لِقَاءَهُ)! رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

6. Айше -радыяллаху анха- шойле деди:

Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-:

«Ким Аллахкъа къавушмакъ истесе, Аллах да онъа къавушмакъ истер. Ким Аллахкъа къавушмакъ истемесе, Аллах да онъа къавушмагъа истемез» буюрды. Бунынъ узерине мен: - «Я, Ресулюллах! Олюмни севмегени ичюнми (къавушмакъ истемез)? Ойле исе, эпимиз олюмни севмеймиз»,- дедим.

- «Ёкъ, ойле дегиль. Муминге Аллахнынъ рахмети, ризасы ве дженнети хабер берильгени вакъыт Аллах Таалягъа къавушмакъ истер; иште, о заман Аллах да онъа къавушмагъа истер. Кяфирге Аллахнынъ азабы, гъазабы хабер берильгени заман Аллахкъа къавушмагъа истемез; Аллах да онъа къавушмагъа истемез» деп буюрды.

Муслим, Зикр 14 -17.

Хадистен нелерни огрендик

1. Олюм анында олгъан муминге Аллахнынъ мерхамети, дженнети ве Онынъ ондан разы олгъаны хабер берилир. О да олюмни севинчнен къаршылар.

2. Олюм анында олгъан кяфирге де Аллахнынъ ондан разы олмагъаны ве мытлакъ джехеннемге киреджеги хабер берилир. О да бу себепнен ольмеге истемез.

3. Иште, бу себепнен эр бир мумин, Аллах Таалянынъ ахыретте кендиси ичюн азырлагъан ниметлерни тюшюнип, Онъа къавушмагъа истемели.

ЭКИНДЖИ БОЛЮК

ХАДИС ВЕ ХАДИС ЫСТЫЛАЛАРЫ

БОЛЮКНИНЪ МЕВЗУЛАРЫ

А. ХАДИСНИНЪ ЛУГЪАТ ВЕ ТЕРМИН МАНАСЫ

Б. СУННЕТНИНЪ ХАДИСНЕН БАГЪЫ

В. ХАДИСНИНЪ КЪЫСЫМЛАРЫ

Г. ХАДИС ВЕ ХАДИС ИЛЬМИНИНЪ ЭМИЕТИ

Д. ХАДИСНИНЪ БОЛЮКЛЕРИ

Е. РИВАЕТ ВЕ УСУЛЛАРЫ

Ж. РАВИЙ ВЕ РАВИЙДЕ ОЛМАСЫ КЕРЕК ОЛГЪАН ШАРТЛАР

З. РАВИЙЛЕРНИНЪ ТАСНИФ ЭТИЛЮВИ (ДЖЕРХ ВЕ ТАДИЛЬ)

АЗЫРЛЫКЪ ИЧЮН ВАЗИФЕЛЕР

1. Болюк сонъундаки хадис-и шерифлерден бирини талиль этинъиз ве аркъадашларынъызнен фикир пайлашынъыз.

2. Кечмиштеки алимлернинъ афызасы [память] не ичюн къуветли эди? Себеплери узеринде тюшюнинъиз.

3. Хадис ве суннет тюшюнджелерининъ куньлюк аятта къайсы маналарда къулланылгъаныны араштырынъыз.

4. Хадис китапларындаки къудсий хадислернен небевий хадислерни тенъештиринъиз ве араларындаки фаркъны анълатмагъа арекет этинъиз.

A. ХАДИСНИНЪ ЛУГЪАТ ВЕ ТЕРМИН МАНАСЫ

«Хадис» сёзю лугъатта «янъы», «икяе», «ривает», «тарихий малюмат» киби маналарны анълата. Анджакъ, бу келименинъ даа чокъ къулланылгъан манасы – «сёз ве хабер» дир. Хадис Къуран-ы Керимде де бу манада къулланыла:

فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ.

«Артыкъ Аллахтан ве Онынъ аетлеринден сонъра къайсы сёзге ишанырлар?» *Джасие, 45/6.*

هَلْ اَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى

«Мусанынъ хабери санъа кельдими?» *Таха, 20/9.*

Диний ыстыла оларакъ «хадис» – Хазрети Пейгъамбернинъ сёз, фииль ве такърирлеринден ибарет олгъан суннетнинъ сёзнен ифаде этильген шеклидир.

Мухаддислерге коре хадиснинъ ичине ялынъыз Хазрети Пейгъамбернинъ сёз, фииль ве такърирлери дегиль, онынъ джисманий алы, шемаили[1] ве сыфатларынен алякъалы риваетлер де кирелер. «Хадис» келимесининъ ыстыла оларакъ къулланылувына Пейгъамберимизнинъ хадислеринде де раст кельмек мумкюн.

Меселя, булардан бирисинде Эбу Хурейре: *«Я, Ресулюллах! Къыямет кунюнде сенинъ шефаатынъа наиль оладжакъ энъ сеадетли киши кимдир?» деп сорады. Юдже Пейгъамбер -саллялллаху алейхи ве селлем- «Сенинъ хадиске нисбетен олгъан мерагъынъны бильгеним ичюн, бу суальни ильк береджек сен олурсынъ деп тахмин эткен эдим. Къыямет куню, меним шефаатыма наиль оладжак энъ бахтияр киши, джан юрекнен «ля иляхе илляллах» деген кимседир» буюрды. Бухарий, I. 33;*

1 Шемаиль – табиат, характер демек. Пейгъамберимизнинъ юзюни, сымасыны, табиатыны, тыш корюнишини анълаткъан хадислердир. «Шемаил-и шериф» я да «хилье-и шериф» адлы языларда Пейгъамберимизнинъ джисманий корюниши, къыяфети айры бир шекильде анълатылгъандыр.

IV. 204.

Базы хадис алимлери «хадис» тюшюнджесини ялынъыз Хазрети Пейгъамбернинъ сёзлери ичюн дегиль, сахабе ве табиун олгъан инсанлардан накъыл этильген диний сёзлер ичюн де къулландылар.

«Хадис» термининен берабер айны манада къулланылгъан бир келиме де «хабер»дир. Анджакъ, бу келиме кениш маналы олгъаны ичюн, ичине диний я да диний олмагъан эр тюрлю хабер кире.

Бу тюшюнджени башкъаларындан кельген хаберлерден айырмакъ ичюн, Хазрети Пейгъамберден кельген риваетлерге хадис ильми, бу илим узеринде чалышкъан адамларгъа да мухаддис деньильди. Сахабе, табиун ве башкъаларындан накъыл этильген сёзлер де «хабер» оларакъ кунюмизге къадар етип кельди.

Б. СУННЕТНИНЪ ХАДИСНЕН БАГЪЫ

Суннет ве хадис бир-бирлеринен багълы эки тюшюнджедир. Базан бири-бирининъ ерине де къулланылмасы мумкюн. Чюнки базы мухаддислер хадиснинъ Хазрети Пейгъамбернинъ сёз, фииль ве такърирлери иле берабер онынъ физикий ве ахлякъий васыфларыны, Пейгъамберликтен эвельки аятынен алякъалы хаберлерни де ичине алгъаныны айткъанлар. Бунынъ ичюн хадиснинъ суннетке бакъкъанда даа умумий олгъаныны айталар. Базы мухаддислерге коре «хадис» – ялынъыз Хазрети Пейгъамбернинъ сёзлерини озь ичине алыр. Бу нокъта-и назардан «суннет» – «хадис»тен даа колемли, даа кениш къабул этилир. Буларгъа коре Хазрети Пейгъамбернинъ шемаили де суннеттен сайылыр.

Суннет ве хадис арасында шойле бир фаркъ олгъаныны айтмакъ мумкюн; Суннет – диний ве укъукъий бир амельге ишарет эте. Албуки, эр хадис ичюн буны сёйлемек мумкюн дегиль.

Меселя; Хазрети Пейгъамберимиз «меним намаз къылгъаным киби къылынъыз» деп буюрды. Бунъа коре сахабе онъа бакъып намаз къылды. Бойледже, онынъ намаз къылув шекли бизге суннет оларакъ кельди.

Суннет ве хадиснинъ ортакъ хусусиетлери; эр экисининъ де

Хазрети Пейгъамберден айтылмасы ве бизлерге ривает ёлунен етип кельмесидир. Анджакъ, хадис – Хазрети Пейгъамбернен алякъалы бутюн риваетлерни ичине алгъаны ичюн, суннеттен даа кеништир. Нетидже оларакъ бильмемиз керек олгъан хусус шудыр: Бу эки ыстыла синоним оларакъ къулланыла, амма суннет даа чокъ амелий арекетлер, хадис исе сёзлю риваетлерни ифаде эте.

КЪАЙД ЭТИНЪИЗ

Суннет ве хадиснинъ ортакъ хусусиетлери;

а -..
....
....

б -..
....
....

B. ХАДИС ВЕ ХАДИС ИЛЬМИНИНЪ ЭМИЕТИ

1. Хадиснинъ ве суннетнинъ Къурандан сонъра Ислямнынъ экинджи менбасы олгъаныны сёйлеген эдик. Пейгъамбер Эфендимизнинъ хадислерининъ динимиз Ислям нокъта-и назарындан ифаде эткен мана ве эмиети шу шекильде анълатылмасы мумкюн:

а. Къуран-ы Керимнинъ аетлерини къуветлендирир; Меселя, Къуран-ы Керимде: **«Эй, иман эткенлер, малларынъызны аранъызда харам ёлларнен ашаманъыз»** [Ниса, 4/29.] буюрыла, бунъа уйгъун оларакъ Хазрети Пейгъамбер де, кенди ризасы олмадан бир мусульманнынъ малы башкъасына хелял олмагъаныны сёйлегендир.

б. Къуран-ы Керимнинъ аетлерини анълатыр; Меселя, Къуран-ы Керимде намазнынъ фарз олгъаны бильдириле, анджакъ къач вакъыт къылынаджагъы, къач рекят оладжагъы ве насыл шекильде къылынаджагъы бильдирильмеген. Бу мевзуда бильги алмакъ истеген сахабеге, Хазрети Пейгъамбер: «Мени намаз къылгъанда насыл корьсенъиз, ойле къылынъыз» - деп, кенди амеллеринен бу къапалы мевзуларны айдынлаткъандыр. Хадж ве зекятнен алякъалы хадислер де бойледир.

в. Къуран-ы Керимде олмагъан укюмлерни бильдирир: Меселя, денъизден чыкъкъан олю балыкънынъ хелял олгъаныны, къатыр, арслан, къаплан, филь, къашкъыр, маймун, копек киби айванларнынъ ве къартал, шаин киби йыртыджы къушларнынъ этлери харам олгъаныны бильдирген укюмлер, Къуран-ы Керимде олмагъаны себебинден хадислер васытасынен бильдирильгендир.

2. Хадислер диний джеэттен олгъаны къадар Ислям медениети ве тарихы джеэтинден де муимдир. Он бинълернен ифаде этильген хадис мальземеси ве буларны бир арагъа кетирген буюк хадис китаплары, Ислям джемиетининъ дийний, сиясий, икътисадий, ичтимаий ве медений инкишафы ичюн зенгин бир менба олгъандыр.

Бу менбанынъ Ислямдан эвель ве Ислямнынъ ильк девирлеринде яшагъан джемиетлернинъ урф-адетлери ве аят тарзлары акъкъында бильги бермеси джеэтинден эмиети буюк.

Г. ХАДИСНИНЪ КЪЫСЫМЛАРЫ

Хадислер эки къысымгъа айрылалар:

1. Небевий хадислер
2. Къудсий хадислер

Бу сыныфландырув, хадислернинъ менбасына коре япылгъандыр.

Небевий хадислер – Хазрети Пейгъамбернинъ сёзлери, фииллери ве такърирлеридир.

Къудсий хадислер – сёз оларакъ Пейгъамберимизге, амма мана оларакъ Аллахкъа аит хадислердир. Яни, Хазрети Пейгъамбер тюш я да ильхам ёлунен Аллахтан кельген хаберлерни, кенди ифаделеринен инсанларгъа еткизе эди. Бу тюр хадислерге Къудсий хадис, Иляхий я да Раббаний хадис де дениле. Бу хадислер шу шекильде башлар:

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَرْوِيهِ عَنْ رَبِّهِ

Ресулюллах Раббинден ривает эткен хадисте шойле буюрды.

Я да,

قَالَ اللهُ تَعَلَى فِيمَا رَوَاهُ عَنْهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Ресулюллах ривает эткен хадисте Аллах Тааля шойле буюра...

Къудсий хадиске мисаль оларакъ шу хадисни сёйлемек мумкюн:

قَالَ اللهُ تَعَلَى: ثَلاَثَةٌ اَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَة رَجُلٌ اَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ اَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ اَجْرَهُ.

«Аллах Тааля шойле буюра: «Мен къыямет кунюнде шу учь чешит инсаннынъ душманы оладжам: меним адыма емин этип, сонъра еминини бозгъан; урь бир адамны къул деп сатып, акъчасыны ашагъан; уджретнен бир ишчи тутып, ишини битирген сонъ уджретини бермеген». Бухарий, Бую, 106.

Д. ХАДИСНИНЪ БОЛЮКЛЕРИ

Эр къайсы бир хадисни талиль этеджек олсакъ, онынъ ильк бакъышта эки болюктен мейдангъа кельгенини коремиз. «Сенед» ве «метин» ады берильген бу болюклерни талиль этейик.

1. Сенед

Хадис термини оларакъ «сенед» – хадиснинъ ильк менбасы Пейгъамберимизге къадар такъип эткен ёлдыр. Менбасына къадар хадисни накъыл эткен инсанларнынъ сыранен ер алгъан къысмыдыр. Меселя;

حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ اَبِي اِيَاس قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةٌ عَنْ عَبْد الله بْن اَبِى السَّفَرِ وَاسْمَاعِيلِ عَنِ الشَّعْبِى عَنْ عَبْد الله بْن عَمْرو عَن النَّبيّ صَلَّى اللهُ عَلَيْه وَسَلَّمَ قَال: اَلْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنَّ لِسَانِه وَيَدِهِ وَالْمُهَاجِرُ مَنْ

هَجَرَ مَانَهَى اللهُ عَنْهُ.

Бизге Адем б. Эби Ияс хадис оларакъ сёйледи. (О деди ки); бизге Шубе, Абдуллах б. Эби Сефер ве Исмаилден, олар да Шабийден, Шабий де Абдуллах б. Амрдан, о да Небий -салляллаху алейхи ве селлем-ден хадис оларакъ накъыл этти: Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-буюрды: «*Мусульман киши, элинден ве тилинден башкъа мусульманларнынъ эминликте олгъан кимседир, мухаджир киши де Аллахнынъ ясакъ эткен шейлерден хиджрет эткен кимседир». Бухарий, Иман, 10.*

Бу хадисте Адем б. Эби Ияс, Шубе, Абдуллах б. Эби Сефер, Исмаил, Шабий, Абдуллах б. Амргъа къадар олгъан къысмы сенед болюгидир; ... اَلْمُسْلِمُ келимесинден итибарен сонъуна къадар да метин болюгидир.

Хазрети Пейгъамбер ---> Абдуллах б. Амр ---> Шабий --->

Абдуллах б. Эби Сефер ве Исмаил ---> Шубе ---> Адем б. Эби Ияс

Хадиснен алякъалы бир башкъа ыстыла де «иснад»дыр. Бир хадисни башкъасына накъыл эткен кимсе, оны кимден алгъаныны я да эшиткенини, алгъан кимсенинъ де кимден алгъаныны бельгилеген، أخبرنا – «бизге хабер берди», حدّثنا – «бизге сёйледи», عن – «ден», киби сёзлерни къулланыр. Бойледже, хадиснинъ ильк менбасы олгъан Хазрети Пейгъамберге къадар узюльмеден накъыл зенджири къурулыр. Иште, бунъа иснад ады берильгендир. Иснад зенджиринде бир узюклик олса, хадис зайыф ве къусурлы сайылыр. Бу джеэттен хадис ильминде иснаднынъ эмиети буюк. Табиун алимлеринден Мухаммед б. Сирин: «иснад – диндендир, дининъизни кимден алгъанынъызгъа дикъкъат этинъиз»,- деди.

Бу анълатувлардан анълашылгъанына коре сенед ве иснад арасында шойле бир фаркъ бар: Сенед – хадисте равий зенджири олгъан болюктир. Иснад – равийлернинъ хадисни кимден алгъанларыны косьтерген болюктир.

Хадисчилер бир хадисни чешитли сенедлернен накъыл эткенлер. Бу сенедлер сагъламлыкъ нокъта-и назарындан айны севиеде

олмамасы мумкюн. Буны косьтермек ичюн де хадисчилер сыкъ-сыкъ шойле ибаре къуллангъанлар: «бу хадис шу сенеднен сахихтир, анджакъ шу сенед иле иллетлидир (къусурлыдыр)».

Хадис алимлери бир чокъ хадиснинъ догърулыгъыны анъламакъ ичюн, ильк башта сенедге бакъалар. Эгер сенедге кирген равийлер дюрюст ве эмин кимселер исе, хадис метнинде де бир къусур ёкъ исе, о хадис сахих къабул этилир. Бунынъ ичюн хадиснинъ сенеди пек муимдир.

2. Метин

Метин – равийлер зенджиринден сонъра кельген, Хазрети Пейгъамберимизнинъ сёзю олгъан къысмыдыр. Метин – хадиснинъ энъ муим ве эсас къысмыдыр. Сенед исе хадисни догъру оларакъ накъыл этмеге ярагъан бир васытадыр.

Метинге орьнек:

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ, وَإِقَامِ الصَّلَاةِ, وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ, وَحِجِّ الْبَيْتِ, وَصَوْمِ رَمَضَانَ). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Ислям беш эсас узерине къурулгъан: Аллахтан башкъа илях олмагъанына ве Мухаммеднинъ Аллахнынъ Ресули олгъанына шаатлыкъ этмек; намаз къылмакъ; зекят бермек; Кябени хадж этмек ве Рамазан оразасыны тутмакъ». Бухарий, Иман, 2, Муслим, Иман, 19 -22.

Е. РИВАЕТ ВЕ РИВАЕТ УСУЛЛАРЫ

Бир сёзни, бир вакъианы эшитильгени я да корюльгени шекильде бирисине накъыл этювге «ривает» дениле. Хадис ильминде исе ривает – хадис ве суннетнинъ накъыл этильмесине берильген аддыр. Риваетнинъ гъаеси – Хазрети Пейгъамбернинъ хадислерини келеджек несиллерге сагълам бир шекильде етиштирмектир.

Хадислернинъ кунюмизге къадар етип келюви ривает ёлунен олгъандыр. Хазрети Пейгъамбернинъ бир сёзюни эшиткен я да арекетини корьген сахабе, оны табиинге накъыл эткен, табиин де кендилеринден сонъ кельген несильге – этбаут-табиинге етиштирген. Бу етиштирюв иши агъзаки олгъаны киби язма шекилинде де олгъандыр. Хиджрий III асырдан итибарен, агъзаки я да язма риваетлер сыныфландырылып, язылы алгъа кетирильген ве бойледже, кунюмюзге къадар кельген хадис куллияты пейда олгъандыр.

Хадис риваети, хадис усулынынъ муим бир болюгини тешкиль эте. Хадис риваетине эмиет берген ве гъает мукъайытлыкънен арекет эткен хадис алимлери, чешит усуллар ишлеп чыкъардылар. Хадис риваетининъ усуллары шулардыр:

1. Сема (Эшитмек)

Сема – хадисни накъыл эткен кимседен эшитмектир. Хадисни накъыл эткен оджа хадислерни я эзберден окъур, я да язылы бир метинден накъыл этер. Хадис талебеси бу хадисни оджасындан динълер. Муим олгъаны, талебенинъ хадисни оджасынынъ агъзындан эшитмесидир.

«Сема» усулы хадис риваст усулларынынъ энъ сагълам усулы къабул этильгендир. Чюнки бу усулнен, оджа иле талебеси юзьюзге келе ве хадислер догърудан талебеге накъыл этиле.

2. Арз я да къыраат (Такъдим этюв я да окъув)

Бу усулда талебе оджагъа аит риваетлерни ичине алгъан бир метинден окъур. Бойледже, оджанынъ хадислерини озюне такъдим этер. Оджа буларны динълеп, янълышлары бар исе тюзельтир. Бу окъув иши тамамланмасынен риваст де биткен олур.

3. Иджазет (Изин)

Иджазет – оджанынъ талебесине хадислерни накъыл этмеси ичюн, язма я да агъзаки тарзда изин бермесидир. Иджазет усулы сема я да къыраат ёлунен хадис риваети мумкюн олмагъан вакъыт къулланылыр.

Меселя, талебе бир шеэрде, оджа башкъа бир шеэрде олгъаны себебинен корюшмелери зор олмасы мумкюн. Бу алда талебе о оджагъа аит хадислерни ривает этмек ичюн изин алыр. Оджа изин берсе, хадислер бу усулнен ривает этилир.

Ж. РАВИЙЛИК ВЕ ШАРТЛАРЫ

Хадис накъыл эткен кимселерге «равий» дениле. Хадиснинъ сагъламлыгъы эр шейден эвель, оны накъыл эткен кимселернинъ сагълам ве ишанчлы олмаларына багълы. Бу джеэттен равийнинъ дин ве дюнья ишлеринде дюрюст, яманлыкълардан узакъ, Ислям динининъ эмирлерине багълы, ясакъларындан узакъ бир кимсе олмасы керек.

Равийни ишанчлы япкъан сыфатлар шулардыр:

1. Адалет

Адалет – равийни такъвагъа джельп эткен, оны хаталы арекетлерден узакъ туткъан бир сыфаттыр. Адалет – эйи бир къул олманынъ шартыдыр. Чюнки динимиз гузель ахлякълы олмакъны, эйиликни яймакъны эмир эткен. Бунынъ ичюн адалет тюшюнджеси, бутюн гуняхлардан сакъынмакъ ве самимий бир мусульман олмакъ манасыны анълата. Хадис риваетинде адалет, равийнинъ саип олмасы керек олгъан энъ муим сыфатыдыр.

Бир равийде адалет сыфаты олмасы ичюн шу шартлар араштырылыр.

а. Равийнинъ мусульман олмасы.

б. Равийнинъ кендисини гуняхкъа алып бараджакъ сёз ве арекетлерден узакъ тутмасы.

в. Равийнинъ эйилик япмасы.

2. Забт

Забт – равийнинъ афызазысынъ кучьлю олувы деген мананы анълата. Равийнинъ эзберлеген бир хадисни ич денъиштирмеден афызасында тутмасыдыр. Бу хусусиет равийде адалеттен сонъра олмасы керек олгъан экинджи муим шарттыр.

3. Акъыллы олмакъ ве пишкинлик яшына етишмек

Хадис равийсининъ акъыл саиби олмасы ве нени ривает эткенини бильмеси керек. Акъыллы олмакъ демек, эйини ямандан айыра бильмектир (темйиз). Хадис риваетинде белли бир яш сынъыры ёкъ, пишкинлик яшыны кельген баланынъ риваети къабул этильгендир.

Иште, бу учь шарткъа саип олгъан равийнинъ хадиси къабул этилир ве ишанчлы (сикъа) кимселерден сайылыр.

3. РАВИЙЛЕРНИНЪ ТАСНИФ ЭТИЛЮВИ (джерх ве тадиль)

Джерх ве тадиль ильми равийлерни адалет ве забт джеэтинден талиль эткен бир илимдир. Хадиснинъ сенедини тешкиль эткен равийлернинъ дюрюст ве керекли шартларны ташыгъан ишанчлы кимселер олып, олмагъаныны анъламакъ ичюн, оларнынъ тенкъит этилювине «джерх ве тадиль» дениле.

Джерх – равийнинъ хадис риваетинде къусур сайылгъан айыпларыны ортагъа къоймакъ ве бойледже, онынъ риваетини ред этмек.

Тадиль – равийнинъ адалетли ве ишанчлы олгъаныны бельгилемек. Равийлернинъ адалет ве забт нокъта-и назарындан ишанчлы олып, олмагъаныны корьмек ичюн оларнынъ эйи ве ярамай аллары араштырылыр. Бойле бир араштырма нетиджесинде, равий дюрюст, яманлыкълардан узакъ, Ислям дининнинъ эмирлерине багълы, ясакъларындан узакъ бир кимсе исе, адалетли оларакъ къабул этилир, яни тадиль этилир.

Эгер ялан сёйлеген, афызасы зайыф, диний эмирлерде къусурлы исе, джерх этилир. Бойле равийлерге меджрух денилир.

Джерх ве тадиль олмадан бир хадиснинъ сахих я да зайыф олгъаныны сёйлемек мумкюн дегиль. Бир равийнинъ джерх я да тадиль этиле бильмеси ичюн онда 10 къусур араштырылыр. Бу 10 къусургъа ыстыла оларакъ «эль-метаинуль ашара» (10 къусур) денилир. 5 данеси равийнинъ адалетли, 5-и де забт сыфатынен алякъалыдыр.

Равийнинъ адалетли олмасынен алякъалы тенкъит нокъталары:

1. Кизб-ур Равий: равийнинъ хадиснен алякъалы олмаса биле, ялан сёйлегенининъ билинмеси. Яланджылыкъ равийни джерх эткен энъ агъыр къусур сайылыр.

2. Иттихам-ур Равий биль Кизб: равийни ялан айта деп къабаатланмасы.

3. Фыскъур-Равий: равийнинъ диний эмирлерге къулакъ асмайып, гунях ишлемектен сакъынмамасы.

4. Бидатур-Равий: равийнинъ Ислям дининнинъ эсас принциплерине айкъыры фикирлер ве арекетлер япмасы, я да бойле фикирлерни менимсеген группаларнынъ ичинде олмасы.

5. Джехалет-ур Равий: равийнинъ белли олмагъан, танылмагъан кимсе олмасы.

Равийнинъ забты иле алякъалы тенкъит нокъталары

1. Гъафлет: равийнинъ дикъкъатсызлыгъы демектир. Бир равийнинъ эм эзберлеген хадислерде, эм башкъа ишлеринде дикъкъатсыз олмасы.

2. Кесрет-уль Гъалат: равийнинъ эм хадис риваетинде, эм де башкъа ишлеринде чокъ янълышлар япмасы.

3. Суу-ль Хыфз: равийнинъ хатырасынынъ зайыф олувы, эзберлеген шейлерни янълыш, эксик я да къошмалар япып эзберле-

меси ве тез унутмасыдыр.

4. Вехм: равийнинъ, хадислернинъ метин ве сенедлерини бирбирине къарыштырып янъылмасы ве не ривает этксенини бильмемеси.

5. Мухалефет-ус Сикъат: равийнинъ сикъа (ишанчлы) деп танылгъан олмасы ве эр тарафтан кучьлю равийлернинъ риваетлерине терс шейлер ривает этмесидир.

Сайылгъан бу тенкъит нокъталарындан да анълашылгъаны киби, Ислямий эмирлерге уйгъун бир аят яшамагъан, яланджы, фасыкъ, зындыкъ, Ислямнынъ темель принциплерине айкъыры фикирлери олгъан, ривает эткен хадислерде чокъ хата япкъан, не ривает эткенини бильмеген равийлернинъ хадислери макъбул дегильдир. Айрыджа, хатырасы зайыф олгъанлар ве риваетте керекли мукъайытлыкъны косьтермегенлернинъ хадислери де сахих къабул этильмез.

Кендисинде бу он къусурдан ич бири олмагъан равийлер ишанчлы кимселердир. Буларгъа ыстыла оларакъ сикъа дениле. Эгер равийде бу къусурлардан бири я да бир къачы олса, меселя, яланджы исе – кеззаб, хадис уйдурса – вадда, билинмеген бир кимсе исе – меджхул-уль халь киби ыстылалар къулланылыр.

Бу тенкъит нокъталарынынъ эписи, хадиснинъ сенедини мейдангъа кетирген равийлернен алякъалыдыр. Кендисинде бу къусурлардан бири олмагъан равийлернинъ риваетлери умумен макъбул сайылгъандыр. Анджакъ, сенедини тешкиль эткен равийлернинъ эписи сикъа кимселер оларакъ билингени алда биле, базы хадис метинлери де тенкъит этильгендир.

Окъув парчасы
ХАДИСЛЕРНИ ОКЪУГЪАНДА

Пейгъамберимизнинъ -салляллаху алейхи ве селлем- бизге энъ гузель орьнек олгъаныны бильдирген ает, оны кендимизге нумюне алмамызны тевсие этмекте. Пейгъамбер Эфендимиз эвинде насыл яшай эди? Сокъакъкъа насыл чыкъа эди? Ёлда насыл юре эди? Корьген инсанларгъа насыл даврана эди? Джамиге баргъанда не япа, насыл ибадет эте эди? Ислямиетни насыл огрете эди? Мусульман олмагъанларгъа насыл даврана эди ве оларгъа Ислямны насыл теблигъ эте эди? Бутюн буларны ве даа башкъа хусусларны огренмек, Ислямиетни догъру шекильде яшамакъ – Аллахнынъ Ресулини танымагъа, Аллахнынъ Ресулини танымакъ да – хадислердеки Ислямны огренмеге багълы.

Хадислерни окъуп огренгенде, мукеммелликке догъру кеткен ёлда месафелер кечмеге башлармыз. Догъруны ве янълышны айырмагъа огренирмиз. Арекетлеримиздеки хаталарны анъламагъа, къусурларымызны къолайджа корьмеге имкяnымыз олур. Иште, о вакъыт кендимизни эсапкъа чекер, хаталы арекетлерден узакъ турмагъа арекет этермиз.

Хадис огренмеге авеслигимиз арткъандже, инсанларгъа олгъан мунасабетлеримизнинъ эвелькисине нисбетен даа гузеллешкенини дуямыз. Тыпкъы Ресулюллах Эфендимиз киби этрафымыздаки инсанларгъа сайгъы косьтергенимиз, оларнен гузель кечингенимиз ичюн, оларнынъ да бизге сайгъылы олгъанларыны, бизге даа сыджакъ ве самимий мунасебетте олгъанларыны коремиз. Иште, о вакъыт Пейгамбер ахлякъынынъ мукеммеллигини, вазгечильмезлигини, инсанларны бир-биринен насыл достлаштырып, къуджакълаштыргъаныны анълаймыз.

Пейгъамбер Эфендимизни ве онынъ суннетини бильмегенимиз я да суннетке уйгъун бир шекильде яшамагъанымыз такъдирде, вакъты-вакътынен гъарип вазиетлерге тюшмемиз, инсангъа ярашмагъан арекетлерге ёл бермемиз мумкюн.

Хадислер, бизге даргъынлыкънынъ яманлыгъыны, даргъынларны барыштырувнынъ нафиле намаз къылмакътан, нафиле ораза тутып садакъа бермектен даа хайырлы олгъаныны огретир. [Эбу Давуд, Эдеб, 50.] Дюньяда хатасыз, къусурсыз инсан олмагъаныны эр кес биле. Пейгъамбер Эфендимизнинъ «Ким дюньяда мусульман къардашынынъ къабаатыны ортьсе, Аллах да ахыретте онынъ къабаатыны гизлеп къапатыр» [Муслим, Бирр, 58.]буюргъаныны эшиткен я да окъугъанлар, кендилерине къаршы япылгъан хата-

ларны даа бир къолайлыкънен багъышларлар.

Хадислерни окъугъандже, дюньялар къадар кениш бир гонъюль, терен бир анълайыш, буюк бир хошкорю къазанырмыз. Инсанны севмекни, анъламакъны ве оны багъышламакъны огренирмиз. Инсанларны анъламагъан, аят теджрибеси етерли олмагъан, хатыр-гонюль динълемеген бирисинен къаршылашкъанымыз вакъыт, Шефкъат Чокърагъы Эфендимизнинъ къаба ве ташюрек бедевийлернинъ чиркин арекетлерине насыл къатлангъаныны ве оларгъа ич бир вакъыт къызып багъырмагъаныны хатырлаяракъ, къабармагъа башлагъан ачувымызны тескин этмеге гъайрет этемиз. Инсанларны хош корюв – онынъ суннети олгъаныны тюшюнерек, къальбимизнинъ раатланмасыны теминлеген олурмыз. Феналыкълардан узакъ олгъанымызны, джахильге уймагъанымызны корьгенлер, бизим арекетлеримизнинъ гузеллигининъ ве самимийлигининъ фаркъына барыр, ачувны ютмакъ – къоркъакълыкъ дегиль, джесаретнинъ ве самимийликнинъ энъ белли нишаны – Ресул-и Кибриянынъ ахлякъы олгъаныны тюшюнмеге башлар.

Къуран-ы Керим бир анаяса исе, хадис ве суннет бу анаясаны айдынлаткъан ве онынъ къолайджа татбикъ этилювини сакълагъан къанун, низам ве къулланма укмюндедир. Къуран-ы Керимде етерли дереджеде айдынлатылмагъан мевзулар хадислерде кениш шекильде айдынлатылгъандыр.

Пейгъамбер Эфендимизнинъ чешит татбикъатларынен фыкъхий мевзулар эйидже огренилир. Меселя, Къуран «намаз кылынъыз» дер; амма намазны насыл къыладжагъымызны анълатмагъаны ичюн, буларны суннеттен огренемиз. Къуран бизге «зекят беринъиз» дер; зекятны къайсы маллардан, не къадар береджегимизни суннеттен ве хадистен огренемиз. Къуран «хадж этинъиз» дер; насыл хадж этеджегимизни, бу фарзны зекят киби йылда бир дегиль; омюрде бир дефа япаджагъымызны хадистен ве суннеттен огренемиз.

Сёзнинъ къыскъасы, хадислер олмаса эди, Islamиетни там манасынен огренемез эдик. Мен мусульманым деген кимсе, Islamиетни оны кетирген Пейгъамбер киби яшамагъа гъайрет этеджегине коре, энъ эвеля Ресул-и Экрем Эфендимизнинъ хадислерини ве суннетлерини огренмеге гъайрет этмелидир. Эр кунь энъ азындан бир, эки хадис, ич олмагъанда оларнынъ изаатларыны окъуяракъ, дюньягъа Пейгъамбер козюнен бакъмагъа чалышмалыдыр.

ЫСТЫЛАЛАР

1. Хадис – сёз ве хабер манасыны анълаткъан келиме.
2. Суннет – Къурандан сонъра Ислямнынъ экинджи менбасы.
3. Къудсий хадислер – манасы Аллахкъа, сёзлери исе Пейгъамберимизге аит хадислер.
4. Сенед – хадиснинъ менбасына къадар накъыл эткен равийлернинъ тертипнен ер алгъан къысымдыр.
5. Метин – равийлер зенджиринден сонъ кельген, Хазрети Пейгъамберимизнинъ сёзю олгъан къысмыдыр.
6. Сема – хадисни накъыл эткен кимседен эшитмектир.
7. Иджазет – оджанынъ талебесине хадислерни накъыл этмеси ичюн, язма я да агъзаки изин бермесидир.
8. Адалет – равийни такъвагъа джельп эткен, оны хаталы арекетлерден узакъ туткъан бир сыфаттыр.
9. Забт – «равийнинъ хатырасынынъ кучьлю олувы» деген мананы анълата.
10. Джерх – равийнинъ хадис риваетинде къусур сайылгъан къабаатларыны ортагъа къоймакъ ве бойледже, онынъ риваетини ред этмек.
11. Тадиль – равийнинъ адалетли ве ишанчлы олгъаныны бельгилемек.
12. Кизбур-Равий – равийнинъ хадиснен алякъалы олмаса биле, ялан сёйлегенининъ билинмеси. Яланджылыкъ – равийни джерх эткен энъ агъыр къусур сайылыр.
13. Фыскъур- Равий – равийнинъ диний эмирлерге къулакъ асмайып, гунях ишлемектен сакъынмамасы.
14. Гъафлет – равийнинъ дикъкъатсызлыгъы демектир. Бир равийнинъ эм эзберлеген хадислерде, эм башкъа ишлеринде дикъкъатсыз олмасы.
15. Суу-ль Хыфз – равийнинъ хатырасынынъ зайыф олувы, эзберлеген шейлерни янълыш, эксик я да къошмалар япып эзберлемеси ве тез унутмасыдыр.
16. Вехм – равийнинъ, хадислернинъ метин ве сенедлерини бир-бирине къарыштырып янъылмасы ве не ривает эткенини бильмемеси.

ИМТИАН СУАЛЛЕРИ

А. Ашагъыдаки суаллерге джевап беринъиз.

1. Хадис келимесининъ ыстыла манасы недир?
2. Суннет ве хадиснинъ ортакъ хусусиетлери неден ибарет?
3. Хадислернинъ ифаде эткен мана ве эмиет недир?
4. Небевий хадис не демек? Бир мисаль кетиринъиз.
5. Къудсий хадис не демек? Бир мисаль кетиринъиз.
6. Хадис риваетининъ эсас усуллары недир?
7. Равийнинъ адалет ве забт саиби олмасы не демек?
8. Равийнинъ адалетлигини ольчемек ичюн къайсы шартларгъа бакъылыр?
9. Равийнинъ забтыны ольчемек ичюн къайсы шартларгъа бакъылыр?
10. Хадис ильминде «Джерх ве Тадиль» не демек?

Б. Ашагъыдаки суаллерге берильген джеваплардан догъру олгъаныны тапынъыз.

1. Ашагъыдаки сёзлерден къайсы бири «хадис» келимесининъ маналарыны анълатмай?

А. Янъы Б. Вакъиа
В. Икяе Г. Сёз Д. Ишанч

2. Хадис ве суннетнен алякъалы олгъан ашагъыдаки джумлелерден къайсы бири янълыш?

А. Хадис ве суннет – эр экиси де Хазрети Пейгъамберден кельгендир.

Б. Суннет даа чокъ амеллерни, хадис исе сёзлю риваетлерни ифаде этер.

В. Суннет – диний ве укъукъий амеллерге ишарет этер.

Г. Суннет ве хадис тюшюнджелери арасында бир алякъа ёкъ.

Д. Базы хадисчилер суннетнен хадисни бир манада къулланалар.

3. Ашагъыдаки джумлелерден къайсы бири хадис ве хадис ильмининъ эмиетинен алякъалы дегиль?

А. Хадислер Къуран-ы Керим аетлерини къуветлендирир.

Б. Хадислер Къуран-ы Керимни анълатыр.

В. Хадислер Къуран-ы Керимде олмагъан укюмлерни айдынлатыр.

Г. Хадислер Ислям медениети тарихы ичюн пек муимдир.

Д. Хадислер абдестсиз окъунмаз.

4. Ашагъыдаки джумлелернинъ къайсы бири хадислернинъ сыныфландырылмасынен алякъалы дегиль?

А. Хадислер къудсий ве небевий оларакъ экиге айрылыр.

Б. Сёзлери Аллахкъа аит олгъан ифаделерге «къудсий хадис» дениле.

В. Мана ве ифаде оларакъ Пейгъамберимизге аит олгъан сёзлерге «небевий хадис» дениле.

Г. Къудсий хадислерге иляхий ве раббаний хадис де дениле.

Д. Къудсий хадислер «Аллах шойле буюрды» деп башлар.

5. Къатыр, арслан, къаплан, филь, къашкъыр, маймун, копек киби айванларнынъ этлери харам олгъаныны бильдирген укюм, Къуран-ы Керимде олмайып, хадислер васытасынен бильдирильген.

Бу вазиет хадислернинъ къайсы хусусиетинен алякъалы?

А. Хадислер Къуран-ы Керимде олмагъан укюмлерни бильдире.

Б. Хадислер аятны къаврап алгъандыр.

В. Хадисте адлары кечмеген айван этлери хеляддыр.

Г. Хадислер Къураннен тенъдир.

Д. Хадислер Къурандан даа анълайышлы ола.

6. Ашагъыдакилерден къайсы бири хадис риваетинде къулланылгъан усуллардан дегиль?

А. Сема Б. Иснад

В. Арз Г. Къыраат Д. Иджазет

7. Ашагъыдаки джеваплардан къайсы бири равийни такъвагъа джельп эткен ве оны хаталы арекетлерден узакъ туткъан сыфаттыр?

А. Адалет Б. Забт

В. Сенед Г. Метин Д. Равий

8. Ашагъыдаки джеваплардан къайсы бири «Равийнинъ эзберлеген бир хадисни ич денъиштирмеден афызасында тутмасы» демектир?

А. Адалет Б. Иснад

В. Сууль – Хыфз Г. Забт Д. Кизб

9. Ашагъыдаки джеваплардан къайсы бири равийнинъ адалетли олмасынен алякъалы дегиль?

А. Кизбур-Равий Б. Фыскъур-Равий

В. Бидатур-Равий Г. Джехалетур-Равий

Д. Мухалефетус-Сикъат

10. Ашагъыдаки джеваплардан къайсы бири равийнинъ забтынен алякъалы дегиль?

А. Кизбур-Равий Б. Кесретуль-Гъалат

В. Сууль-Хыфз Г. Вехм Д. Гъафлет

В. Ашагъыдакиджумлелердекечкенбошлукъларны къавузлар ичинде берильген келимелерден уйгъун олгъанынен толдурынъыз

(Суннет, хадис, небевий хадис, къудсий хадис, иджазет, сема, метин, сенед)

1. Хазрети Пейгъамбернинъ сёзлерини, япкъан ишлерини ве такърирлерини бильдирген риваетлерге ……………………… дениле.

2. Сёз оларакъ Пейгъамберимизге аит, амма мана оларакъ Аллахкъа аит олгъан хадислерге ……………………… дениле.

3. ……………………… даа чокъ амеллерни, ……………………… исе сёзлю риваетлерни ифаде эте.

4. ……………………… хадиснинъ накъыл эткен кимседен эшитильмеси.

5. ……………………… равийлер зенджиринден сонъ кельген, Хазрети Пейгъамбернинъ сёзлерини ичине алгъан къысым.

6. Хадиснинъ ильк менбасына къадар такъип эткен ёлгъа ……………………… дениле.

7. Оджанынъталебесинехадислерни накъылэтмеси ичюн язма я да агъзаки оларакъ разылыкъ бермесине ……………………… дениле.

ИБАДЕТЛЕРНЕН АЛЯКЪАЛЫ ХАДИСЛЕР

١ـ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ, وَإِقَامِ الصَّلاَةِ, وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ, وَحَجِّ الْبَيْتِ, وَصَوْمِ رَمَضَانَ). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1. Ибн Умер -радыяллаху анхума-дан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Ислям беш эсас узерине къурулгъан: Аллахтан башкъа илях олмагъанына ве Мухаммеднинъ Аллахнынъ Ресули олгъанына шаатлыкъ этмек; намаз къылмакъ; зекят бермек; Кябени хадж этмек ве Рамазан оразасыны тутмакъ».

Бухарий, Иман, 2, Муслим, Иман, 19 -22.

Хадистен нелерни огрендик

1. Шехадет кетирмек бутюн ибадетлернинъ къабул олмасы ичюн шарттыр. Иман олмадан ибадет къабул олмаз.

2. Хадисте сайылгъан беш эсас – Ислямнынъ эсасларыдыр, анджакъ Ислям ялынъыз бу ибадетлерден ибарет дегиль.

3. Бу беш эсас сагълам олса, инсаннынъ диний аятынынъ темеллери де сагълам олур.

٢ـ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمنِ عَبدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللهِ تَعَالَى؟ قَالَ: (الصَّلاَةُ عَلَى وَقْتِهَا). قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: (بِرُّ الْوَالِدَيْنِ). قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: (الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللهِ). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

2. Эбу Абдуррахман Абдуллах бин Месуд -радыяллаху анх- шойле деди:

Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-ден:

- *«Аллахнынъ энъ чокъ бегъенген иш недир?»- деп сорадым.*

- *«Вакъытында къылынгъан намаз»,- деди.*

- *«Сонъра къайсы ибадет келир?»- деп сорадым.*

- *«Ана ве бабагъа эйилик ве итаат этмек»,- деп буюрды.*

- *«Даа сонъ не келир?»- деп сорадым.*

- *«Аллах ёлунда джихад этмек», - деп буюрды.*

Бухарий, Мевакъыт, 5; Муслим, Иман, 137 -139.

Хадистен нелерни огрендик

1. Аллах Таалянынъ къуллары узериндеки хакъларынынъ энъ буюги – иман эткен сонъ намаз къылмакътыр.

2. Ана-баба хакъкъы – къул хакъларынынъ энъ буюгидир.

3. Федакярлыкъларнынъ энъ буюги – Аллах ёлунда джихад этмектир.

٣. عَنْ أَمِيْرِ الْمُؤْمِنِيْنَ أَبِي حَفْصٍ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ: (إِنَّمَا اَلْأَعْمَالُ بِالنِّيَاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى. فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللهِ وَ رَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللهِ وَ رَسُولِهِ, وَ مَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا, أَوْ امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ). مُتَّفَقٌ عَلَى صِحَّتِهِ.

3. Муминлернинъ эмири Умер бин Хаттаб -радыяллаху анх-: «Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ шойле буюргъаныны эшиттим»-, деди:

«Япылгъан ишлер ниетлерге коредир. Эр кес япкъан иш-

нинъ къаршылыгъыны ниетине коре алыр. Кимнинъ ниети Аллах ве Ресулине бармакъ олса, яни оларгъа хиджрет этмек олса, элине кечеджек савап да Аллахкъа ве Ресулине хиджрет савабыдыр. Ким де бир дюньялыкъ я да эвленеджек бир къадынгъа къавушмакъ ичюн ёлгъа чыкъса, онынъ хиджрети де хиджрет эткен шейге коредир».

Бухарий, Бед-уль вахй, Иман, 41; Муслим, Имарет, 155.

Хадистен нелерни огрендик

1. Япылгъан ишлерден савап алмакъ ичюн, о ишлерге эйи ниетнен башламакъ керек.

2. Ниетнинъ къальбнен япылмасы муим олгъаны ичюн, буны айрыджа тильнен сёйлемек шарт дегиль.

3. Аллах ризасы ичюн япылмагъан ишлерден савап кельмез.

4. Инсан корюнгени киби олмалы, дюньявий бир менфаат ичюн динини къулланмамалы.

5. Ихляс – ниетнинъ сагълам олувы демектир.

6. Ниетимиздеки самимиет не къадар олса, о иштен къазанаджагъымыз да о къадар.

٤ـ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ هَلْ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ ؟) قَالُوا: لاَيَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ، قَالَ: فَذَلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللهُ بِهِنَّ الْخَطَايَا.
مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

4. Эбу Хурейре -радыяллаху анх- : «Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ шойле айткъаныны эшиттим»-, деди:

- «Не дерсинъиз, биринъизнинъ къапысынынъ огюнден бир озен акъса да, о кимсе эр кунь бу озенде беш кере ювунса, бу

кишининъ кири къалырмы?»

Сахабийлер:

- «О кимсенинъ кири къалмаз»,- дедилер.

Ресул-и Экрем:

- «Беш вакъыт намаз да иште, бунынъ кибидир. Аллах беш вакъыт намазнен бутюн гуняхларны силип ёкъ этер»- буюрды».

Бухарий, Мевакъыт, 6; Муслим, Месаджид, 283.

Хадислерден нелерни огрендик

1. Беш вакъыт намаз – эр акъыллы ве пишкинлик яшына кельген мусульман узерине фарз олгъан, энъ муим ибадеттир.

2. Беш вакъыт намазгъа девам этмек инсанны буюк гуняхлардан къорчалар.

3. Къылынгъан намазлар, бильмеден ве истемеден ишленген кучюк гуняхларымызнынъ Аллах тарафындан афу этильмесине весиле олур.

4. Беш вакъыт намаз – инсанны маневий кирлерден къорчалагъан энъ муим темизлик васытасыдыр.

٥. عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (صَلاَةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلاَةِ الفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

5. Ибн Умер -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Джемаатнен къылынгъан намаз, тек башына къылынгъан намаздан йигирми еди дередже даа саваплыдыр».

Бухарий, Эзан, 30; Муслим, Месаджид, 249.

Хадистен нелерни огрендик

1. Ислям – джемаатнен олмакъны огреткен дин олгъаны ичюн, намаз киби ибадетлер башта олмакъ узере, джемаатнен къылмагъа буюк эмиет бере.

2. Фарз намазлар джемаатнен къылынмасы керек.

3. Джемаатнен къылынгъан намазнынъ савабы тек башына къылынгъан намаздан къат-къат чокътыр.

4. Бир ибадетнинъ, хайырлы ишнинъ, эйиликнинъ савап дереджесини инсанлар бильмеси мумкюн дегиль. Бу хусуста Ресул-и Экремден кельген хаберлерге олгъаны киби инанмакъ керек.

5. Ислям – диннинъ джемаат оларакъ яшанмасыны тешвикъ эте.

٦ـ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَاتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

6. Эбу Хурейре -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«*Ким фазилетине ишанып ве савабыны Аллахтан беклеп Рамазан оразасыны тутса, кечмиш гуняхлары багъышланыр*».

Бухарий, Иман, 28; Муслим, Сыям, 203.

Хадистен нелерни огрендик

1. Оразаны тек ибадет олгъаны ве Аллах эмир эткени ичюн тутмакъ керек.

2. Рамазан оразасыны ишанып ве савабыны Аллахтан беклеп тутмакъ, кечмиш гуняхлардан темизленменинъ ёлудыр.

3. Аллахкъа иман этмек ве мукяфатыны Ондан беклемек – бутюн ибадетлернинъ къабул этилюв шартыдыр.

УЧЮНДЖИ БОЛЮК

ХАДИСНИНЪ ЧЕШИТЛЕРИ

БОЛЮКНИНЪ МЕВЗУЛАРЫ

А. МЕТИННИНЪ КИМЛЕРГЕ АИТ ОЛГЪАНЫНА КОРЕ ХАДИСЛЕР.

Б. РАВИЙ САЙЫСЫНА КОРЕ ХАДИСЛЕР.

В. САХИХЛИК (САГЪЛАМЛЫКЪ) ДЕРЕДЖЕСИНЕ КОРЕ ХАДИСЛЕР

Г. МЕВЗУ (УЙДУРМА) ХАДИСЛЕР ВЕ ОЛАРНЫ БЕЛЬГИЛЕМЕКНИНЪ ЁЛЛАРЫ.

АЗЫРЛЫКЪ ИЧЮН ВАЗИФЕЛЕР

1. Бильгениниз бир сахих хадис акъкъында аркъадашларынъызнен фикирлеринъизни пайлашынъыз.

2. Бир хадиснинъ халкъ арасында мешхур олмасы насыл мананы анълата? Фикирлеринъизни бильдиринъиз.

3. Эшиткенинъиз я да окъугъанынъыз бир хадиснинъ метнинен алякъалы бир менба араштырып тапынъыз?

4. Инсанларны хадис уйдурмагъа алып баргъан себеплер акъкъында тюшюнинъиз.

ХАДИСЛЕРНИНЪ ЧЕШИТЛЕРИ

Хадислер фаркълы сыныфландырувлардан кечирильди. Метиннинъ кимге аит олгъаны, равий сайысы ве сыххат дереджесине коре хадислерни учь серлева астында талиль этмек мумкюн.

А. МЕТИННИНЪ КИМЛЕРГЕ АИТ ОЛГЪАНЫНА КОРЕ ХАДИСЛЕР

Хадислер риваетнинъ менбасы джеэтинден дёрт къысымгъа айрылалар.

1. Къудсий хадис

Къудсий хадис – манасы Аллахкъа, сёзлери Хазрети Пейгъамберге аит хадистир. Бир риваетнинъ къудсий хадис олгъаныны башындаки ифадеден анъламакъ мумкюн. Меселя;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ:

Эбу Хурейре ривает эткенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды: *«Аллах Аззе ве Джелле буюрды ки, …»*

Къудсий хадиснен Къуран аетлери арасында насыл фаркъ бар?

Къудсий хадиснен Къуран аетининъ бир-бирине бенъзерлиги – эр экисининъ де вахий оларакъ кельмесидир. Анджакъ, Къуран аетлерининъ эм манасы, эм де сёзю Хазрети Пейгъамберге вахий этилир. Къудсий хадислер исе, ялынъыз мана оларакъ вахий этилир, сёзлерини исе Хазрети Пейгъамбер озю тапып сёйлер. Бу джеэттен бакъылса, къудсий хадислер де Хазрети Пейгамбернинъ сёзлеридир; Къурандан сайылмазлар ве окъунмалары Къуран окъумакъ киби ибадет ерине кечмез.

2. Мерфу хадис

Хазрети Пейгъамберге иснад этильген бутюн сёз, фииль ве такърирлерге мерфу хадис дениле. Бойле хадиске небевий хадис де дениле. Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- ден ривает этильген бутюн сёзлерге «хадис» денильгени акъкъында даа эвель бильдирильген эди. Бу ерде айрыджа мерфу хадис деп сыныфландырылмасы, оны сахабе ве табиин сёзлеринден айырмакъ ичюндир.

Хазрети Пейгъамбернинъ сёз, фииль ве такърирлери сахабе тарафындан эксериет вакъыт шу къалыплар иле ривает этильгендир:

«Аллахнынъ Ресулинден эшиттим, шойле буюрды…»,

«Аллахнынъ Ресули буюрды ки…»,

«Аллах Ресулининъ шойле япкъаныны корьдим…»

Эбу Хурейре -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды: *«Аллах суретлеринъизге (корюнишинъизге) ве малларынъызгъа бакъмаз. Анджакъ, кальплеринъизге ве амеллеринъизге бакъар».* [Муслим, Бирр, 34.] Бу хадисни шу мевзугъа мисаль оларакъ бермек мумкюн.

3. Мевкъуф хадис

Мефкъуф хадис – сахабийлерден сёз, фииль ве такърир оларакъ ривает этильген хаберлердир. Бу хаберлерге мевкъуф денильмеси, иснаднынъ сахабеде къалгъаны себебиндендир. Яни о сёз я да арекет Хазрети Пейгъамберге дегиль, сахабийлерге аиттир. Бунъа коре бир равийнинъ «фелян сахабе шуны япты, шойле деди» деп накъыл эткен риваетлер мевкъуфтыр.

Сахабенинъ сёзюне хадис денильмесининъ себеби, оларнынъ дин иле алякъалы сёз ве арекетлерининъ менбасынынъ буюк ольчюде Хазрети Пейгъамберге таянгъан олмасы ихтималындан долайыдыр. Бу себеп иле мевкъуф хадислер де кесин ве багълайыджы олмамакънен берабер диний укюмлернинъ менбаларындан

сайылгъандыр.

Мевкъуф хадислер де мерфу хадислер киби керек олса равийлери тарафындан ве керек олса иснадлары тарафындан сахих я да зайыф олмалары мумкюн.

Мисаль оларакъ Абдуллах б. Месуднынъ «*Бир мунеджджимге я да джадыгъа кетип, оларнынъ сёйлегенлерини къабул эткен киши Хазрети Мухаммед -салляллаху алейхи ве селлем-ге ёллангъанны инкяр эткен демектир*» деген сёзлерини бу хусуста орьнек оларакъ бермек мумкюн. [Муснед, Ахмед б. Ханбель. Субхи эс-Салих, Хадис Илимлери ве Хадис Ыстылалары, терджю. М. Яшар Кандемир, с. 176]

4. Макъту хадис

Табиинлерден сёз, фииль ве такърир оларакъ ривает этильген хаберлерге макъту деп айтылыр. Бу алда бизге етишкен хабернинъ сенеди, табиин дереджесинде кесилип даа юкъарыгъа чыкъмай, яни о сёз ве арекетлернинъ менбасы табиинлердир.

Диний укюмлернинъ бельгиленмесинде табиинлернинъ сёз ве арекетлери де дикъкъаткъа алынмакънен берабер, олар ич бир шекильде багълайыджы бир делиль оларакъ къабул этильмей.

Макъту хадиске мисаль оларакъ Абдурреззакъ б. Хеммамнынъ Мамер б. Рашидден, онынъ да Ибн Шихаб эз-Зухриден накъыл эткени шу хадисни бермек мумкюн: «*Мамер деди ки: Зухрийден бир ерге ясланып емек емекни сорадым. Зухрий манъа «сакъынджасы ёкъ» деп джевап берди*». [Субхи эс-Салих, Хадис Илимлери ве Хадис Ыстылалары, терджю. М. Яшар Кандемир, с. 176.]

Б. РАВИЙ САЙЫСЫНА КОРЕ ХАДИСЛЕР

Хадислер, Хазрети Пейгъамберден башлап эр табакъада равий сайысына коре чешит сыныфларгъа айырылгъандыр.

1. Мутеватир хадислер

Эр табакъада, ялан узеринде бирлешмелери акъылнен мумкюн олмагъан бир джемаатнынъ ривает эткен хадиске мутеватир хадис дениле. Хадиснинъ сахабе, табиин ве этбаут -табиин вакъытларында равийлернинъ сайысынынъ чокъ олмасы, о хабернинъ ред этильмейджек бир кесинлик къазангъаныны косьтере. Бу бакъымдан мутеватир хадислер, кендилеринден ич шубэ этильмеген энъ сахих хадислердир.

Мутеватир хадиснен амель этмек фарз олып, оны инкяр эткен динден чыкъар. Бу чешит хадислернинъ ортагъа къойгъан укюмлери кесинлик ифаде этер. Мутеватир хадислер, делиль олув бакъымындан Къурангъа якъын къуветтедир.

Мутеватир хадислер экиге айырылыр:

а. Лафзий мутеватир:

Сенедни пейда эткен бутюн равийлернинъ айны сёзлернен ривает эткенлери хадислердир. Меселя;

مَنْ كَذَب علَيَّ مُتعمِّداً فَلْيتبَوَّأْ مَقْعَده من النَّار

«Ким билип манъа ялан сёз иснад этер исе, джехеннемдеки ерине азырлансын» [Бухарий, Энбия: 50; Муслим, Зухд: 72.] хадиси бунъа орьнектир.

Бу хадис Хазрети Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ агъызындан чыкъкъан шеклинен теватюр дереджесинде бутюн равийлер тарафындан айны сёзлернен ривает этильгендир.

б. Маневий мутеватир:

Сёзлери фаркълы олмакънен берабер сенедни пейда эткен бутюн равийлернинъ айны мананен ривает эткенлери хадистир. Мутеватир хадислернинъ чогъусыны маневий мутеватир хадислер тешкиль этер.

Дуа эткенде эллернинъ котерильмеси бу чешит мутеватирге орьнек олмасы мумкюн. Чюнки Хазрети Пейгъамбернинъ дуа эткенде эллерини котергенинен багълы юзь къадар хадис ривает этильгендир. Факъат булар фаркълы адиселернен алякъалы, фаркълы шекиллерде ве фаркълы ифаделернен накъыль этильгендир. Бельки эр адисе акъкъында лафзий теватюр керчеклешмегендир, факъат бутюн риваетлернинъ бирлешкен ортакъ мана, дуа эткенде эллерини котерген олмасыдыр. Бунынъ киби намаз, ораза, зекят киби ибадетлернинъ эда этилюв шекиллери де маневий мутеватир суннетке орьнек олмасы мумкюн.

2. Ахад хадислер

«Ахад» сёзю лугъатта «бир» я да «бирлер» демектир. Хадис ильминде исе, мутеватир хадислернинъ тышында къалгъан бутюн хадислерге берильген умумий бир исимдир. Хадиснинъ равий сайысы эр къайсы бир табакъада мутеватир дереджесине етишмеген олса, мутеватирнинъ шарты гъайып олур ве бу хадис, ахад хадислер арасындан ер алыр.

Мутеватир хадислер сайы джеэтинден аз олгъаны ичюн, Хазрети Пейгъамберден ривает этильген хадислернинъ эксериетини ахад хадислер тешкиль этер.

Ахад хадислер ривает эткен равийлернинъ сайыларына коре, мешхур, азиз ве гъариб олмакъ узере учь къысымгъа болюнелер.

а. Мешхур хадис:

Лугъавий манасы «шуретке етишкен», «халкъ арасында шурет къазангъан» демектир. Хадис ильминдеки манасы исе, эр къайсы бир табакъада энъ аз учь равийси олгъан хадислердир. Башкъа бир ифаде иле бир хадис, табакъалардан биринде учь равий тарафындан ривает этильген олса, башкъа табакъаларда равий сайысы мутеватир хадиснинъ равийлери сайысына етишсе биле, хадис кене мешхур бир хадистир.

Халкъ тилинде шурет къазангъан базы зайыф я да мевзу хаберлерге де мешхур денильмектедир. Бунъа бакъмадан сёзнинъ халкъ арасында яйылгъан олмасы эр вакъыт онынъ сахих олгъа-

нынынъ анълатмагъаны киби, «мешхур хадис» тюшюнджесини де ифаде этмез.

БИЛЬГИ ХАЗИНЕНЪИЗГЕ

Мешхур хадиске эки орьнек

Бизге Абдуллах б. Юсуф хабер берди. О шойле дей: Бизге Малик б. Энес, Нафиден, о да Абдуллах Ибн Умерден накълен бильдирди ки, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюргъандыр:

«Эр къайсы биринъиз джума намазына келеджек вакъыт гусуль этсин». [Бухарий, Джума: 2, 5, 12, 26; Муслим, Джума: 1, 2, 4]

«Умметим хата, унуткъанлыкъ ве зорлав нетиджесинде япкъанындан месулиетке чекильмейджек». [Бухарий, Итисам: 21; Муслим, Акдие: 15; Эбу Давуд, Акдие: 2; Тирмизий, Ахкам: 2]

б. Азиз хадис:

Эр къайсы бир табакъада равий сайысы энъ аз экиге тюшкен хадислерге азиз хадис дениле. Базы табакъаларда учь я да учьтен чокъ равийси олгъан бир хадис мешхур экен, сонъки табакъалардан биринде бу сайы экиге тюшеджек олса, хадис мешхур олмакътан чыкъар ве азиз олур.

в. Гъариб хадислер:

Лугъатта «тек», «ялынъыз ве кимсесиз къалгъан киши» манасыны анълаткъан «гъариб» келимеси, хадис ильминде, эр къайсы бир табакъада тек бир равийси олгъан хадислер акъкъында къулланылыр.

Бу хадис чешитлери, бизге келювлери ве равий сайысына коре япылгъан сыныфландырув нетиджесинде пейда олдылар. Бу себепнен, бойле сыныфландырув хадислернинъ сахих я да зайыф олмаларынен алякъалы дегильдир. Мешхур бир хадис, сахих де ола билир, зайыф да ола билир. Гъариб хадис де айны шекильде сахих я да зайыф ола билир. Бунынъ ичюн, энъ аз учь равийси олгъан мешхур хадис, тек равийси олгъан гъариб хадистен зайыф олмасы

мумкюн; чюнки хадиснинъ сахихлик шартлары бар ве анджакъ, бу шартларгъа уйгъан хадислер сахих сайылыр.

ХАДИС	
Мутеватир хадис	**Ахад хадис**
Лафзий мутеватир	Мешхур хадис
Маневий мутеватир	Азиз хадис
	Гъариб хадис

B. САХИХЛИК(САГЪЛАМЛЫКЪ)ДЕРЕДЖЕСИНЕ КОРЕ ХАДИСЛЕР

Сыххат дереджесине коре хадислер сахих, хасен, зайыф олмакъ узере учь къысымгъа болюнелер.

1. САХИХ ХАДИСЛЕР ВЕ ХУСУСИЕТЛЕРИ

Сахих хадис, адалет ве забт сыфатларына саип олгъан равийлер тарафындан, муттасыл бир иснаднен ривает этильген, шаз ве муаллель олмагъан хадистир.

Бунъа коре, бир хадиснинъ сахих олмасы ичюн беш шарт араштырылыр.

а. Равийнинъ адалетли олувы

Адалет – равийнинъ сагълам бир дин ве итикъадгъа саип олмасы, гуняхлардан узакъ турмасыдыр. Равий, Аллахнынъ эмир эткенлерини ерине кетирир; ясакъ ве харам шейлерден де узакълашыр.

б. Равийнинъ забты

Забт – равийнинъ хатырасынынъ кучьлю олмасы деген мананы анълатыр. Равийнинъ эзберлеген бир хадисни, ич денъиштирмеден акълында тутмасыдыр.

Хатырасы зайыф олгъан бир равий, эшиткен бир хадисни эшиткен шекильде ривает этип оламаз; хадистеки сёзлернинъ базыларыны унутмасы я да ерлерини денъиштирмеси мумкюн. Бойле равий, бу джеэттен зайыф сайылыр ве ондан хадис алынмаз.

в. Иснаднынъ сагъламлыгъы (иттисали)

Иттисаль – эки шейнинъ бир-бирине багълы олмасы демектир. Иснад ичюн иттисаль исе – равийнинъ хадис алгъан оджасыны корьмеси ве ондан биззат хадисни алмасыдыр.

Эгер равий оджасындан эшитмеген алда, санъки эшиткен киби ондан хадис накъыл этсе, бойле хадиснинъ иснады муттасыл олмаз ве зайыф сайылыр.

г. Хадиснинъ шаз олмамасы

Шаз – ривает джеэтинден тек къалгъан хадис демектир. Равий ривает эткен бу хадиснен, айны хадисни ривает эткен башкъа сикъа (итибарлы) равийлерге айкъыры тюшер ве бу риваетинде ялынъыз къалыр. Бу равий, аслында сикъа бир равий олмасы мумкюн, анджакъ риваетинде ялынъыз къалгъаны ичюн, дигер сикъа равийлернинъ риваетлери эфдал сайылыр.

д. Хадиснинъ муаллель олмамасы

Муаллель олмакъ – хадисте, онынъ зайыфлыгъына себеп оладжакъ гизли бир къусурнынъ булунмасыдыр. Бу къусур, эксериет алларда хадисте гизли къалыр ве хадисчи тарафындан фаркъ этильмемеси мумкюн. Бойле хадислер сахих къабул этилир, анджакъ, бир хадис имамынынъ бу иллетни тапып чыкъаргъанындан сонъра муаллель оларакъ бельгиленир.

Беш мадде оларакъ анълатылгъан бу хусуслар, сахих хадиснинъ хусусиетлери ве шартларыдыр. Эгер бу хусусиетлерден бири я да бир къачы олмаса – хадис сахих олмаз, зайыф олур.

САХИХ ХАДИСНИНЪ

→ Равийси забт саибидир

→ Равийси адильдир

→ Иснадында узюлиш ёкътыр

→ Шаз дегильдир

→ Муаллель дегильдир

2. Сахих хадисни бельгилев ёллары

Сахих хадислерни бельгилевнинъ базы ёллары бар:

1. Сахих хадис Къурангъа ве башкъа сахих хадислерге айкъыры олмаз.

Бир хадис, Къурангъа я да сахих суннетке айкъыры исе, о хадиснинъ Хазрети Пейгъамбернинъ агъзындан чыкъмагъаны анълашылыр.

2. Сахих хадис акъылгъа айкъыры олмаз.

Ислям дини акъылгъа эмиет берген диндир. Эгер бир хадисте акъылгъа сыгъмагъан базы хусуслар олса, онъа хадис демек мумкюн дегиль.

Меселя, шойле бир сёзнинъ хадислер арасында накъыл этильгени корюле:

«Нухнынъ гемиси Кябени еди кере таваф эткен сонъ, макъам-ы Ибрахимде эки рекят намаз къылды».

Бу сёз акъыл ве мантыкъкъа терстир. Ич бир акъыл, бу сёзни Хазрети Пейгъамбернинъ сёйлейджегини къабул этмез.

Шу хусус да унутулмамалыдыр ки, бир шейнинъ акъылнен тюшюнильмемесинен акъылгъа айкъыры олмасы, фаркълы шейлердир. Яни акъылнен анълашыламагъан эр хадис акъылгъа терс демек дегильдир. Меселя; Дженнет, джехеннем, сырат киби ахы-

ретнен алякъалы бир чокъ хаберлер, акъылнен тюшюнильмеген, анджакъ акъылгъа да айкъыры олмагъан бильгидир.

3. Сахих хадиснинъ метининде ве ифадесинде бозуклыкъ олмаз.

Хазрети Пейгъамбер, арапларнынъ энъ анълайышлы ве энъ темиз къонушкъанларындан эди. О, арап тилининъ бутюн грамматика къаиделерине дикъкъат эте ве динълегенлерни айрет ичинде къалдыра эди. Эгер бир хадисте манасыз сёзлер, грамматик хаталар ве къабартылгъан ифаделер ер алгъан олса, о сёзлер хадис дегильдир.

4. Сахих хадис тарихий вакъиаларгъа терс олмаз.

Эгер бир хадис, тарихий вакъиаларгъа терс олса, о хадис Хазрети Пейгамбернинъ агъызындан чыкъмагъандыр. Меселя, бир хадисте, Сад б. Муазнынъ шаатлыгъы ве Муавиенинъ де кятиплигинен, Хазрети Пейгъамбер Хайбер эалисине джизье вергисини багъалагъаны анълатыла. Албуки, джизьени эмир эткен ает Тебук дженкинден сонъра энгендир. Башкъа тарафтан Сад б. Муаз Хендек дженкинде шеит олгъан ве бу себепнен даа сонъра олгъан Хайбер дженкинде иштирак этмеси мумкюн дегиль эди. Муавие исе, о девирлерде даа мусульман дегиль, анджакъ Мекке фетх этильген сонъ мусульман олгъан эди. Яни Мекке фетхинден эвель олгъан Хайберде онынъ булунмасы мумкюн дегиль эди. Хадиснинъ тарихий акъикъатларгъа уймамасы, онынъ сахих олмагъаныны костермектедир.

5. Эр кеснинъ корьмеси я да бильмеси керек олгъан муим бир вакъианы анълаткъан сахих хадиснинъ равийси тек къалмаз.

Хазрети Пейгъамбер Худейбиеден Мединеге къайткъанда, Гъадир Хум денильген ерде, кендисинден сонъра Алининъ халифе оладжагъыны бильдирген ве шиилер тарафындан яйылгъан хадис, Хазрети Пейгъамбернинъ янында олып, бу иштен хабердар олгъан ич бир сахабий тарафындан ривает этильмеген. Бу къадар муим бир шей сахих риваетлер арасында ер алмамасы догъру дегильдир.

Даа да муим олгъаны исе, Хазрети Пейгъамбер вефат эткен сонъ Эбу Бекир -радыяллаху анх- халифе оларакъ сечильген вакъыт бу вакъиадан ич сёз этильмемеси бу хадиснинъ уйдурма олгъаныны косьтермектедир.

6. Сахих хадис, кучюк бир эйиликке къаршылыкъ пек буюк мукяфатлар я да саваплар ваде этмез.

Мендуб (япылмасы гузель) олгъан бир фиильнинъ ишленмеси я да мекрух (япылмасы чиркин) олгъан бир ишнинъ терк этильмеси нетиджесинде, эбедий оларакъ дженнетке кириледжегини ваде эткен хадислер киби. Я да кучюк бир къабаат нетиджесинде кишининъ эбедий оларакъ джехеннемге атыладжагъыны сёйлеген хадислер бунъа мисальдир.

Меселя:

«Къушлукъ вакъытында шу къадар рекят намаз къылгъан кимсеге, етмиш Пейгъамбер савабы берилир». Бу шекильде ривает этильген бир хадиснинъ сахих олмасы мумкюн дегиль.

Сайылгъан бу бозукълыкълар эр къайсы бир хадисте корюльсе, онынъ Хазрети Пейгъамбернинъ керчек хадиси олмагъаныны косьтерир.

2. ХАСЕН ХАДИС

«Хасен» келимеси лугъатта «гузель» деген мананы анълата. Хадис термини оларакъ «хасен», сахих хадиснен зайыф хадис арасында ер алгъан ве сахих хадиске даа якъын олгъан хадистир.

Бу терминни ильк къуллангъан хадис алими имам Тирмизийдир. Онъа коре хасен хадис, сахихлик шартларынынъ эписине уйгъаны алда, ялынъыз забт джеэтинден зайыф олгъан равийлернинъ ривает эткен хадислеридир.

Хасен хадиснинъ сахих хадистен тек фаркъы равийнинъ забт джеэтинден къусурлы олмасыдыр.

Хадис имамларынынъ чогъуна коре хасен хадис де сахих хадис киби делиль сайылыр.

КЪАЙД ЭТИНЪИЗ

Хасен хадислерден орьнеклер

Эбу-д Дерда -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды: «Ким мусульман къардашынынъ намус ве иффетине зарар береджек эр тюрлю яманлыкъны токътатса, Аллах Тааля да къыямет кунюнде ондан Джехеннем атешини узакълаштырыр». [Муслим, Бирр 17; Бухарий, Эдеб: 34]

Бехз б. Хакимнинъ бабасындан ве дедесинден риваетине коре, шойле дегендир: Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- нинъ шойле буюргъаныны эшиттим: «Инсанларны кульдюрмек ичюн лаф этип ялан сёйлеген кишиге языкълар олсун, языкълар олсун, языкълар олсун!» [Эбу Давуд: Эдеб: 38; Даримий, Истисан: 6]

Эбу Хурейре -радыяллаху анх-тан риваетке коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды: «Эр ким дин илимини алмакъ ичюн ёлгъа чыкъса ве бутюн элинден кельгенини япса, Аллах Дженнетке баргъан ёлны онынъ ичюн къолайлаштырыр. » [Муслим, Зикр: 17; Эбу Давуд, Салят: 27]

3. ЗАЙЫФ ХАДИСЛЕР ВЕ АЛЯМЕТЛЕРИ

Зайыф хадис – сахих я да хасен хадис ташыгъан шартлардан бирини я да бир къачыны ташымагъан, анджакъ, уйдурма да олмагъан хадистир. Бу хадислер диний мевзуларда делиль оларакъ къулланылмаз. Анджакъ, базы алимлер ибадетлернинъ фазилети ве ахлякънен багълы мевзуларда зайыф хадислерге коре иш тутмакъ мумкюн олгъаныны айткъанлар.

Зайыф хадиснинъ аляметлерини шойле сыраламакъ мумкюн:

1. Хадиснинъ равийлери адиль дегиль.

2. Хадиснинъ равийлери забт саиби дегиль.

3. Хадиснинъ иснады муттасыл дегиль.

4. Хадис шаздыр.

5. Хадисте гизли бир къусур бар.

6. Хадиснинъ равийси адалет ве забт джеэтинден белли дегиль.

Г. МЕВЗУ (УЙДУРМА) ХАДИСЛЕР ВЕ ОЛАРНЫ БЕЛЬГИЛЕВ ЁЛЛАРЫ

1. Мевзу хадис

Мевзу хадис – Хазрети Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- тарафындан айтылмагъаны алда, чешит себеплернен уйдурылгъан ве Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-ге нисбет этильген сёзлердир. Аслында бу сёзлерге хадис денильмеси догъру дегиль. Онъа «хадис деп уйдурылгъан сёзлер» демек даа догъру олур. Бу хадислер Хазрети Пейгъамбернинъ вефатындан сонъра пейда олгъандыр.

2. Мевзу хадислернинъ хусусиетлери

Мевзу хадислерде олгъан бир чокъ къусурлар, оларны айырмагъа ярдымджы олалар. Булардан бир къачыны шойле тертиплемек мумкюн;

а. Къурангъа ве сахих суннетке айкъыры олмасы: Юдже Аллах: **«Къыяметнинъ не заман къопаджагъыны бильмек, Аллахкъа махсустыр»** [Локман, 31/34.]буюргъаны алда, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- нинъ «Дюньянынъ омрю еди бинъ сенедир. Биз единджи бинънинъ ичинде яшаймыз» дегени акъкъында мевзу хадис бар. Къурангъа ве сахих суннетке айкъыры олгъан бу ифаденинъ уйдурма олгъаны ачыкъ беллидир.

б. Мевзу хадисте бир такъым сёз ве мана бозукълыкълары ола. Бу мана бозукълыкълары да онынъ Къурангъа ве сахих суннетке айкъыры олгъаныны косьтере.

в. Кучюк бир эйиликке къаршылыкъ пек чокъ мукяфат ваде этмек, я да кучюк бир гунях ичюн чокъ буюк ве чокъ агъыр дже-

залар ваде этмек, уйдурма хадислернинъ хусусиетлеринден биридир. Меселя, бир мевзу хадисте шойле дениле: «Ким «Ля иляхе иллялах» десе, Аллах бу сёз ичюн бир къуш яратыр. Къушнынъ 70 бинъ тили, эр тильнинъ де 70 бинъ лугъаты бар. Эписи де о кимсе ичюн Аллахтан афу тилерлер».

БИЛЬГИЛЕРИНЪИЗНИ СЫНАП БАКЪЫНЪЫЗ

Мевзу хадислерде бир такъым сёз ве мана джеэтинден хаталар ола. Хадисчилер бу хаталаргъа «рекакет» дерлер ве сахих хадиснен мевзу хадисни бир-биринден айырмакъ ичюн шу тарифни япкъанлар: «Хадиснинъ кунь ышыгъына бенъзер бир ышыгъы бар; оны аман таныр ве алырсынъ. Бир мевзу хадиснинъ де гедже къаранлыгъы киби бир къаранлыгъы бардыр; бу юзьден оны да ред этерсинъ».

Талят Кочйигит, Муджтеба Угъур, И. Хакъкъы Унал.

г. Хадиснинъ кесинликнен белли олгъан тарихий вакъиаларгъа терс олмасы да, онынъ мевзу олгъаныны косьтере.

3. Хадис уйдурув фаалиетлерининъ себеплери

а. Ислям акъыдесини (иман эсасларыны) бозмакъ ве динни йыкъмакъ. Базы кимселер Ислям дининининъ яйылмасынен, кенди динлерининъ телюкеге тюшкенини анъладылар. Бу себептен Ислям双 дининден ве мусульманлардан интикъам алмакъ истедилер. Мусульман сыфатына кирип, мусульман киби корюнип, Ислямгъа айкъыры бир такъым ишанчлар яйдылар. Бу макъсатнен де, мусульманлар бунъа инансынлар деп, хадис уйдурдылар.

б. Мусульманлар арасында шурет къазанмакъ. Булар, умумиетле джами ве месджитлерде ваз эткен шуретни севген базы кимселердир. Халкъкъа даа чокъ тесир япып шурет къазанмакъ ичюн дикъкъат чекиджи икяелер уйдурдылар. Бу икяелернинъ даа тесирли олмасы ичюн де оларгъа «хадис» дедилер.

в. Шеэр я да къасабаларнынъ макъталмасы я да къабаатланмасы. Мевзу хадислер арасында, базы шеэрлерни макътагъан, базы шеэрлерни де къабаатлагъан хадислерге чокъ раст кельмек мумкюн. Бунынъ эсас себеби, хадис уйдургъан яланджыларнынъ шах-

сий менфаатлары олмасы эди.

г. Ыркъ, джынс ве къабилелернинъ макъталмасы я да къабаатланмасы. Хазрети Пейгамбер, ыркъына бакъып инсанларны айрмакъкъа къаршы чыкъкъанына рагъмен, хадис уйдургъанлар, кенди менфаатлары ичюн бу айырдыны яптылар ве уйдургъан хадислернен, меселя, арапнынъ аджемден я да беязнынъ сияхтан устюн олгъаныны исбат этмеге тырыштылар.

д. Мезхеб таассубы. Чешит мезхеблерге менсюп олгъан базы яланджылар да, тарафдар топламакъ ичюн, кенди мезхеблерини я да мезхеб имамларыны макътагъан, башкъа мезхеблерни ве имамларыны исе къабаатлагъан хадислер уйдурдылар.

е. Девлет идареджилерине якълашмакъ арзусы. Базы ачыкъ козь яланджылар да, халифе я да эмирлерге якълашмакъ, оларгъа бегенильмек ве бойледже, козьлерине кирип олардан эдиелер алмакъ я да рутбелер къазанмакъ ичюн, оларны мемнюн этеджек хадислер уйдурдылар.

ж. Эйиликке тешвикъ ве яманлыкътан узакълаштырмакъ арзусы. Эйи ниетлерине рагъмен, эйинен яманны бир-биринден айырамайджакъ къадар джаиль кимселер, халкъны хайырлы иш япмагъа тешвикъ этмек ве оларны гуняхлардан сакъындырмакъ ичюн хадислер уйдурдылар.

Бу мевзулардан башкъа айлар, куньлер, чешит ашлар ве башкъа бир чокъ шейлер акъкъында чокъ хадис уйдурылды. Мевзу хадислерни топлагъан китапларда буларнен таныш олмакъ мумкюн.

Нетидже оларакъ, макъсады не олса олсун, бутюн бу фаалиетлер Ислям джемиетине буюк зарар берди. Динни бозмакъ, мусульманларны бир-бирине душман этип, араларында фитне ве айрылыкъ чыкъармакъ бу зарарларнынъ эсас макъсадыдыр. Бунынъ нетиджесинде Ислям алимлери, хадис уйдурма фаалиетлерине къаршы буюк азимиетнен куреш алып бардылар.

БИЛЕСИЗМИ?

Хадис алимлерининъ араштырмалары нетиджесинде уйдурма олгъанлары бельгиленген базы сёзлер шулардыр:

«Мисвакъ къуллангъан кишининъ фесахаты (гузель лаф этме къабилиети) артар».

«Аллах къызгъаны вакъыт вахийни арапча; разы олгъаны вакъыт фарсча эндирир».

«Гуль – Хазрети Пейгъамбернинъ (я да Буракнынъ) теринден яратылгъандыр».

«Пирнич – эгер инсан олса эды, гузель бири олур эди».

«Гедже кокте корюльген беязлыкъ, кокнинъ къапысыдыр».

«Отьмек софрагъа кельгенге къадар 360 устанынъ элинден кечер. Буларнынъ ильки Микаильдир».

«Бир кимсе бир хадис ривает эткенде акъсырса, о хадис догърудыр».

«Бир ишни яптырмадан эвель (о инсангъа) эдие бермек не гузельдир».

«Хазрети Алининъ юзюне бакъмакъ – ибадеттир».

«Къанатлары кесик гогерджинлеринъиз олсун; чюнки олар балаларынъыздан джинлерни узакълаштырыр».

«Базар куню эр рекятында «Фатиха» ве «Аменер-Ресуль» окъумакъ суретинен ве бир селямнен 4 рекят намаз къылгъан кимсеге 1000 хадж, 1000 умре ве 1000 джихад савабы язылыр. Айрыджа, эр рекяты бир миллион рекяткъа тенъ олур. Онен джехеннем арасына 1000 эндек къазылыр».

«Инсанларнынъ энъ яланджылары бояджылар, тикиджилер ве терзилердир».

Мевзу хадислернен алякъалы башкъа менбаларгъа бакъынъыз; Алийюль-Къари, Мевзу Хадислер, Терджиме М. Яшар Къандемир.

ХАДИСИНЪ ЧЕШИТЛЕРИ			
Метиннинъ менбасына коре	**Равий сайысына коре**		**Сиххат дереджесине коре**
	Мутеватыр хадис	**Ахад хадис**	
Къудсий хадис	Лафзий мутеватыр	Мешхур хадис	Сахих хадис
Мерфу хадис	Маневий мутеватыр	Азиз хадис	Хасен хасид
Мевкъуф хадис		Гъариб хадис	Зайыф хадис
Макъту хадис			

ЫСТЫЛАЛАР

1. Мерфу хадис: Хазрети Пейгъамберге иснад этильген бутюн сёз, фииль ве такърирлер.
2. Мевкъуф хадис: сахабелерге аит сёз, фииль ве такърир оларакъ ривает этильген хаберлер.
3. Мутеватир хадис: эр табакъада, ялан узеринде бирлешмелери мумкюн олмагъан бир джемаатнынъ ривает эткен хадис.
4. Ахад хадис: мутеватир хадислернинъ тышында къалгъан бутюн хадислерге берильген умумий бир исимдир.
5. Мешхур хадис: эр къайсы бир табакъада энъ азындан учь равийси олгъан хадис.
6. Азиз хадис: эр къайсы бир табакъада равий сайысы энъ азындан экиге тюшкен хадислер.
7. Гъариб хадис: эр къайсы бир табакъада тек бир равийси олгъан хадислер.
8. Шаз: ривает джеэтинден тек къалгъан ве дигер сахих хадислерге терс олгъан хадис.
9. Муаллель хадис: хадисте гизли къалгъан ве эр хадисчи тарафындан къолай фаркъ этильмеген къусурлы хадис.
10. Хасен хадис: сахих ве зайыф хадислер арасында ер алгъан, анджакъ сахих хадислерге даа якъындыр.
11. Зайыф хадис: сахих я да хасен хадиснинъ шартларындан бирини я да бир къачыны ташымагъан хадис.
12. Мевзу хадис: уйдурма хадиске берильген башкъа бир ад.

ИМТИАН СУАЛЛЕРИ

А. Суаллерге джевап беринъиз

1. Метин джеэтинден сыныфландырылувына коре насыл хадис чешитлери бар? Анълатынъыз.

2. Мутеватир хадис насыл хадис? Анълатынъыз.

3. Ахад хадислер, ривает эткен равийлернинъ сайыларына коре къач сыныфкъа айрылалар? Анълатынъыз.

4. Сыххат дереджесине коре хадислер къачкъа айрылалар?

5. Сахих хадиснинъ насыл хусусиетлери бар?

6. Сахих хадисни бельгилевнинъ насыл ёллары бар?

7. Зайыф хадислернинъ насыл аляметлери бар?

8. Хадис уйдурув фаалиетлерининъ себеплери нелер?

Б. Берильген джеваплардан догъру олгъаныны тапынъыз.

1. Ашагъыдаки джеваплардан къайсы бири зайыф хадиснинъ аляметлеринден дегиль?

А. Хадиснинъ равийлери адиль дегиль.
Б. Хадиснинъ равийлери забт саиби дегиль.
В. Хадиснинъ иснады муттасыл дегиль.
Г. Хадис шаз дегиль.
Д. Хадисте гизли бир къусур бар.

2. Ашагъыдаки хадис ыстылаларындан къайсы бири сёз, фииль я да такърир джеэтинден менбасы Пейгъамбер олгъан хадистир?

А. Макъту хадис Б. Мевкъуф хадис
В. Мерфу хадис Г. Мевзу хадис
Д. Къудсий хадис

3. Ашагъыдаки тариф къайсы тюр хадис акъкъында?.

Лугъатта – «тек, ялынъыз ве кимсесиз къалгъан киши» манасыны анълата. Хадис ильмининъ ыстыласы оларакъ да, эр къайсы бир табакъада тек бир равийси олгъан хадистир.

А. Гъариб Б. Мешхур
В. Ахад Г. Хасен Д. Макъту

4. Ашагъыдакилерден къайсы бири манасы Аллахкъа, сёзю исе Пейгъамберге аит хадистир?

А. Макъту адис Б. Мевкъуф хадис
В. Метрук хадис Г. Къудсий хадис
Д. Мерфу хадис

5. Абдуллах б. Месуд шойле деди: *«Бир мунеджджимге я да кяинге [предсказатель] барып, оларнынъ сёйлегенлерини къабул эткен киши, Хазрети Мухаммед -салляллаху алейхи ве селлем-ге энген шейлерни ред эткен киби олур».* Бу сёзлер къайсы хадис тюрюне мисальдир?

А. Мевкъуф хадис Б. Макъту хадис В. Мерфу хадис
Г. Мутеватир хадис Д. Ахад хадис

В. Джумлелердеки бош ерлерни мунасип келимелернен толдурынъыз.

(лафзий мутеватир, хасен хадис, азиз хадис, имам Тирмизий, маневий мутеватир, мевзу хадис)

1. ………………………………... – сахих хадиснен зайыф хадис арасында ер алгъан, анджакъ сахих хадиске даа якъын олгъан хадистир.

2. Сенедни мейдангъа кетирген бутюн равийлернинъ айны сёзлернен ривает эткен хадиске ………………………………... дениле.

3. Сёзлери фаркълы олмакънен берабер сенедни тешкиль эткен бутюн равийлернинъ айны мананен ривает эткенлери хадиске ………………………………... дениле.

4. Эр къайсы бир несильде равий сайысы энъ аз экиге тюшкен хадислерге ………………………………... дениле.

5. Уйдурма хадис – Хазрети Пейгъамберимиз -саллялдаху алейхи ве селлем-нинъ сёйлемеген алда чешитли себеплернен онъа нисбет этильген сёзлердир. Бу хадислерге ………………………………... де дениле.

6. «Хасен хадис» ыстыласыны ильк къуллангъан хадис алими ………………………………... дир.

ИЛИМ ОГРЕНЮВНИНЪ ФАЗИЛЕТИ

١- عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرآنَ وَعَلَّمَه. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1. Осман бин Аффан радыяллахуанхтан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Энъ хайырлынъыз – Къуранны огренген ве огреткендир».

Бухарий, Федаилюль-Къуран 21.

Хадистен нелерни огрендик

1. Къуранны огренген ве огреткен кимсе – умметнинъ энъ хайырлысыдыр.

2. Къуран ильмине саип олмакъ кишининъ фазилетини артырыр.

3. Эр бир мусульман, Къуран огренмеге ве огретмеге керек олгъан эмиетни косьтермели.

٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْت مِنْ بُيُوت اللهِ يَتْلُوْنَ كِتَابَ اللهِ وَيَتَدَارَسُونَ بَيْنَهُمْ إِلاَّ نَزْلَتْ عَلَيْهِمُ السَّسكينَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ الْمَلائِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ). رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

2. Эбу Хурейре -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Бир джемаат Аллахнынъ эвлеринден бир эвде топланып, Аллахнынъ китабыны окъуса ве араларында музакере этселер, оларнынъ устюне сеадет ве рахмет энер, мелеклер де этрафларыны сарып алыр. Аллах Тааля да о кимселерни [мелеклери арасында] анъар».

Муслим, Зикр 38.

Хадистен огренгенлеримиз

1. Джами, месджит, текке, медресе ве эвлерде топланып , Къуран окъумакъ ве музакере этмек, савабы буюк ве макътавгъа ляйыкъ иштир.

2. Къуран окъунгъан ве илим огренильген ерлерге секинет ве рахмет энер, о инсанларны мелеклер сарып алыр.

3. Къураннынъ ялынъыз метинини окъумакъ ве оны эзберлемек етерли дегиль. Буларнен бирликте, Къуранны анъламагъа арекет этмек керек.

4. Аллах Таалянынъ китабыны окъуп, онъа керекли сайгъыны косьтерген ве музакере эткен къулларыны, мелеклер озь араларында анъар ве мертебелерини юджельтир.

٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ, أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ, أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ). رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

3. Эбу Хурейре -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Инсан ольген сонъ, савап язылувы токътар. Анджакъ шу учь шейнинъ саваплары язылмагъа девам этер: Садакъа-и джарие (девам эткен садакъа), файдалы илим, артындан дуа эткен хайырлы эвлят».

Муслим, Васиет 14.

Хадистен нелерни огрендик

1. Ахыретимизге олюмден сонъра да файдалы оладжакъ, хадисте кечкен бу учь хайырлы иштен энъ азындан бирине саип олмагъа тырышмакъ керек.

2. Ялынъыз илимге саип олмакъ дегиль, оны башкъаларына огретмек ве яймакъ, къалмасы ичюн чалышмакъ даа фазилетлидир.

3. Садакъа-и джарие – эр кеснинъ файдаланып оладжагъы ве девамлы олгъан эр къайсы бир хайырлы шейлердир. Джамилер, мектеплер, чешмелер, копюрлер ве хайрие вакъуфлары, хызмет муэссиселери киби.

٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

4. Эбу Хурейре -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Ким илим тасиль этмек ичюн бир ёлгъа кирсе, Аллах о кишиге дженнетнинъ ёлуны къолайлаштырыр».

Муслим, Зикр 39.

Хадистен нелерни огрендик

1. Илим огренмек – энъ фазилетли амеллерден биридир.

2. Дженнетке кирювнинъ ёлларындан бири – илим огренмектир; чюнки илим инсангъа хакъны хакъсызлыкътан айырмагъа огрете.

3. Ислям дини – илим огренювни, бильги саиби олувны ве джахилликтен къуртулувны макъсат эткендир.

٥- عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ اللهَ لاَ يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ النَّاسِ, وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ. حَتَّى إِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤُوسًا جُهَّالاً؛ فَسُئِلُوا فَأَفْتَوا بِغَيْرِ عِلْمٍ, فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

5. Абдуллах бин Амр бин Ас -радыяллаху анх- шойле деди:

Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ шойле буюргъаныны эшиттим:

«Аллах Тааля илимни инсанларнынъ хатыраларындан силип унуттырмакъ суретинен ёкъ этмез, алимлернинъ олюминен ёкъ этер. Нетидже де ортада ич бир алим къалмаз. Инсанлар бир къысым джахиллерни кендилерине рехбер къабул этер. Олардан бир чокъ меселелер сорар; олар да бильмеген алда фетва берир. Нетидже де эм кендилери догъру ёлдан чыкъар, эм де инсанларны догъру ёлдан чыкъарырлар».

Бухарий, Илим 34; Муслим, Илим 13.

Хадистен нелерни огрендик

1. Аллах Тааля илимни инсанларнынъ хатыраларындан силип унуттырмакъ суретинен ёкъ этмез, алимлернинъ олюминен ёкъ этер.

2. Алимлер – ер юзюндеки инсанларнынъ энъ эмин олгъанлары, хайыр ве фазилетнинъ орьнеклеридир.

3. Алимлерни оларнынъ илимлери фазилетли япар.

4. Мусульман джемиетлернинъ вазифеси – илимнинъ ве алимлернинъ къадрини бильмек ве алимлернинъ артмасы ичюн гъайрет косьтермектен ибареттир.

5. Илимсиз ве бильгисиз оларакъ дин мевзусында лаф этмектен ве фикир беян этмектен сакъынмакъ керек.

6. Алим олмагъан инсанларнынъ джемиетнинъ башына кечип ёлбашчылыкъ япувлары, джемиетни догъру ёлдан чыкъарыр.

٦– عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
لاَحَسَدَ إِلاَّ فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللهُ الْقُرآنَ فَهُوَ يَقُومُ بِه آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ, وَرَجُلٌ آتَاهُ اللهُ مَالاً فَهُوَ يُنْفِقُهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ.
مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

6. Ибн Умер -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Ялынъыз шу эки кимсеге пахылланмагъа мумкюн: бириндживи, кендисине Аллах тарафындан Къуран(гъа севги) берильген ве гедже-куньдюз онынънен мешгъуль олгъан кимсе; экинджиси, Аллахнынъ кендисине мал берген ве бу малны гедже куньдюз Онынъ ёлунда арджлагъан кимсе».

Бухарий, Илим 15, Зекят 5, Ахкям 3, Муслим, Мусафирин, 266 - 268.

Хадистен нелерни огрендик

1. Ислямда пахылламакъ ясакъ. Бу хадистеки пахылламакътан макъсат, бу кимселернинъ наиль олгъан савапкъа наиль олмагъа джандан истемектир.

2. Къуран афызы олмакъ, оны гузель окъумакъ, анъламакъ, Къуран илимлерине саип олмакъ ве Къурангъа коре амель этмеге истемек ве бунынъ ичюн арекет этмек мустехаптыр.

3. Зенгин олгъан ве зенгинликлерининъ хакъкъыны ерине кетирип, Аллах ёлунда малыны арджлагъан кимселернинъ вазиетини пахылламагъа мумкюн.

4. Динимиз, Аллах берген малдан, Онынъ ризасы ичюн Онынъ ёлунда арджламакъны хош коре.

٧- وعن أَبِي مسعود عُقبَةَ بْن عمْرو الأَنْصَارِيّ رضي الله عنه قال : قال رسول اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم :مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلهُ مثلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ. رواه مسلم .

7. Бедир эхлинден ве энсардан олгъан Эбу Месуд Укъбе бин Амр -радыяллаху анх- тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Бир эйиликнинъ япылмасына себепчи олгъан кимсеге, о эйиликни япкъан кишилерге язылгъан савап къадар савап язылыр»

Муслим, Имаре, 133. Эбу Давуд, Эдеб, 115; Тирмизий, Илим, 14

Хадистен нелерни огрендик

1. Хайырлы ишлерде ёлбашчы олмакъ, хайырны ишлемек киби саваптыр.

2. Хайрлы ишни башлаткъангъа берильген савап себеби иле хайыр япкъаннынъ савабындан ич бир шей эксильтмез.

3. Хайыр ишлемек макъсадынен къурулгъан джемиет, шимдики девирде гъает зарурдыр.

ДЁРТЮНДЖИ БОЛЮК

ХАЗРЕТИ ПЕЙГЪАМБЕР ВЕ САХАБЕ ДЕВРИНДЕ ХАДИС

<u>БОЛЮКНИНЪ МЕВЗУЛАРЫ</u>

А. ХАЗРЕТИ ПЕЙГЪАМБЕР ДЕВРИ

1. ХАЗРЕТИ ПЕЙГЪАМБЕРНИНЪ ХАДИС ОГРЕНЮВГЕ ТЕШВИКЪ ЭТЮВИ
2. ХАЗРЕТИ ПЕЙГЪАМБЕР ДЕВРИНДЕ ХАДИС ОГРЕНЮВ ЁЛЛАРЫ
3. ХАДИСЛЕРНИНЪ ДЖЕМИЕТКЕ ТЕСИРИ
4. ХАДИСЛЕРНИНЪ ДЖЕМИЕТ АЯТЫНДАКИ ЭМИЕТИ

Б. САХАБЕ ДЕВРИ

1. САХАБЕНИНЪ ТАРИФИ
2. САХАБЕНИ ТАНЫМА ЁЛЛАРЫ
3. САХАБЕНИНЪ ФАЗИЛЕТИ
4. САХАБЕ ДЕВРИНДЕ ХАДИС
5. ХАДИС РИВАЕТИНЕН МЕШХУР ОЛГЪАН САХАБЕЛЕР

АЗЫРЛЫКЪ ИЧЮН ВАЗИФЕЛЕР

1. Пейгъамберимиз девринде окъув-язув пек аз яйылгъан эди ве язув мальземелери (кягъыт, къалем киби) пек яйгъын дегиль эди. Буны козь огюнде тутып, хадислернинъ келеджек несиллерге насыл етиштирильгени акъкъында аркъадашларынъызнен субет этинъиз.

2. Сахабенинъ фазилетинен алякъалы ает ве хадислерни талиль этинъиз. Бу мевзунен алякъалы бир ает ве бир хадисни дефтеринъизге язынъыз.

3. Джаиль арап джемиетинден илим огърунда чокъ федакярлыкъ япаджакъ мумтаз бир несильнинъ чыкъмасыны насыл анълатырсынъыз?

4. Сахабелерден кимлерни билесинъиз. Сыныфынъызда сахабелерининъ адыны ташыгъан къач аркъадашынъыз бар?

A. ХАЗРЕТИ ПЕЙГЪАМБЕР ДЕВРИ

1. Хазрети Пейгъамбернинъ хадис огренмеге тешвикъ этюви

Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- эр шейде олгъаны киби, илим хусусында да асхабына рехберлик этти. О, илимнинъ ве илим огренювнинъ зарурлыгъыны ялынъыз тевсие этмекнен сынъырланмайып, кенди теджрибесинен этрафындаки инсанларгъа да косьтергендир. Бу себепнен Islamда ильк оджа – Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-дир. Онынъ илимге тешвикъ эткен хадислеринден базылары шулардыр:

«Аллах ким ичюн хайыр истесе, оны динде факъих япар». [Бухарий, Илим 13.]

«Ким илим тасиль этмек ичюн бир ёлгъа кирсе, Аллах о кишиге дженнетнинъ ёлуны къолайлаштырыр». [Муслим, Зикр, 39]

«Икмет – муининъ гъайып эткен шейидир. Оны къаерде тапса, аман алыр». [Тирмизий, Илим 19]

«Эр ким диний илим тасиль алмакъ ичюн ёлгъа къоюлса ве бутюн себеплерге сарылып илим огренсе, бу япкъан иши, кечмиш гуняхларына кеффарет олур». [Даримий, Мукъаддиме, 6]

Къуран-ы Керим Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-ге 23 сене девамында парча-парча оларакъ эндирильди. Арды-сыра кельген бу аетлерни о, асхабына анълатып татбикъатыны япа эди. Иште, Къуран аетлерининъ изааты олгъан хадислер ве онынъ татбикъинден мейдангъа кельген суннет, Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- деврининъ энъ муим ильмий фаалиетидир.

Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- девринде илим васыталары аз эди, бу себептен бильги алув эсасен эзберлев ёлунен эльде этиле эди. Арап джемиетининъ муим эсаплагъан шиир ве менкъибелер киби бедиий эсерлер эзберленип, афызаларда къорчалана эди. Бу себепнен ильк девирдеки ильмий фаалиетлер ичюн бу агъыз эдебияты медениетининъ муим тесири бар эди.

Асхаб Хазрети Пейгъамберимизден дуйгъан эр къайсы бир сёзни я да корьген эр къайсы бир арекетни, кенди араларында музакере этип, куньлюк аятларында къулланмагъа чалыша эдилер. Оларнынъ суннет ве хадиске косьтерген бу авеслиги, Къуран-ы Керимнинъ янында хадис куллиятынынъ да пейда олувына себеп олды.

Бу куллият сахабийлернинъ элинде язылы оларакъ ёкъ эди, тек афызаларда тутула эди. Чюнки Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-, ильк вакъытта хадислер аетлернен къарышмасын деп, хадислерни язувны ясакълагъан эди. Даа сонъра бойле бир телюке къалмагъанда, башта базы сахабийлерге, сонъра да бутюн сахабийлерге хадислерни язмагъа изин берди. Бойледже, башта эзберленип афызаларда къорчалангъан хадислер, айрыджа язынен даа къуветлендирильди ве огренильмеси даа да къолайлаштырылды. Бу шекильде хадислер де Ислям дюньясынынъ эр тарафына яйылды.

БИЛЬГИ ХАЗИНЕНЪИЗГЕ

Севгили Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- базы сахабийлерге хадислерини язмагъа изин берген эди. Бу сахабийлернинъ базылары шулардыр:

Абдуллах Ибн Амр Ибнуль-Ас, Эбу Хурейре, Хазрети Али, Джабир Ибн Абдиллях, Энес Ибн Малик, Семуре Ибн Джундеб, Абдуллах Ибн Аббас -радыяАллаху анхум-.

2. ХАЗРЕТИ ПЕЙГЪАМБЕР ДЕВРИНДЕ ХАДИС ОГРЕНЮВ ЁЛЛАРЫ

Хазрети Пейгъамбер девринде хадислер шу ёлларнен огрениле эди:

а. Музакере

Сахабенинъ бир къысмы чешит ишлер себебинден эр вакъыт Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ янында олмагъа имкянлары олмай эди. Бунынъ ичюн онынъ сёйлеген ве япкъанларыны эр вакъыт динълемеге я да корьмеге имкянлары ёкъ эди. Бу себептен олар хадислерни Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ озюнден эшиткен сахабелернен музакере этип огрене эдилер. Энес б. Малик -радыяАллаху анхнынъ шу сёзю бунъа ишарет эте:

«Биз, Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ янында олгъанымыз вакъыт, эшиткен эр шейни кенди арамызда эйидже анълагъангъа къадар музакере эте эдик». Бу музакере даа чокъ Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ месджидинде, суффе денильген къысмында ола эди.

б. Эзберлев

Хазрети Пейгъамбер девринде хадислерни огренюв ве накъыл этювнинъ энъ муим ёлларындан бири – эзберлевдир. Бу эзберлев фаалиетине шу хадиснинъ тесири гъает буюк олды. Хадис-и шерифте Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды: «*Менден бир хадис эшитип, оны эзберлеген ве сонъра да башкъасына накъыл эткен кимсенинъ юзюни Аллах айдынлатсын*». [Тирмизий, Илим, 2628]

в. Язув

Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- Ислямны

яймагъа башлагъан ильк девирде, хадис язувны ясакълагъан эди. Анджакъ, белли бир вакъыт кечкен сонъ хадислернинъ язылмасына изин берди. Бу себепнен эксериет сахабе, эзберлеген хадислерини язынен къуветлендирдилер.

г. Илим меджлислери

Сахабе вакъты-вакътынен Хазрети Пейгъамбернинъ чевресине отурыр, оны динълер, сёйлегенлерини огренир эди. Умумиетнен намазлардан сонъра япылгъан бу топлашувларда иштирак эткен сахабийлер, онынъ эмирлерини, тевсиелерини, насиатларыны динълей ве бойледже, хадислерни огрене эдилер.

д. Суаль берюв

Суаль берюв усулы – сахабийлернинъ хадис огренювлеринде бир усулдыр. Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- кендисине берильген суаллерге джевап бергенде, сорагъан кишининъ бильги ве анълайыш дереджесини дикъкъаткъа ала эди. Текрар-текрар суаль берильмесин деп, суаллерге этрафлыджа джевап бере эди.

Меселя, кийик айванларнынъ эти хелялмы деп соралгъанда, кийик айванлардан хелял олгъанлары ве харам олгъанларыны этрафлыджа анълата эди.

е. Такъип

Сахабеден базылары, Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ девамлы янында олып, ондан хадис огрене эдилер. Буларнынъ энъ мешхур олгъаны Эбу Хурейредыр. О, шойле дей: «Мухаджир къардашларымыз базарда, тиджаретте, энсар къардашларымыз багъ, багъча киби маллар башында чалышмакънен мешгъуль ола эдилер. Биз исе къарын токълугъына, Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-ге хызмет этип, оларнынъ корьмегенлерини корип, бильмегенлерини биле эдик».

3. ХАДИСЛЕРНИНЪ ДЖЕМИЕТ АЯТЫНДАКИ ЭМИЕТИ

Ислямиет – инсаннынъ ве джемиетнинъ дюнья ве ахырет сеадетини эр шейден устюн туткъан бир диндир. Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ дюньявий ве ахыретнен алякъалы ишлерни низамгъа къойгъан хадислери бу сеадетке иришмек ичюн керекли шартларнен толу эди. Тевхид иманына таянгъан янъы бир джемиет инша этмекнен вазифелендирильген Хазрети Мухаммед -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ эр сёз ве арекети, джемиетке накъыл этилюви пек муим эди.

Анджакъ, бунынъ ичюн базы шейлерге ихтиядж бар эди:

а. Хазрети Пейгъамбернинъ тешвикъ этюви

Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- Исляmны эр-кеске дуюрмагъа истей эди. Бу динни инсанлыкъкъа еткизильмеси хусусында сахабелерини де шуурландыра, оларны даима тешвикъ эте эди. Олар бу тевсиелерге уйып, вазифелерининъ месулиетини анълап, Ислямны яймакъ ичюн бутюн дюньягъа даркъалдылар. Чюнки адалет къыдыргъан ве акъикъаттан узакъ къалгъан бутюн инсанлыкънынъ бунъа ихтияджы бар эди.

Хазрети Пейгъамбернинъ бойле тешвикълерини косьтерген хадислер бу хусусны шойле анълата:

«Бир ает биле олса менден башкъаларына теблигъ этинъиз». [Бухарий, Энбия 50. Айрыджа бк. Тирмизий, Илим 13.]

«Бу ерде олгъанлар, олмагъанларгъа менден эшиткенлерини накъыл этсин, анълатсын. Бельки бу ерде олгъан кимсе, эшиткен шейни кендисинден даа гузель анълагъан бирисине накъыл этер». [Бухарий, Хадж, 132, Эбу Давуд, Хадж, 63.]

б. Сахабенинъ илимни севмелери ве хадис огренмеге косьтерген федакярлыкълары

Сахабе Къуран-ы Керимни даа эйи анъламакъ, кендилери-

ни джахилие къаранлыгъындан къуртаргъан Ислямны огренмек ичюн бутюн кучьлеринен чалыша эдилер. Бунынъ ичюн де эр тюрлю федакярлыкълар япа эдилер.

Ойле ки, сахабе Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-ден он ает огренгени вакъыт, буларны эйидже анълап, кендилери татбикъ этмегендже, башкъа аетлерге кечмез эдилер. Олар Къуран-ы Керимни эм илим оларакъ огрендилер, эм де аятларында татбикъ эттилер.

Сахабенинъ хадисни огренюв ве башкъаларына еткезюв хусусындаки бу федакярлыкъ арекетлери, хадислернинъ джемиет ичинде накъыл этильмесинде буюк роль ойнады.

в. Хазрети Пейгъамбернинъ аилелери

Хадислернинъ джемиетке накъыл этилювинде Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ къадынларынынъ иссеси де буюк олды. Хусусан, аиле ве эвлилик аятынен алякъалы бильгилер Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ къадынларындан огрениле эди. Хазрети Айше -радыяллаху анханынъ бу саада муим хызметлери олды. О, бир чокъ сахабий ве табиинге илим огретти, Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-ден де чокъ хадис ривает этти. Хазрети Айше -радыяллаху анха- энъ чокъ хадис ривает эткен еди сахабийден биридир.

г. Хазрети Пейгъамбернинъ эльчилери

Хазрети Пейгъамбер Ислямны янъы къабул эткен къабилелерге Къуран-ы Керимни ве Ислям динининъ эсасларыны огретмек ичюн, сахабеден базыларыны сечип ёллады. Олар баргъан ерлеринде вазифелерини ерине кетирмеге арекет эте, Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ сёзлерини, татбикъатыны ве укюмлерини халкъкъа еткизе эдилер.

Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- бу оджаларгъа базы талиматлар бере эди. Меселя, Эбу Муса эль -Эшари -радыяллаху анх- иле Муаз б. Джебель -радыяллаху анх-ны Йеменге ёллагъанда *«къолайлаштырынъыз, зорлаштырманъыз,*

муждаленъиз, нефрет эттирменъиз, бир-биринъизге уюнъыз, мухалефет этменъиз» [Бухарий, Илим, 11, Мегази, 60; Муслим, Джихад, 4.] деп тенбиелеген эди. Бу даветчилер ве оджалар васытасынен де Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ хадислери джемиетке еткизильди.

д. Тыш улькелерден кельген эльчилер

Мединеге мусульман олмакъ ичюн, я да мусульман олгъанларыны бильдирмек, я да Ислям динининъ эсасларыны огренмек, я да Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ чагъырувына уймакъ ичюн чешит эйетлер келе эди. Олар Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- ве сахабенен корюше ве олардан бир шейлер огрене эдилер. Эльчилер юртларына дёнип, Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-ден огренгенлерини башкъаларына накъыл эте эдилер. Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- де кендисинден огренгенлерини башкъаларына теблигъ этмелерини оларгъа эмир эте эди.

4. ХАДИСЛЕРНИНЪ ДЖЕМИЕТ АЯТЫНДАКИ ЭМИЕТИ

Хазрети Мухаммед -салляллаху алейхи ве селлем- Аллах тарафындан инсанларгъа Ислям динини теблигъ этювнен вазифелендирильген сонъ Пейгъамбердир. Къуран-ы Керимде Хазрети Пейгъамберге итаат этювнинъ Аллахкъа итаат оладжагъы, онъа исьян этюв де Аллахкъа исьян сайыладжагъы бильдирильген. Онда инсанлар ичюн гузель бир орьнек бар. Онынъ эмир эткенлерине уйып, ясакълагъанларындан къачынмакъ, инсаннынъ иманынен алякъалы бир месулиеттир.

Къаранлыкъ бир девирден, сеадет, адалет ве ахлякъ медениетине кечмеге ярдым эткен Ислям динининъ Пейгъамбери Хазрети Мухаммед -салляллаху алейхи ве селлем-, чевресиндеки муминлер ичюн мукеммель бир орьнек эди. Муминлер оны эр джеэттен орьнек аладжакъ ве кендилерине рехбер къабул этеджек эдилер. Бу себепнен Хазрети Пейгъамбернинъ суннет ве хадислерининъ джемиетке япкъан тесири буюктир.

Ислям джемиетинде суннет, башта ибадетлер олмакъ узере, аятнынъ эр саасында аслий шеклинен къорчаланмакъта ве татбикъ этильмекте. Ойле ки, джемиетнинъ урф-адетлерининъ чогъунда, суннетнинъ излерини корьмек мумкюн. Джемиет аятында яшатылгъан бу адетлер онынъ суннетининъ джанлы бир шекильде девам эткенини ве тесирини косьтермекте. О алда эвель олгъаны киби кунюмизде де, Хазрети Пейгъамбернинъ сёзлери ве татбикъаты мусульманлар ичюн вазгечильмез бир орьнек ве мураджаат менбасыдыр.

Б. САХАБЕ ДЕВРИНДЕ ХАДИС

1. Сахабе кимдир ?

Сахабе – «достлар, аркъадашлар, берабер олгъанлар» демектир. Айны манада къулланылгъан «асхаб» келимеси исе, «сахиб» (дост, аркъадаш) келимесинден пейда олгъандыр.

Ыстыла оларакъ «сахабе» – Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-ни пейгъамберлиги вакътында корьген, онынънен корюшип лаф эткен, онъа иман эткен ве мусульман оларакъ ольген кимселерге берильген аддыр.

КЪАЙД ЭТИНЪИЗ

Бир кимсенинъ сахабий олгъаны сахабий, я да табииннинъ шаатлыгъы, я да кендисининъ итирафы иле билинир.

Энъ сонъки сахабий сайылгън Амир ибн Василе эл-Лейсининъ хиджрий 110 сенеси вефат эткени къабул этильген. Бу себепнен ондан сонъра «мен сахабийим» деген кимсенинъ сёзюне инанылмаз.

Ислям алимлери сахабени шойле тариф этелер:

1. Мусульман олмасы керек.

2. Хазрети Пейгъамбернен корюшкен олмасы керек.

3. Омрюнинъ сонъуна къадар мусульман оларакъ яшамасы керек.

Мусульман олмайып Хазрети Пейгъамберни корьген, амма онынъ вефатындан сонъ мусульман олгъан кимсе – сахабий сайылмаз.

2. Сахабени танувнынъ ёллары

Бир кимсенинъ сахабий олгъаны шу ёлларнен белли олур:

1. Теватюр ёлунен: Теватюр – ялан сёйлемелери мумкюн олмагъан чокъ сайыдаки кимселернинъ, бир хаберни иттифакънен накъыл этмелери, бир мевзу узеринде бир фикирге кельмелеридир.

Сахабий олгъаны теватюр ёлунен белли олгъанларгъа мисаль оларакъ Эбу Бекир, Умер, Усман, Али, Талха, Зубейр б. Аввам, Сад бин Эби Вакъкъас -радыяллаху анх- хазретлерини айтмакъ мумкюн.

2. Шурет ёлунен: Теватюр дереджесинде олмамакънен берабер, бир кишининъ сахабий олгъанынынъ бир чокъ кимсе тарафындан билинмесидир.

Меселя, Дымам б. Салебе -радыяллаху анх-, Сад бин Бекре къабилесинден эди. Къабилесининъ эльчиси оларакъ Хазрети Пейгъамбернинъ янына кельген, онъа базы суаллер берип, мусульман оларакъ дёнген эди. Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-ни къыскъа бир вакъыт корьгени себебинден, айны заманда Мекке ве Медине тышында яшагъаны себебинден, оны чокъ адам бильмей эди. Бойледже, сахабий олгъанына даир бильги теватюр дереджесине етишмеген эди.

3. Бир сахабий ве табииннинъ шаатлыгъы иле: Бунъа орьнек оларакъ Хумаме бин Эби Хумаме -радыяллаху анх- ни бермек мумкюн. Хумаме Исфахан шеэри мусульманлар тарфындан фетих этильгенде вефат эткен эди. О девирде белли сахабийлерден олгъан Эбу Муса эль-Эшарий -радыяллаху анх-, Хумаменинъ

Хазрети Пейгъамбернен корюшкенини, Пейгъамберимиз онынъ шехит оларакъ оледжегини сёйлегенини бильдирген эди. Бойледже, Хумаменинъ сахабий олгъаны башкъа бир сахабийнинъ хабер бермесинен анълашылды.

4. Кендисининъ «Мен сахабийим» демесинен: Бу такъдирде «Мен сахабийим» деген кимсенинъ адалетли, яни эр тарафлама дурюст ве ишанчлы бир кимсе олмасы ве хиджрий 110 сенесинден эвель яшагъан олмасынынъ шартлары къыдырыла эди. Чюнки энъ сонъ сахабий хиджрий 110 сенесинде вефат эткени къабул этильмекте. Онынъ ичюн бу девирден сонъра «мен сахабийим» деген кимсенинъ сёзюне инанылмаз.

ФИКИР ПАЙЛАШАЙЫКЪ

Асхабнынъ хадис мевзусындаки исрарлыгъына бир мисаль.

Хазрети Эбу Бекир -радыяллаху анх-къа, яшлы бир къадын келип, къартананынъ мирас хакъкъыны сорай. О: «Сенинъ ичюн Аллахнынъ Китабында бир укюм ёкъ. Ресулюллах -саллялаху алейхи ве селлем- де бу хусуста бир шей сёйлегенини бильмейим» деп джевап берди. Сонъра да джемааткъа чеврилип: «Бу хусуста бир шей эшиткен бармы?» деп сорады. Мугъире -радыяллаху анх- турып: «Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ къартаналаргъа алтыда бирини (1/6) бергенини корьдим » деди.

Хазрети Эбу Бекир -радыяллаху анх- берильген джевапнен къанаатленмей. «Бунъа шаатлыкъ этеджек бири бармы?» деп шаат арамагъа башлай. Мухаммед Ибн Меслеме -радыяллаху анх- шаатлыкъ этмесинен, къартаналар ичюн алтыда бир (1/6) пайгъа укюм эткен эди.

3. Сахабенинъ фазилети

Сахабенинъ фазилети, яни оларнынъ даа сонъраки муминлерге коре устюнликлери, бутюн Ислям алимлери тарафындан къабул этильгендир. Сахабенинъ устюн олувы ве фазилети, оларнынъ инсанларнынъ энъ устюни ве фазилетлиси олгъан Хазрети Пейгъамбернинъ аркъадашлары олгъанлары, онынъ даветини

къабул эткенлери, зорлукъ заманларында оны ялынъыз быракъмагъанлары ичюндир.

Къуран-ы Керимде сахабеге хитап эткен ве оларны макътагъан аетлер бар. Булардан базылары шулар:

«Мухаммед -салляллаху алейхи ве селлем- Аллахнынъ Ресулюдир. Онынънен берабер олгъанлар кяфирлерге къаршы четин, кенди араларында мерхаметлидирлер. Оларны девамлы рюку ве седжде алында корерсинъ. Аллахтан эйилик ве хошнутлыкъ истерлер. Оларнынъ юзьлеринде седжде изи бардыр». [Фетих, 48/29.]

«Иман этип хиджрет эткенлер, Аллах ёлунда джихаткъа чыкъкъанлар ве бу мухаджирлерни сакълагъанларнен оларгъа ярдым элини узаткъанлар бар я, иште, керчектен мумин олгъанлар булардыр. Олар ичюн магъфирет ве болбол берильген рызыкълар бардыр». [Ал-и Имран, 3/10.]

«Эйилик ярышында бирinджилик къазангъан мухаджирлернен, энсардан ве бу ёлда оларгъа таби олгъанлардан Аллах разы олгъандыр. Олар да Аллахтан разыдырлар. Аллах оларгъа алтындан нехирлер акъкъан, ичинде эбедий къаладжакъ дженнетлер азырлагъандыр, иште, энъ буюк къуртулыш будыр». [Тевбе, 9/100.]

«Бойледже, сиз инсанларгъа къаршы Хакънынъ шаатлары оласынъыз, Аллах Ресюли де сизге шааат олсун деп васат (орта) бир уммет яптыкъ». [Бакъара, 2/143.]

Бу аетлерден бир къысмы, умумий оларакъ Ислям умметине хитап эте. Анджакъ, Къуран энген девирде яшагъан ве Ислям умметининъ озеги олгъан сахабе, бу макътавларнынъ ильк мухатаплары олгъанлар.

4. Сахабе девринде хадис

Сахабе деврини эки болюкке больген алда талиль этмек керек. Биринджи болюк – Хазрети Пейгъамбернинъ аятта олгъан девир, экинджиси исе Хазрети Пейгъамбернинъ вефатындан хиджрий 110 сенесине къадар олгъан девирдир. Башта айтылгъаны киби, Хазрети Пейгъамбер сагъ олгъанда ортагъа чыкъкъан меселелер, Къуран аетлери ышыгъында я да Пейгъамберимизнинъ ифаде ве татбикъатынен чезиле эди.

Бу девирде сахабе къаршылашкъан эр меселесини Хазрети Пейгъамберден сорап, чезмеге тырыша эди. Япкъан эр ал ве арекетлери диний нокъта-и назарындан нени ифаде эткенини де Пейгъамберимизден сорап огрене эдилер. Бойледже, хадислер ве умумен суннет, оларнынъ бу диний укюмлерни огренмге истеклери ве гъайретлери нетиджесинде чогъалды ве инкишаф этти. Хазрети Пейгъамберге аит сёз ве татбикъатнынъ бутюни, онынъ вефатына къадар олгъан девирде тамамланып сонъуна эргени ичюн, керчек ве саф шекильдеки хадис ве суннетни бу девирде корьмектемиз. Чюнки бу девирде хадис уйдурув фаалиети корюльмей, базы янълыш тюшюнджелер де Хазрети Пейгъамбер тарафындан тюзетиле эди. Албуки, Хазрети Пейгъамбернинъ вефатындан сонъки девирде, фитне арекетлерининъ башламасынен берабер, хызлы бир хадис уйдурув фаалиети башлады.

Хазрети Пейгъамбернинъ вефатынен бирликте башлагъан экинджи девирде де, сахабе хадис ве суннет хусусында гъает мукъайт олмагъа девам этти. Хазрети Пейгъамбернинъ девринде, онынъ изни ве тешвикъатынен башлагъан хадис язув фаалиети, сахабе девриндеки энъ муим хадис фаалиетлеринден бири олды. Бу фаалиетнинъ сонъунда хадислернинъ ильк язылы метинлери пейда олды. Базы хадис саифелери кунюмизге къадар етип кельди. Бу саифелер оларны язгъан сахабийлернинъ адынен мешхур олдылар.

Сахабе, Хазрети Пейгъамберге иснад этильген риваетлерни къабул этюв хусусында да чокъ дикъкъатлы эди. Хусусан ильк дёрт халифенинъ татбикълери бунъа мисальдир. Меселя, Хазрети Эбу Бекир -радыяллаху анх-, кендисинден соралгъан бир суаль узери-

не янындакилерден, бу мевзуда Хазрети Пейгъамберден бир хадис эшиткен бармы, деп сорар эди. Бунынъ узерине Мугъире б. Меслеменинъ сёйлеген хадисни къабул этмеден эвель, экинджи бир сахабийнинъ шаатлыкъ этмесини истеген ве сонъра къабул эткен эди.

Хазрети Умер -радыяллаху анх-, эвине келип учь дефа изин истеген ве джевап аламагъан сонъ къайткъан сахабий Эбу Муса эль-Эшари -радыяллаху анх- ге, буны не ичюн япкъаныны сорагъан, о да, Хазрети Пейгъамбернинъ, «сизден биринъиз бир эвге кирмек ичюн учь дефа къапыны чалсын, ичериден изин берильмеген олса къайтсын» деп буюргъаныны анълатты. Хазрети Умер: «ВАллахи, бу сёзнинъ Ресулюллахкъа аит олгъаныны косьтерген бир делиль кетир», деди. Бунынъ узерине Эбу Муса, Убей б. Къабны шаат оларакъ онъа алып кельген эди. Хазрети Умер: «Мен сени къабаатламакъ ичюн дегиль, инсанлар Пейгъамберимиз акъкъында ялан сёйлемелеринден къоркъкъаным ичюн бойле яптым» деди.

Хазрети Али де: «Мен Ресулюллахнынъ агъызындан бир хадис эшиткеним вакъыт, Аллах насип эткени къадар ондан файдаланмагъа гъайрет эте эдим. Факъат башкъа бириси Пейгъамберден бир хадис ривает эткенде, онъа емин эттире эдим. Емин этиндже де, оны тасдикълар эдим», деп меселенинъ инджелигини косьтерген эди.

Бутюн бу мисаллер, сахабенинъ Хазрети Пейгъамбернинъ вефатындан сонъра да, онынъ суннет ве хадислерини къорчаламакъ ичюн косьтерген гъайретлерине ишарет этмекте.

Сахабенинъ хадислерни къабул этюв ве оларны накъыл этюв мевзусында косьтерген гъайретнинъ янында, бу девирде чокъ хадис ривает эткен сахабийлер де бар эди. Сахабелерден ёлбашчы олгъанлар, Хазрети Пейгъамберден эр эшиткен шейни ялан- янълыш ривает этильмесине изин бермедилер. Олар хадис риваетини белли къаиделерге багъламагъа тырыштылар ве чокъ хадис ривает эткен сахабийлерни хош корьмей эдилер. Бу юзьден Эбу Хурейре баягъы тенкъит этиле эди. «Муксирун» деп адландырылгъан бойле чокъ хадис ривает эткен сахабийлернен берабер, «мукъиллюн» денильген аз хадис ривает эткен сахабийлер де бар эди.

Хазрети Пейгъамбернинъ вефатындан сонъра, сахабе арасында хадис огретюв ве огренюв фаалиети буюк бир суръатнен чогъалды. Фетихлер себебинен узакъ мемлекетлерге дагъылгъан сахабийлер, бу топракъларда мусульманлыкъны янъы къабул эткен джемиетлерге, Хазрети Пейгъамбернинъ сёз ве татбикъатыны огретип, оларгъа оджалыкъ яптылар.

Джамиде башлагъан ильк хадис огренюв дерслери, кене джамилерде девам этти. Базы Ислям шеэрлеринде джамилер хадис огренмеге истегенлернен толуп ташты. Айрыджа, бу илим ашыгъы кимселер ичинде бильгилерини арттырмакъ истегенлер, узакъ мемлекетлерге гъает мешакъатлы ёлджулыкълар япып, хадис бильген кимселерден хадис огрендилер. Хадис тарихында «рихле» оларакъ билинген бу агъыр ёлджулыкълар, ильк мусульманларнынъ илим огърунда япкъан федакярлыкъларыны косьтерметедир.

ТЮШЮНИП БАКЪЫНЪЫЗ

Сахабенинъ ёлбашчыларындан бири олгъан Абдуллах ибн Умер -радыяллаху анх- суннетке чокъ багълы эди. Ойле ки, Ибн Умер Мекке иле Медине арасында оськен бир терекнинъ астында отурып раатлана эди. Бунынъ себеби соралгъанда: «Бу терекнинъ астында Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- раатлангъан эди» деп джевап берген эди.

Бир башкъа мисальде исе Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- Месджид-и Небевийнинъ бир къапысы акъкъында «Бу къапыны къадынларгъа быракъмакъ керек» дегени ичюн Абдуллах Ибн Умер -радыяллаху анх- о къапыдан бир даа ичте кирмеди.

5. Хадис риваетинен мешхур олгъан сахабийлер

Сахабийлернинъ эписи, азмы-чокъмы Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ хадислерини эшиткен, суннетини татбикъ эткен эди. Анджакъ, бунынънен берабер эр кеснинъ ривает эткен хадислери сайысы фаркълы эди. Чокъ хадис ривает этмекнен мешхур олгъан сахабийлернинъ сайысы чокъ дегиль. Бу сахабийлернинъ башында Хазрети Пейгъамберге якъын олгъан ве ондан сонъ халифелик япкъан ильк дёрт халифе келе. Хадис рива-

етинен мешхур олгъан сахабийлернинъ базылары шулардыр:

1. Хазрети Эбу Бекир: Ильк халифе олгъан Хазрети Эбу Бекирнинъ Къурангъа буюк хызметлери олды. Къуран-ы Керим онынъ халифелиги девринде мусхаф (китап) алына кетирильди. Хазрети Пейгъамберден хадис ривает этюв мевзусында пек дикъкъатлы эди. Бу себепнен онынъ ривает эткен хадислерининъ сайысы 142 ден кечмеди.

2. Хазрети Умер: Ислям халифелерининъ экинджисидир. Хазрети Пейгъамберден 573 хадис ривает эткендир. Хазрети Умер хадис ве суннетнинъ татбикъатында ялынъыз шекильджилик ве такълит этювге къаршы эди. О, Хазрети Пейгъамбернинъ сёз ве татбикъатынынъ мана оларакъ анълашылмасыны истей эди.

3. Хазрети Осман: Къуран-ы Керимни чогъалтып, Ислям алемининъ эр тарафына ёллагъан ве бойледже, фаркълы окъунышларны токътатып, мусульманлар арасында пейда олгъан ихтиляфларгъа сонъ берди. Хазрети Осман вакътыны даа чокъ ибадет ве Къуран окъумакънен кечире эди. Ривает эткен хадислерининъ сайысы 146 данедир.

4. Хазрети Али: Хазрети Али де хадислерни къабул этювде ве хадис риваетинде чокъ дикъкъатлы арекет эте эди. Хадис ривает эткенлерге емин эттирген сонъ хадислерини ала эди. 586 хадис ривает эткендир.

Хадис алимлери, сахабийлерни ривает эткен хадислерининъ микътарына коре эки группагъа больгенлер:

1. Муксирун – бинъден чокъ сайыда хадис ривает эткен сахабийлер.

2. Мукъиллюн – бинъден аз сайыда хадис ривает эткен сахабийлер.

Чокълукъ ве азлыкъ мевзусында бир ольчю ёкътыр, анджакъ, бинъ сайысы сынъыр къабул этильген ве бинъден чокъ хадис ривает эткен сахабийлер – муксирун, бинъден аз ривает эткенлер де – мукъиллюн сайылгъан. Башта чокъ хадис ривает эткен сахабийлернен таныш олайыкъ.

1. Муксирун

а. Эбу Хурейре: ады Абдуррахман б. Сахрдыр. Мышыкъларны севгени ичюн, Хазрети Пейгъамбер онъа Эбу Хурейре (мышыкъ-нынъ бабасы) деди ве бу лагъап иле мешхур олды. О, Хиджретнинъ 7-джи сенеси (милядий 629сенеси) мусульман олгъан эди. Мединеде суффеде яшап, Пейгъамберимизнинъ янындан ич айрылмайып, девамлы хадис ве илим огренювнен мешгъуль олгъандыр.

Эбу Хурейре чокъ хадис ривает эткен сахабийлернинъ башында келе. Эбу Хурейре чокъ хадис ривает этмесини девамлы Хазрети Пейгъамбернинъ янында булунмасынен ве онынъ хусусий дуасына наиль олгъанынен багълай эди. О, 5374 хадис ривает эткендир.

б. Абдуллах б. Умер: Эбу Хурейреден сонъра энъ чокъ хадис ривает эткен сахабий Ибн Умердир. О, 2630 хадис ривает эткендир. Ибн Умер, халифе Хазрети Умернинъ огълу эди. Бабасынен берабер 10 яшында мусульман олгъан ве Мединеге бабасындан эвель хиджрет эткен эди. Абдуллах Ибн Умер диндар ве такъвалы бир инсан эди.

в. Энес б. Малик: Ривает эткен 2286 хадиснен муксирун сахабийлер арасында учюнджи ердедир. Хиджреттен сонъ, даа пек кучюк олгъанда Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ хызметине къошулгъан ве онынъ тербиеси астында оськендир. Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлемнинъ хызметинде олмасы, онынъ суннетини энъ догъру шекильде огренмесине имкян берген эди.

г. Хазрети Айше -радыяллаху анха-: Хазрети Эбу Бекирнинъ къызы ве Хазрети Пейгъамбернинъ къадыныдыр.

Ондан бир чокъ сахабий ве табиин хадис ривает этти. Хазрети Пейгъамбернинъ вефатындан сонъ узун муддет яшады. Бу себепнен чешит проблемаларны чезмек ичюн онъа сыкъ-сыкъ мураджаат этиле эди. 2210 хадис ривает эткендир.

Д. Абдуллах б. Аббас,

Е. Джабир б. Абдуллах,

Ж. Эбу Саид эль-Худрий.

ЭЛЬ-МУКСИРУН - чокъ хадис ривает эткен сахабийлер
Абдуллах б. Умер, Эбу Хурейре, Абдуллах б. Аббас, Энес б. Малик, Хазрети Айше, Джабир б. Абдуллах, Эбу Саид эль-Худрий.

2. Мукъиллюн

а. Абдуллах б. Месуд: Ильк мусульманлардан бири эди. Абдуллах б. Месуд Къуран ве хадисте кениш бильги саиби эди. Мухаддислер арасында Абдуллах исми тек башына къулланылгъанда Абдуллах б. Месуд акъылгъа келе эди. 848 хадис ривает эткендир.

б. Абдуллах б. Амр б. Эль-Ас: Амр б. эль-Аснынъ огълудыр. Бабасындан эвель мусульман олды. Кендини тамамен хадис огренювге берди. Хазрети Пейгъамбер хадислерни язмагъа изин берген сонъ, ондан эшиткенлерини язмагъа башлады. 900 хадис ривает эткендир.

в. Эбу Зерр эль-Гъыфарий: Ислямгъа бешинджи оларакъ кирген кишидир. Маддий шейлерге эмиет бермеген, кендисине етеджек къадарынен сынъырланып, фазласыны дагъыткъан бир зат эди. Зенгинликке чокъ эмиет бергенлерни чекинмеден тенкъит эте эди. 281 хадис ривает эткендир.

Булардан башкъа Сад б. Эби Вакъкъас, Эбуд -Дерда, Муаз ибн Джебель -радыяллаху анхум- лерде аз хадис ривает эткен сахабийлердендир.

ЭЛЬ-МУКЪИЛЛЮН - аз хадис ривает эткен сахабийлер
Саад б. Эби Вакъкъас, Эбу Дерда, Абдуллах б. Месуд, Муаз бин Джебель, Абдуллах бин Амр бин эль-Ас, Эбу Зерр эль-Гъифарий

Окъув парчасы

ЭНЪ ЧОКЪ ХАДИС РИВАЕТ ЭТКЕН ХАЗРЕТИ АЙШЕ АНАМЫЗ -РАДЫЯЛЛАХУ АНХА-

Хазрети Айше -радыяллаху анха-, Ресулюллах Эфендимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ къадыны, муминлернинъ анасыдыр... Никяхы Аллах Таалянынъ эмринен керчеклешкен генч, зекий, бильгили, эдепли ве иффетли бир къадын эди... Хызмети, ильм огренюв къабилиети ве Ислямны теблигъ этюв гъайретинен Эфендимизнинъ севгисини къазанды...

Хазрети Айше -радыяллаху анха- мусульман бир аиле оджагъында тербиеленди. Бабасы Хазрети Эбу Бекир Сыддыкъ -радыяллаху анх-, анасы Умму Румандыр.

Варлыкълы бир аиледе оськен Хазрети Айше анамыз, Фахр-и Кяинат Эфендимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нен секиз сенеге якъын берабер яшадылар. Эвлеринде аш пишмеген ве ашайджакъ бир шей булунмагъан вакъытлар олды. Ама о, булардан ич шикяет этмеди. Фахр-и Кяинат -салляллаху алейхи ве селлем- Эфендимизнинъ гонълюни ынджытаджакъ бир арекет япмады. О, севги толу бир гонъюльге саип эди. Эфендимизни чокъ север эди. Эки Джихан Кунеши Эфендимиз де оны чокъ север эди.

Хазрети Айше -радыяллаху анха- анамыз ахлякъ ве фазилетинен орьнек бир аят яшады. Пейгъамбер эвинде осьти. Онынъ нурунен етишти ве шахсиетини мукеммеллештирди. Эфендимиз онъа эр мевзуда бильги бере эди. Берабер гедже кезинтисине чыкъып, онынъунен субет эте эди. Ильмий музакерелер эте ве джиддий мевзулар акъкъында онынънен акъыл таныша эди.

Хазрети Айше анамыз ташыгъан бильгиси саесинде, къыскъа вакъытта алим сахабийлер мураджаат эткен бир менба алына кельди. Бу хусуста алим сахабий Эбу Муса эль-Эшарий -радыяллаху анх- шойле дей: «Бизлер – Пейгъамбернинъ асхабы, бир хадисни анълап оламагъанымыз вакъыт, я да мушкюль бир меселенен къаршылашкъанымыз вакъыт барып, Хазрети Айшеден сорар эдик. О да бизге къанаатлендириджи бильги бере эди».

О, фыкъых саасында еди алим сахабий ичинде ер алды. Бу-

лар Хазрети Умер, Хазрети Али, Ибн Месуд, Ибн Аббас, Зейд ибн Сабит ве Хазрети Айшедир. Фыкъых ве иджтихадда фикирлери кескин эди. Фераиз (мирас) ильмини эйи биле эди. Талебеси Месрукъ шойле деген эди: «Аллахкъа емин этерим ки, сахабенинъ итибарлылары фераиз мевзусында келип Хазрети Айшеден сорар эдилер». Пейгъамбер эфендимиз хиджретнинъ 11-нджи сенеси Сефер айында хасталанды ве омрюнинъ сонъ куньлерини Хазрети Айшенинъ янында кечирди. Хазрети Айше анамыз, Пейгъамбер Эфендимизден 2210 хадис накъыл этти. Энъ чокъ хадис ривает эткен беш равийден бири сайыла.

Хазрети Айше -радыяллаху анха- анамыз, Фахр-и Кяинат Эфендимиз -салляллаху алейхи ве селлем- ден сонъ даа къыркъ еди йыл яшады. 66 яшында, хиджрий 58 сенеси (милядий 678 сенеси) Рамазан 17 де, Мединеде вефат этти.

ЫСТЫЛАЛАР

1 - Эзберлев: Хазрети Пейгъамбер девринде хадис огренюв ёлларындан бири.

2 - Хазрети Айше -радыяллаху анха-: Хазрети Пейгъамберимизнинъ къадынларындан биридир. Айрыджа, энъ чокъ хадис ривает эткен еди сахабийден биридир.

3 - Сахабе: Хазрети Пейгъамбер (с. а. с)ни Пейгъамберлиги девринде корьген, онъа иман эткен, онынънен къонушып корюшкен, ве мусульман оларакъ ольген кимселерге берильген исим.

4 - Асхаб: «сахабе» сёзюнен айны манада къулланылгъан келиме, сахабелер демектир.

5 - Муксирун: чокъ (бинъден зияде) хадис ривает эткен сахабийлер.

6 - Мукъиллюн: аз сайыда (бинъден аз) хадис ривает эткен сахабийлер.

7 - Рихле: хадис бильген кимселерден хадис огренмек ичюн узакъ мемлекетлерге япылгъан ёлджулыкълар.

8 - Эбу Хурейре: Мединеде суффеде яшап, Пейгъамберимизнинъ янындан ич айрылмадан девамлы хадис иле мешгъуль олгъан ве чокъ хадис ривает эткен сахабийлернинъ башында кельген сахабе.

ИМТИАН СУАЛЛЕРИ

А. Ашагъыдаки суаллерге джевап беринъиз

1. Хазрети Пейгъамберимиз девринде насыл хадис огренюв ёллары бар эди?

2. Хадислернинъ джемиетке кирмесине ярдым эткен факторлар нелер?

3. Хадис ильми ичюн сахабе девринин ъ эмиетини анълатынъыз.

4. Сахабе насыл сыфатларынен таныла?

5. Хадислернинъ джемиет аятындаки эмиетини анълатынъыз.

Б. Берильген джеваплардан догъру олгъаныны тапынъыз.

1. Ашагъыдакилерден къайсы бири Хазрети Пейгъамберимиз девринде хадис огренюв ёлларындан бири дегиль?

А. Эзберлев Б. Суаль берюв

В. Музакере Г. Мунакъаша Д. Язув

2. Ашагъыдаки хадис, хадислернинъ джемиетте даркъалув мевзусында насыл факторны косьтере?

«Бу ерде олгъанлар, олмагъанларгъа менден эшиткенлерини анълатсын. Умют этилир ки, бу ерде олгъан кимсе эшиткен шейни кендисинден даа чокъ анълагъан бирисине накъыл этер»

А. Хазрети Пейгъамбернинъ аилелери

Б. Хазрети Пейгъамбернинъ тешвикъи

В. Сахабенинъ илимге берген эмиети ве хадис огренмеге фе-

дакярлыкъ косьтерюви.

Г. Къураннынъ илимге тешвикъ этюви

Д. Акъыл ве зекя

3. Сахабе олмакъ ичюн ашагъыдаки шартлардан къайсы бири керек дегиль?

А. Мусульман оларакъ ольмек. Б. Онъа иман этмек.

В. Хазрети Пейгъамбернен корюшкен олмакъ.

Г. Хазрети Пейгъамберден сонъ вефат этмек.

Д. Хазрети Пейгъамбернен лаф эткен олмакъ.

4. «Муксирун» – чокъ хадис ривает эткен сахабийлер ичюн къулланылгъан бир келимедир. Бунъа коре ашагъыдакилерден къайсы бири онъа аит дегиль?

А. Эбу Хурейре Б. Абдуллах б. Умер

В. Хазрети Айше Г. Энес б. Малик

Д. Эбу Зерр эль -Гъыфарий

5. Ашагъыда берильген малюмат къайсы сахабийге аит ?

Islamгъа ильк киргенлернинъ бешинджисидир. Маддий шейлерге эмиет бермеген, кендисине етеджек къадарынен сынъырланып, фазласыны дагъыткъан бир зат эди. Малгъа ашыры эмиет косьтергенлерни ич чекинмеден тенкъит эте эди. О, 281 хадис ривает этти.

А. Сад б. Эби Вакъкъас Б. Эбуд -Дерда

В. Муаз ибн Джебель Г. Эбу Зерр эль -Гъифарий

Д. Абдуллах б. Месуд

B. Къавузлар ичинде берильген сёзлерден уйгъун олгъанынен джумлелердеки бошлукъларны толдурынъыз.

(Хазрети Айше - Эбу Хурейре – Асхаб – Эзберлев – Рихле – Суффе)

1. Сахабе бильхасса, аиле ве эвлилик аятынен алякъалы бильгилерни Хазрети Пейгъамбернинъ къадынларындан огрене эди. …………………… бир чокъ сахабий ве табиинге илим огреткен, Хазрети Пейгъамберден де бир чокъ хадис ривает эткендир.

2. Сахабийлер хадис музакерелерини даа чокъ Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ месджидинде ве …………………… денильген факъир ве кимсесиз сахабийлернинъ яшагъан къысмында япа эдилер.

3. Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- девринде язы ичюн зарур олгъан мальземелернинъ аз олгъаны себебинден даа чокъ бильгини ………………. . ёлунен огренмек адети бар эди.

4. ……………………. – сахабий келимесининъ чокълукъ шеклидир ве «достлар», «аркъадашлар», «берабер олгъанлар» деген маналарны анълата.

5. Хадис тарихында ……………………. оларакъ билинген бу мешакъкъатлы ёлджулыкълар, ильк мусульманларнынъ илим огърунда япкъан федакярлыкъларыны косьтере.

6. ……………………. чокъ хадис ривает эткен сахабийлернинъ башында келе. Пейгъамбер эфендимизден 5374 хадис ривает эткендир.

ИЧТИМАИЙ АЯТНЕН АЛЯКЪАЛЫ ХАДИСЛЕР

١- وعن أَبي هريرة رضي الله عنه أَنَّ رسول الَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « حقُّ الْمُسْلم عَلَى الْمُسْلِمِ خمسٌ : رَدُّ السَّلام ، وَعِيَادَةُ الْمرِيضَ ، واتِّبَاعُ الْجنَائِزِ ، وإِجابة الدَّعوةِ ، وتَشمِيت العَاطِسِ « متفق عليه .

1. Эбу Хурейре -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Мусульманнынъ мусульман узериндеки хакъкъы бештир: Селямны алмакъ, хастаны зиярет этмек, дженазеде иштирак этмек, даветке джевап бермек, акъсыргъан вакъыт «ерхамукАллах» демек».

Бухарий, Дженаиз, 2; Муслим, Селям, 4; Ибн Мадже, Дженаиз, 1.

Хадистен нелерни огрендик

1. Мусульманларнынъ бир-бирлери узеринде белли хакъ ве вазифелери бар.

2. Эр хакъ – месулеттир.

3. Селям бермек – суннет, алмакъ исе – фарздыр.

4. Хаста зиярети – суннеттир.

5. Ислямий ольчюлерге коре япылгъан тойгъа чагъырылгъан вакъыт бармакъ ваджиптир, башкъа мерасимлерге чагъыралгъан вакъыт къошулмакъ исе суннет я да мустехаптыр.

6. Акъсырып «эльхамдулиллях» деген кимсеге «ерхамукеллах», яни «Аллах санъа мерхамет этсин», деп джевап бермек диний вазифедир.

7. Насиат истегенге ве насиаткъа ихтияджы олгъангъа насиат

этмек, ёл ве ярдым косьтермек, кучю еткенлер узериндеки диний бир вазифедир.

8. Мусульманлар араларында къардашлыкъ, достлукъ, озьара ярдым, шефкъат ве мерхаметни темин этеджек хакъ ве вазифелерни ерине кетирмелилер.

٢- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: (كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ: اَلْإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ, وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَمَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ, وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْؤُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا, وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ, فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

2. Ибн Умер -радыяллаху анх-дан ривает этильгенине коре, Ресулюллах саллАллаху алейхи ве селлем шойле айтты:

«Эпинъиз чобансыныз; эпинъиз сюрюнъизден месульсинъиз. Девлет реиси де бир чобандыр ве сюрюсинден месульдир. Эркек аилесининъ чобаныдыр ве сюрюсинден месульдир. Къадын къоджасынынъ, эвининъ чобаныдыр ве сюрюсинден месульдир. Хызметкяр эфендисининъ малынынъ чобаныдыр; о да сюрюсинден месульдир. Нетидже оларакъ эпинъиз чобансынъыз ве сюрюнъизден месульсинъиз».

Бухарий, Джума 11, Истикъраз 20, Иткъ 17, 19, Весая 9, Никях 81; Муслим, Имярет 20.

Хадистен нелерни огрендик

1. Ресулюллах Эфендимиз дюньяда эр кеснинъ бир шейден месуль олгъаныны бильдиргендир.

2. Инсаннынъ аилесине нисбетен месуль олгъан бу маддий ихтияджлардан башкъа, даа маневий ихтияджлар да бар. Оларгъа инанмалары керек олгъан дин эсасларыны, япмалары керек ол-

гъан ибадет эсасларыны ве уймалары керек олгъан ахлякъ эсасларыны огретмеге аиле реиси месулиетлидир.

3. Бу маневий ихтияджларнынъ оларгъа берильмеси маддий ихтияджлардан даа муимдир.

4. «Эй, иман эткенлер! Кендинъизни ве аиленъизни атештен къорчаланъыз» (Тахрим суреси, 6). Аллах бу аетте маневий месулиет акъкъында сёйлемектедир.

٣- وعن أَنَسٍ رضي اللَّه عنه عنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « لا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حتَّى يُحِبَّ لأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ »متفقٌ عليه .

3. Энес -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Небий -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Сизден биринъиз кендиси ичюн севип истеген шейни дин къардашы ичюн де севип истемегендже, акъикъий мумин (иман саиби) оламаз».

Бухарий, Иман 7; Муслим, Иман 71 -72 .

Хадистен нелерни огрендик

1. Кендиси ичюн арзу эткенини мумин къардашы ичюн де истемеген кимсе акъикъий мумин оламаз.

2. Мусульман дин къардашы ичюн эйи ве хайыр шейлер истемеси керек.

3. Мумин инсан, башкъа къардашларына нисбетен шефкъат ве мерхамет саиби олмасы керек.

4. Севги – иманнынъ ве Аллахкъа керчек къул олувнынъ темелидир.

٤- وعن ابن عمرَ رضيَ اللّهُ عنهما أَنّ رسولَ اللّه صَلّى اللهُ عَلَيْه وسَلَّم قال : «المسلمُ أخـو المسلم لا يَظلِمُه ولا يُسْلِمُهُ . ومَنْ كَانَ في حاجةِ أَخيهِ كانَ اللّهُ في حاجتِه، ومنْ فَرَّجَ عنْ مُسلم كُرْبةً فَرَّجَ اللّهُ عنه بها كُرْبةً من كُرَبِ يومِ القيامةِ ، ومن سَتَرَ مُسْلماً سَتَرَهُ اللهُ يَومَ الْقِيامَةِ » متفق عليه .

4. Абдуллах ибн Умер -радыяллаху анх-дан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Мусульман мусульманнынъ къардашыдыр. Онъа зулум этмез, оны душмангъа теслим этмез. Дин къардашынынъ ихтияджыны къаршылагъан кимсенинъ, Аллах да ихтияджыны къаршылар. Мусульманнынъ бир къасеветини узакълаштыргъан кишининъ, Аллах да къыямет кунюнинъ къасаветлеринден бирини узакълаштырыр. Бир мусульманнынъ айыбыны ортькен кимсенинъ, Аллах да къыямет куню айыбыны ортер».

Бухарий, Мезалим 3; Муслим, Бирр 58.

Хадистен нелерни огрендик

1. Дин къардашлыгъы бир чокъ хакъ ве месулиетлер узеринде къурулгъандыр. Эр бир мусульманнынъ вазифеси, буларны ерине кетирмектен ибареттир.

2. Мусульманнынъ мусульмангъа зулум этмеси, оны душмангъа теслим этмеси мумкюн дегиль. Онынъ ихтияджыны къаршыламасы, къасеветини узакълаштырмасы, айыбыны ортьмеси – къардашлыкъ вазифесидир.

3. Ислям къардашлыгъы базы хакъ ве вазифелер узеринде къурулгъандыр. Дин къардашлыгъы, къан къардашлыгъындан даа къыйметлидир.

4. Мусульманлар кучьлери еткени къадар бир-бирлерининъ маддий ве маневий ихтияджларыны къаршыламалары керек.

٥- عن أَبي سعيد الخُدْرِيّ رضيِ اللَّه عنه قال : سمعْتُ رسُولَ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْه وسَلَّم يقُولُ : مَنْ رَأى منْكم مُنْكراً فَلْيغيّرْهُ بيَده ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطعْ فبِلِسَانِهِ ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبقَلبهِ وَذَلَكَ أَضْعَفُ الاِيمانِ.
رواه مسلم .

5. Эбу Сайид эль-Худрий -радыяллаху анх- Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ шойле буюргъаныны эшиттим деди:

«Ким бир яманлыкъ корьсе, оны элинен денъиштирсин. Шает элинен денъиштирмеге кучю етмесе, тилинен денъиштирсин. Тилинен денъиштирмеге де кучю етмесе, къальбинен тюзельтмеге тырышсын ки, бу иманнынъ энъ зайыф дереджесидир».

Муслим, Иман 78; Тирмизий, Фитен 11; Несаий, Иман 17.

Хадистен нелерни огрендик

1. Маруф шейлерни эмир этмек ве мункер шейлерден токътатмакъ, къайсы васытанен мумкюн олса ве къайсы бирине кучю етсе, эр бир мусульман узерине фарздыр.

2. Джемиеттеки яманлыкъларны элинен токътатмакъ, ёлбашчыларны тилинен токътатмакъ – алимлернинъ; къальбнен къаршы олмакъ да – халкънынъ вазифесидир.

3. Эйиликни эмир этмек ве яманлыкътан токътатмакъ – Ислям умметине месулиеттир. Ич бир мусульман япылгъан яманлыкъкъа къаршы сессиз къаламамакъ керек.

4. Эйиликни эмир эткен ве яманлыкътан токътаткъан кимселер, Ислямнынъ теблигъ усулыны эйи бильмелери керек. Незакет, эйи муамеле, юмшакълыкъ, мерхамет киби эсаслыргъа таянмалары керек.

٦- وعن النُّعْمَانِ بن بشير رضي الله عنهما قال : قال رسولُ الله صَلّى الله عَلَيْه وسَلَّم: « مثلُ الْمُؤْمنينَ في تَوَادِّهِمْ وتَرَاحُمِهِمْ وتَعاطُفِهِمْ ، مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سائِرُ الْجسدِ بالسَهَرِ والْحُمَّى »متفقٌ عليه .

6. Нуман ибн Бешир -радыяллаху анх- дан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Муминлер бир-бирлерини севмек, аджымакъ ве къорчаламакъта бир беден кибилер. Беденнинъ бир азасы хаста олгъан вакъыт, башкъа азалар да бу себепнен хасталыкъкъа тутулыр».

Бухарий, Эдеб 27; Муслим, Бирр 66.

Хадистен нелерни огрендик

1. Муминлер севги, мерхамет, шефкъат ве ярдымлашмада бир беден киби олмалары керек.

2. Инанангъанлар бир-бирлерининъ севинч ве кедерине ортакъ олмалары керек.

3. Ислям джемиети бир беден кибидир; бир азанынъ хаста олмасы насыл бутюн беденни раатсыз этсе, бир мусульманнынъ башына кельген беля ве мусибетлер де, бутюн мусульманлар ичюн дерт оларакъ къабул этильмели.

4. Муминлер шахыснынъ ве джемиетнинъ хасталыкъларындан къуртулмакъ ичюн, Ислямнынъ косьтерген ёлуна багълы къалмалары керек.

5. Севги, мерхамет, шефкъат ве ярдымлашма – эйи муминнинъ сыфатларындандыр.

БЕШИНДЖИ БОЛЮК

ТАБИИН ВЕ ЭТБАУТ-ТАБИИН ДЕВРИН-ДЕ ХАДИС

БОЛЮКНИНЪ МЕВЗУЛАРЫ

I. Табиин кимлер ве оларнынъ фазилети, мешхур мухаддислери ве хадис ильминдеки хызметлери.

II. Этбаут-табииннинъ тарифи, хадис ильми ичюн эмиети ве хадис ильминдеки хызметлери. Бу девирде язылгъан хадис китаплары ве хусусиетлери, мешхур мухаддислери.

III. Этбаут-табииинден сонъки девирнинъ хадис ильминдеки эмиети, Кутуб-и ситте ве мусаннифлери.

АЗЫРЛЫКЪ ИЧЮН ВАЗИФЕЛЕР

1. «Табиин» келимесининъ тамырыны арап тили лугъатындан араштырынъыз.

2. Мешхур табиинлерден кимлерни билесинъиз? Адларыны дефтеринъизге язынъыз ве олар акъкъында аркъадашларынъызнен фикир пайлашынъыз.

3. «Этбаут-Табиин» ибареси насыл мананы анълаткъаныны ве къайсы несиль инсанлары козьде тутулгъаныны огренинъиз.

4. «Кутуб-и Ситте» оларакъ билинген алты сахих хадис китапларынынъ адларыны ве муэллифлерини огренинъиз.

I. ТАБИИН ДЕВРИ

A. ТАБИИНЛЕР КИМЛЕР ВЕ ОЛАРНЫНЪ ФАЗИЛЕТЛЕРИ

1. Табиинлер кимлер?

Пейгъамберимизнинъ сахабеси олгъанлардан эр къайсы бирине къавушкъан, онынънен корюшип къонушкъан, субетлешкен ве энъ гузель шекильде оларгъа таби олгъан мусульманларгъа табиин дениле.

Табиинлер сахабелернинъ артындан кельген экинджи муим несильдир. Олар Ислям медениетининъ, илим ве ахлякъий мирасынынъ яйылмасында буюк бир пайгъа саиптир. Ислям дининнинъ даа сонъки несиллерге огретильмесинде чокъ буюк ве муим вазифелерни ерине кетирдилер. Олар сахабеден алгъан илимни ве ахлякъны бутюн дюньягъа яйдылар.

2. Табиинлернинъ хадис огренмеге берген эмиетлери

Ислямий илимлернинъ чогъу табиинлер девринде ортагъа чыкъмагъа башлады. Бунынъ себеплери шулардыр:

- Табиинлер кучюк яштан башлап илим огренмеге арзу эте эдилер
- Пейгъамбернинъ элинде тербие корьген иманлы ве фазилетли сахабелернинъ талебелери эдилер
- Ислям дининнинъ менбасы олгъан хадис ильмининъ къыймети эйидже анълашылды ве бу илимге буюк ихтиядж дуюлмагъа башлады.

Бутюн бу хусуслар табиинлернинъ буюк бир авесликнен хадис огренмелерине себеп олды.

3. Табиин алимлерининъ азырлагъан базы илим меркезлери

Хазрети Пейгъамбер девринде башлагъан фетихлер, онынъ вефатындан сонъра да девам этти. Рашид халифелер девринде Ислям дюньясы пек кенишлеген, бойледже Ислям девлетининъ сынъырлары Испаньядан Чынъгъа къадар узангъан эди.

Сахабеден базылары фетих этильген бу янъы ерлерге ерлештилер. Сахабийлернинъ ерлешкен шеэр ве къасабалар, къыскъа бир вакъыт ичинде бирер илим меркезлерине чевирильдилер. Бунынъ себеби де, Хазрети Пейгъамберден тербие алгъан, Къуран, суннет ве фыкъых бильгисине саип сахабийлернинъ этрафында, олардан бу бильгилерни алмакъ истеген талебелернинъ булунмасы эди. Оджасы сахабий, талебелери табиинлер олгъан бу илим меркезлеринде, хадис ве башкъа Ислямий илимлернинъ темеллери атылды.

Мешхур табиинлер, иште, бу илим меркезлеринде етиштилер. Бу илим меркезлеринден базылары шулардыр: Медине, Мекке, Куфе, Басра, Шам ве Мысыр.

Б. ТАБИИНЛЕРНИНЪ БАЗЫ МЕШХУР МУХАДДИСЛЕРИ

Сахабе ве табиин девринде етишкен алимлер пек чокъ хадис биле эдилер. Бу табиинлернинъ эписини бу ерде зикир этмек эльбетте, мумкюн дегиль. Анджакъ, булар арасында энъ чокъ шурет къазангъанлардан бир къачы шулардыр;

1. Саид ибн эль-Мусейиб

Мединенинъ белли хадисчилеринден ве «Фукъаха-и Себа» оларакъ билинген еди факъихтен биридир. Хазрети Умернинъ халифелигининъ экинджи йылында дюньягъа кельди. Саид ибн эль-Мусейиб пек чокъ сахабийден хадис эшитти. Айрыджа, Эбу Хурейренинъ къызына эвленген эди. Бу себептен онынъ хадислерини энъ эйи бильгенлерден сайыла эди.

Саид Ибнуль-Мусейиб 93/712 сенеси вефат этти.

КЪАЙД ЭТИНЪИЗ

Медийнеде етишкен еди буюк алим: Фукъаха-и Себа.

1. Саид ибн эль-Мусейиб,
2. Къасым ибн Мухаммед ибн Эби Бекр-и Сыддыкъ,
3. Урве ибн Зубейр,
4. Хариджe ибн Зейд,
5. Эбу Селеме ибн Абдиррахман ибн Авф,
6. Убейдуллах ибн Утбе,
7. Эбу Эйюб Сулейман

2. Ибн Шихаб эз-Зухрий

Мединеде догъып оськен, омрюнинъ буюк бир къысмыны да Шамда кечирген бу зат буюк хадисчилерден бири эди. Сахабенинъ сонъ девринде етишкен ве хадислерининъ чогъуны «Кибарут-табиин» денильген табиинлернинъ буюклеринден алгъандыр.

Зухрий 124/742 сенеси Шамда вефат этти.

3. Урве ибн эз-Зубейр

Мешхур сахабийлерден Зубейр ибн эль-Аввамнынъ огълу, Хазрети Пейгамбернинъ ильк халифеси Эбу Бекирнинъ торуныдыр. Эсма бинти Эби Бекир онынъ анасы, Пейгъамберимизнинъ къадыны Айше -радыяллаху анха- исе тизеси эди. Урвенинъ Хазрети Айшеге олгъан акърабалыгъы, ондан пек чокъ хадис ривает этмек имкяныны берди.

Урве ибн эз-Зубейр 93/712 сенеси вефат этти.

4. Нафий Мевля ибн Умер

Нафий къул олмасына рагъмен, хадис саасында буюк шурет къазангъан ве эфендиси Абдуллах б. Умернинъ хадислерининъ

буюк бир къысмы онынъ тарафындан ривает этильгендир. Мухаддислер арасында эминлигинен танылгъаны ичюн, Имам Маликнинъ ондан, онынъ да Абдуллах б. Умерден риваети, энъ сахих ривает ве бу иснад да энъ сахих иснад оларакъ къабул этильгендир.

Нафий Эмевий халифеси Умер б. Абдульазиз тарафындан Мысыргъа Хазрети Пейгамбернинъ суннетини огретмек ичюн ёллангъан эди. Нафий 117/735 сенеси Мединеде вефат этти.

5. Ибрахим эн-Нехаий

Куфенинъ танылгъан факъихлеринден бири, мешхур табиин алими эди. Базы сахабийлернен корюшкенине рагъмен, олардан хадис ривает этмеди. Ривает эткен хадислерни исе, табиинлернинъ буюклеринден алды. Ибрахим эн-Нехаий 96/715 сенеси вефат этти.

БИЛЕСИЗМИ?

МУХАДРАМЛАР

Табиинлер арасында ер алгъан ве табиий сайылгъан кучюк бир мусульман группасынынъ адыдыр. Олар эм Ислямдан эвель джахилие девринде яшаган, эм де Ислям деврини корип, чокъ сахабийлернен корюшкен, факъат Хазрети Пейгъамберни корьмек ве онынънен къонушмакъ шерефине наиль оламагъан мусульманлардыр. Хазрети Пейгъамберни корьмегенлери ичюн сахабий сайылмагъан, факъат сахабийлернен корюшкенлери ичюн табиинлер арасында зикир этильгенлердир.

Буларнынъ энъ мешхуры - Увейс эль Карнийдир.

В. ТАБИИНЛЕРНИНЪ ХАДИС ИЛЬМИНЕ КЪОШКЪАН ИССЕЛЕРИ

Табиинлер – сахабе арасында яшагън ве сахабенен чокъ сыкъ мунасебетте олгъан кимселердир. Бунынъ ичюн табиинлер де, сахабийлерден эшиткен хадислерни сахабийлер киби эзберлей ве атта яза эдилер.

Анджакъ, табиинлер хадис менбасы олгъан сахабийлерден хадис эшитмек ве огренмек хусусында базы зорлукъларнен къаршылаштылар. Сахабийлернинъ бир-биринден узакъ Ислям улькелерине дагъылувлары ве мусульманлар арасында ортагъа чыкъкъан ихтиляфлар ве озьара дженклер бунъа мисаль олмасы мумкюн. Бунынъ ичюн табиинлер бир хадис огренмек ичюн узун, агъыр ве телюкели ёлджулыкълар япмагъа меджбур эдилер. Анджакъ, ич бир зорлукъ оларны хадис топлав ишинден вазгечиремеди. Оларнынъ бу фаалиетлери нетиджесинде:

1. Фаркълы мемлекетлерге дагъылгъан сахабийлер зиярет этильди ве олардан хадислер огренильди.

2. Хадис равийлери араштырылды ве къайсы бирининъ риваети къабул этильмеси мумкюнлиги огренильди.

Бойлеликнен, хадислерни тедвин [бир ерге топламакъ] этюв башлады. Эзберлев ве язы усулы иле япылгъан бу фаалиетлер, хадислернинъ даркъалмасына ве къорчаланмасына ярдым этти. Нетиджеде хадис джыйынтыкълары пейда олды.

Оларнынъ бойле тарзда чалышмалары, янъы бир систематынъ мейдангъа келювине ярдымджы олды. Бу иснад системасы – накъыл этильген хаберлернинъ менбасына къадар бармагъа ярдым эткен ве хадис ильмининъ темели олгъан системадыр.

Табиин неслининъ хадис ильмине къошкъан энъ муим иссеси – хадислернинъ тедвин ве тасниф этильмесидир.

БИЛЬГИ ХАЗИНЕНЪИЗГЕ

Экинджи асырда тедвин этильген китаплардан мешхур олгъанлары шулардыр:

- Имам Маликнинъ «Муватта» китабы;

- Имам Шафиийнинъ «Муснед» китабы;

- Абдурраззакъ ибн Хеммамнынъ «Мухтелифуль-хадис» ве «эль-Джами» китабы;

- Суфьян ибн Уейненинъ «Мусаннеф» китабы.

Тедвин тарихындан

Табиин девринде тедвин фаалиетлерининъ башланувы

Тедвин иши Эмевий халифелеринден Умер ибн Абдульазиз тарафындан башланды. Умер ибн Абдульазиз диндарлыгъы ве Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ суннетине багълылыгъы иле мешхур эди. Суннетни бильген асхабнынъ ве буюк алимлернинъ бирер-бирер вефат этювлерини корьген Умер ибн Абдильазиз, хадислернинъ гъайып олмасындан къоркъуп, аятта олгъан алимлер хадислерни язсынлар деп, велилерге эмирлер ёллады.

Умер ибн Абдульазизнинъ Медине валиси Эбу Бекр ибн Хазмгъа ёллагъан мектюбининъ метни Бухарийде кечмектедир. Бу мектюпте шойле язылгъан:

«Мемлекетинъде Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- иле алякъалы риваетлерни араштыр, топла ве яз. Мен илимнинъ (хадислернинъ) ёкъ олмасындан ве алимлернинъ азалмасындан къоркъам. Бу иш япылгъанда ялынъыз Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ суннети къабул этильсин. Алимлер джами киби эр кеске ачыкъ ерлерде дерс берип, бу илимни яйсынлар, бильмегенлерге огретсинлер. Чюнки илим гизли къалмагъандже ёкъ олмаз».

[Талят Кочйигит, «Хадис Тарихы».]

II. ЭТБАУТ-ТАБИИН ДЕВРИ

А. ЭТБАУТ-ТАБИИН КИМЛЕР?

«Этбаут-Табиин» – «табиинлернинъ артындан кельгенлер» деген мананы анълата. Хадис ильминде исе табиинлер деврине етишкен, оларнен корюшкен ве олардан илим алгъан мусульманлардыр. Бир тарафтан табиинлерге сахабе эвлятлары десек, этбаут-табиинлерге де сахабе торунлары демек мумкюн.

Б. ЭТБАУТ-ТАБИИН ДЕВРИНИНЪ ХАДИС ИЛЬМИ ТАРАФЫНДАН ЭМИЕТИ

Этбаут-табиин деври – хадис огренюв ве риваетинен алякъалы усул ве къаиделернинъ пейда олгъан, энъ мукеммель шекильге кетирильген девир оларакъ билингендир. Бу девирде хадис ильмининъ усул ве къаиделери ишлеп чыкъарылды, анджакъ бу усул ве къаиделерни ичинде топлагъан бир китап, о девирде даа ёкъ эди. Хадисчилер къайсы усул ве къаиделерге уйгъун оларакъ хадис аладжакъларыны, алгъан бу хадислерни насыл ривает этеджеклерини, риваетнинъ шартларыны, къыскъасы, хадис усулынынъ я да ильмининъ бутюн меселелерини биле эдилер. Этбаут-табиин девринде хадис ильми усул ве къаиделеринен шекилленген эди.

Бу девирнинъ энъ муим экинджи хусусиети исе, табиинлер девринде топлангъан хадислернинъ фыкъых мевзуларына коре сыныфландырылмасы олды. Табиинлер девринде хадисчилер, хадис топлавнен мешгъуль эдилер. Бу себептен узун ве мешакъкъатлы ёлджулыкълар яптылар. Атта бир хадис ичюн биле улькеден улькеге долаштылар ве дефтер-дефтер хадис яздылар. Этбаут-табиин девринде исе бу хадислерден даа къолай файдаланмакъ ичюн мевзуларына коре сыныфландырылды. Хадис тарихында тасниф фаалиетлери деп билинген бу чалышмалар нетиджесинде мусаннеф эсерлер мейдангъа кетирильди.

КЪАЙД ЭТИНЪИЗ

Этбаут-табиин деврининъ хадис ильминдеки энъ муим эки хусусиети:

1. Хадис ильми усул ве къаиделеринен бу девирде шекилленди.

2. Табиинлер девринде топлангъан хадислер фыкъых мевзуларына коре тасниф этильди.

В. ЭТБАУТ-ТАБИИННИНЪ ХАДИС ИЛЬМИНЕ КЪОШКЪАН ИССЕСИ

Этбаут-табиин неслининъ хадис ильмине япкъан энъ буюк хызмети – хадислернинъ мевзуларына коре тасниф этильмесидир. Чюнки табиинлер, сахабийлерден я да чагъдашы олгъан башкъа табиинлерден топлагъан бутюн хадислерни яза эдилер. Бу китапларда белли бир мевзунен алякъалы хадисни тапмакъ пек зор эди. Бу зорлукъны чезмек ичюн, этбаут-табиин девринде хадислер мевзуларына коре айрылды. Бойледже, Мусаннеф денильген тасниф этильген хадис китаплары пейда олды.

Меселя, намазнен алякъалы хадислер – намаз, зекятнен алякъалы хадислер де – зекят болюклеринде язылды.

Г. ЭТБАУТ-ТАБИИН ДЕВРИНДЕ ЯЗЫЛГЪАН ХАДИС КИТАПЛАРЫ ВЕ ОЛАРНЫНЪ ХУСУСИЕТЛЕРИ

Этбаут-табиин девринде пек чокъ хадис китаплары язылды.

Табиин деврининъ сонъунда ве этбаут-табиин девринде тасниф этильген хадис китапларыны беш группагъа больмек мумкюн.

а. Сиер ве мегъази китаплары:

Хазрети Пейгъамбернинъ ахлякъына, шемаилине, аятына ве япкъан дженклерине даир хадислерден мейдангъа кельген китаплар.

БИЛЕСИЗМИ?

Хазрети Пейгъамбернинъ ахлякъы ве арекетлеринен багълы хадислерни ичине алгъан эсерлерге – «сирет» («сиер»), онынъ дженклеринен багълы хадислерни ичине алгъан эсерлерге де «мегъази» ады берильди.

б. Сунен:

Фыкъых мевзуларына коре сыныфландырылгъан, ахкям хадислерини топлагъан китапларгъа «сунен» дениле. Суненлерде Хазрети Пейгамбернинъ сёз, фииль ве такърирлеринден ибарет олгъан ве мерфу адынен танылгъан хадислер ер алгъандыр.

Бу сунен китабы – тахарет, салят, зекят киби чешит фыкъых болюклеринден ибареттир ве эр бир болюкке «китаб» ады берильгендир. Китабус-салят, китабуз-зекят киби... Эр китапнынъ да чешит сайыларда баблары бардыр.

в. Джами:

Суненлер киби фыкъых мевзуларына коре сыныфландырылгъан хадис китапларыдыр. Анджакъ, суненлерге коре даа чокъ болюкни ичине алалар. Меселя, иман, зухд, эдеп, менакъыб, фитен, сиер ве джихад, тефсир киби болюклер суненлерде ер алмайлар. Бу китапларгъа, суненлерге коре даа чокъ болюкни ичинде топлагъаны ичюн «Джами [топлагъан]» ады берильди.

г. Муснед:

Хадислерни ильк равийлерине коре тертип эткен эсерлердир. Бу китапларда сахабийлер фазилетлерине коре сыралангъан ве ривает эткен хадислери исимлеринден сонъ сыранен язылгъандыр.

э. Муджем:

Хадислерни сонъки равийлерине коре сыралагъан эсерлердир.

Д. ЭТБАУТ-ТАБИИНЛЕРНИНЪ БАЗЫ МЕШХУР МУХАДДИСЛЕРИ

Этбаут-табиин девринде пек чокъ мухаддис етишкендир. Булар арасында Къуран ве фыкъых бильгилери терен олгъаны себебинден «имам» унваныны къазангъанлар да бар. Хадис тарихында эсерлеринен мешхур олгъан бу кимселерни бильмемиз лязим. Буларнынъ башында Малик б. Энес келе.

а. Малик б. Энес

Малик б. Энес 93/712 сенеси Мединеде догъды ве Мединеде осип буюди. Африкада даркъагъан Маликий фыкъых мезхебининъ къуруджысыдыр. Медине тышына чыкмагъаны ичюн, ялынъыз Медине алимлеринден ве Мединеге келип кеткен алимлерден илим алды ве хадис динъледи. «Муватта» адлы эсери тасниф девринде язылгъан ильк эсерлердендир. Муваттада 1700 ге якъын хадис бар.

Малик б. Энес Мединеде 179/795 сенеси вефат этти.

ОКЪУЙЫКЪ - ОГРЕНЕЙИК

Имам Маликнинъ хадис ве суннетке олгъан сайгъысы.

Имам Малик Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлемнинъ къавунны насыл ашагъаныны анълаткъан ривает ёкъ деп, оны ашамаз эди. Бу къадар суннетке багълы эди. Бир хадис анълатаджакъ вакъыт, хадиске олгъан урьметинден барып абдест алыр, къокъу сюртер ве янъы урбалар киер, сонъ дерс бермеге башлар эди.

б. Суфьян эс-Севрий

Этбаут-табиин алимлеринден биридир. 97/716 сенеси догъды. Суфьян акъкъында Абдуллах ибн эль-Мубарек шойле дей: «1100 шейхтен хадис яздым. Булар арасында Суфьяндан даа устюн бир кимсе корьмедим». Суфьян эс-Севрий 161/778 сенеси вефат этти.

в. Эвзаий

Шамнынъ буюк имамы эди. Этбаут-табииннинъ мешхур алими ве факъыхларындан бири эди. Айны заманда фыкъых мезхебининъ саиби эди. Хазрети Пейгъамбернинъ суннетине багълылыгъынен, чокъ хадис билмесинен ве урьметининъ юксеклигинен танылгъан эди.

Эвзаий 88/707 сенеси догъды, 157/774 сенеси Бейрутта вефат этти.

ОКЪУЙЫКЪ – ОГРЕНЕЙИК

Имам Шафиий ве онынъ хадис ильминдеки ери

Эбу Абдиллях Мухаммед б. Идрис эш-Шафиий 130/767 сенеси Гъаззе шеэринде дюньягъа кельди. 13 яшында олгъанда Мединеге келип, «Муватта» китабыны имам Маликке эзберден окъуды. Имам Маликнинъ янында 9 сене яшады ве бир тарафтан Маликий мезхебини огренип, дигер тарафтан Мединели хадисчилерден хадис огренди. Даа сонъра Иракъта Имам Эбу Ханифенинъ талебеси олгъан Имам Мухаммед эш-Шейбанийден дерс алды. Аятынынъ сонъки сенелери, 199/815 де Мысыргъа ерлешти ве 204/819 сенеси вефат эткенине къадар о ерде яшап, озь мезхебини яйды.

Этба-ут Табиин девринде язылгъан китаплар ве оларнынъ хусусиетлери	
Мевзуларына коре (Алель Эбваб)	***Равийлерге коре (Але-р Риджаль)***
Сиер ве мегъазий китаплары	Муснед китаплары
Сунен китаплары	Муджем китаплары
Джами китаплары	

III. ЭТБАУТ-ТАБИИНДЕН СОНЪКИ ДЕВИР

А. ЭТБАУТ-ТАБИИНДЕН СОНЪКИ ДЕВИРНИНЪ ХАДИС ИЛЬМИНДЕКИ ЭМИЕТИ

Ислям джемиетинде пейда олгъан итикъадий ве сиясий фыркъаларнынъ кенди тюшюнджелерини къуветлендирмек ичюн хадис уйдурув фаалиетлерине киришмелери, хадислернинъ тасниф этильмесине энъ муим себеп олды. Бу себепнен хадис алимлерининъ хиджрий II асырда башлагъан тасниф фаалиетлери, хиджрий III асырда етишкен буюк хадис алимлерининъ чалышмаларынен девам этти.

Бу девирде бир де усул китаплары язылмагъа башлады. Имам Шафиийнинъ «эр-Рисале» ве «Китабуль-Умм» адлы эсерлери, бирер фыкъых китабы олмаларына рагъмен, хадис ильминен алякъалы бир чокъ къаидени ичине алгъан усул китапларыдыр.

Нетидже оларакъ, этбаут-табииндени сонъки девир – хадис ильмининъ бутюн усул ве къаиделеринен шекилленген бир девирдир. Бу девирде сахих хадис китаплары пейда олды. Бу девир хадис тарихынынъ алтын девридир. «Кутуб-и Ситте» адынен белли олгъан Бухарий, Муслим, Несаий, Эбу Давуд, Тирмизий ве Ибн Мадженинъ хадис китаплары бу девирде язылды.

ОКЪУЙЫКЪ – ОГРЕНЕЙИК

Ахмед б. Ханбель ве онынъ хадис ильминдеки ери

Факъых, мухаддис Ханбелий фыкъых мезхебининъ имамы Ахмед б. Мухаммед б. Ханбель 164/781 сенеси Багъдатта догъды. Кучюк яштан итибарен Къуран ве хадис огренмеге башлады. Бу арада Эбу Ханифенинъ талебеси Эбу Юсуфнынъ дерслерине къатнады. Ахмед б. Ханбель 241/855 сенеси Багъдатта вефат этти.

Ахмед б. Ханбельнинъ «Муснед» адлы китабы, хадис китаплары арасында буюк шурет къазанды. Бу эсерде хадислер сахабийлернинъ исимлерине коре тертип этильди. Эр бир сахабийнинъ Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-ден ривает эткен хадислери, о сахабийнинъ ады астында язылгъандыр. Муснедде 30 бинъ хадис бар.

Б. КУТУБ-И СИТТЕ ВЕ МУСАННИФЛЕРИ

Хиджрий III асырда язылгъан баягъы хадис китаплары бар. Булар арасында сахих хадислерни мевзуларына коре озь ичине алгъан алты китап – «Кутуб-и Ситте» адынен мешхур олды. Бу эсерлер ве оларнынъ муэллифлери акъкъында къыскъа малюмат:

1. Бухарий: эль -Джамиус-Сахих

Мухаммед б. Исмаил эль-Бухарий 810 сенеси (хиджрий 194 сенеси) Бухарада догъды. Онынъ «эль-Джамиус-Сахих» адлы эсери, хадис китаплары арасында энъ сахих китап оларакъ къабул этильген. Бухарий он яшында олгъанда хадислернен меракъланып башлай. Улькесинде яшагъан бутюн мухаддислернен корюше. Олардан хадис динълей ве динълеген хадислерини де эзберлей.

Он алты яшында Абдуллах бин эль-Мубарек ве Веки бин эль-Джеррахнынъ китапларыны эзберден биле эди. Сонъра да хадж ёлджулыгъына чыкъты. Мекке, Медине, Багъдат, Басра, Куфе, Шам, Къахире, Мерв, Бельх ве Нишабур киби шеэрлерге хадис огренмек ичюн ёлджулыкълар япты. Муслим ве Тирмизий киби бир чокъ мухаддислернинъ оджасыдыр.

КЪАЙД ЭТИНЪИЗ

Муттефакъун алейх недир?

Лугъатта «узерине бирлешильген шей» деген мананы анълата. Бухарий ве Муслимнинъ иттифакъ этип сахих къабул этерек китапларына алгъан хадислер бу аднен беллидир.

Бухарий иле Муслимнинъ сахихлери, Ислям алимлерининъ эксериети тарафындан Къуран-ы Керимден сонъра энъ сахих китап оларакъ къабул этильгендир. Бу эки китапта ер алгъан хадислер, энъ сахих хадислер сайылыр.

Бу хадислернен алякъалы мустакъиль эсерлер де бар. Мухаммед Фуад Абдульбакъийнинъ «эль-Люлюу вель-Мерджан фи меттефекъа алейхиш-шейхан» эсери булардан биридир.

Топлагъан хадислернинъ энъ сахихлеринден дёрт бинъини сайлап, фыкъый мевзуларына коре сыныфландырды. «эль-

Джамиус-Сахих» китабында текрар этильген хадислернен берабер 7000 ге якъын хадис бар. Бухарий китабында ялынъыз сахих хадислерге ер бермеге тырышкъаны ичюн, бу китап ильк сахих хадис китабыдыр. Бухарийнинъ озю де ильк сахих мусаннифи оларакъ къабул этильди.

2. Муслим: эль -Джамиус-Сахих

Муслим Ибнуль-Хаджадж эль-Къушейри эн-Нисабурий 819 сенеси (хиджрий 204 сенеси) Нисабурда дюньягъа кельди. «эль-Джамиус-Сахих» адлы эсери Бухарийнинъ китабындан сонъра, Кутюб-и Ситтенинъ экинджи китабы оларакъ къабул этиле. Он дёрт яшындан итибарен хадис топламагъа башлады. Бу макъсатнен Иракъ, Хиджаз, Шам ве Мысырнынъ чешит шеэр ве къасабаларыны зиярет этти. Бухарийнинъ талебеси олды, онъа сонъ дереджe багълы эди. Эр хусуста Бухарийге уйгъаны ичюн, Бухарий киби сахих хадислерни ичинде топлагъан бир китап мейдангъа кетирди.

БИР ОРЬНЕК

عن عائشةَ ، رضي الله عنها ، قالت قال رسولُ الله صَلّى الله عَلَيْهِ وسَلَّم :

مَنْ أَحْدثَ في أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فهُو رَدٌّ . متفقٌ عليه

وفي رواية لمسلم : « مَنْ عَمِلَ عمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُو ردٌّ

Айше -радыяллаху анхадан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Ким бизим динимизде олмагъан бир шейни ортагъа чыкъарса, о шей къабул этильмез». Муттефакъун Алейх

Муслимнинъ бир ривaети де шойледир:

«Ким бизим динимизде олмагъан бир шей япса, о макъбул дегильдир».

Бухарий, Сульх, 5; Муслим, Акъдие, 17,18.

Муслим болюклерден (баблардан) ибарет олгъан китабында учь бинъден зияде хадис топлады.

Юкъарыда ишарет эткенимиз киби, Бухарий ве Муслимнинъ китаплары, хадис китаплары ичинде энъ сахих эки китап сайыла ве бу эки китапкъа «Сахихан» дениле.

Муслим хадис мевзусында башкъа эсерлер де язды. О, 875 сенеси (хиджрий 261 сенеси) Нисабурда вефат этти.

3. Эбу Давуд: эс-Сунен

Эбу Давуд Сулейман бин эль-Эшас эс-Сиджистаний 817 сенеси (хиджрий 202 сенеси) Сиджистанда догъды. Кучюк яштан итибарен хадислернен меракъланды ве хадис топламакъ ичюн Хорасан, Иракъ, Шам, Мысыр ве Хиджазда булунды. Бу сеяатлар сырасында бинълердже хадис язды ве олардан 4800 хадисни сайлап «Сунен» адлы китабында топлады.

Эбу Давуд «Сунен» китабында накъыл эткен хадислерни учь къысымгъа айыра: сахих олгъан, сахих корюнген ве сахихке якъын олгъанлар. Булар арасында, базы зайыф хадислер де ер алгъан. Эбу Давуд оларнынъ зайыф олгъаныны да бельгиледи.

Ахмед б. Ханбель иле корюшип, ондан фыкъыхнен алякъалы мевзуларны огренди. Имам Тирмизий ве имам Несаий онынъ талебелеридир. Эбу Давуд аятынынъ сонъки йылларында Басрагъа ерлешти ве 888 сенеси (хиджрий 275 сенеси) Басрада вефат этти.

4. Тирмизий: эс-Сунен

Эбу Иса Мухаммед б. Иса эт-Тирмизий 824 сенеси (хиджрий 209 сенеси) Тирмизде догъды. Эр хадисчи киби, о да кучюк яштан итибарен хадис топламакъ ичюн башта кенди улькесиндеки мухаддислернен корюшти. Сонъра башкъа улькелернинъ шеэр ве къасабаларыны зиярет этти. Бухарий, Муслим ве Эбу Давуд киби хадис имамларындан дерс алды. Тирмизий афызасы сонъ дередже къуветли, зекий бир мухаддис эди.

Онынъ «Сунен»инде, башкъа сунен китапларындан даа чокъ мевзулар ерлешкени ичюн «Джами» адынен шурет къазанды.

Тирмизий «Джами» китабында топлагъан хадислерни сахих, хасен ве зайыф олмакъ узере учь къысымгъа айыра. О, накъыл эткен эр хадистен сонъ, онынъ сахих я да хасен олгъаныны анълата. Атта зайыф оларакъ бельгилеген хадислернинъ зайыфлыкъ себебини де анълата.

Тирмизий 892 сенеси (хиджрий 279 сенеси) Тирмизде вефат этти.

ОКЪУЙЫКЪ-ОГРЕНЕЙИК

Тирмизий хасен денильген хадис чешитининъ тарифини япа ве китабында накъыл эткен базы хадислер акъкъында «бу хадис хасендир» дей. Бойледже, «хасен хадис» ыстыласыны ильк къуллангъан мухаддис о олды. Тирмизийнинъ ривает эткен шу хадис бунъа мисальдир:

Айше -радыяллаху анха-дан шойле ривает этиле: Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды: «Эр сархошлыкъ берген шей харамдыр. Чогъу сархош эткен шейнинъ азы да харамдыр».

Тирмизий «бу хадис хасендир» дей. Лейс б. Эбу Сулейм ве Рабий б. Субейх бу хадисни Эбу Осман эль Энсарийден, Мехдий б. Меймуннынъ риваетине бенъзер шекильде ривает эткен.

5. Несаий: эс-Сунен

Эбу Абдуррахман Ахмед б. Шуайб эн-Несаий 830 сенеси (хиджрий 215 сенеси) Хорасаннынъ Неса къасабасында догъды. Кучюк яшындан итибарен хадис огренмеге башлады. Даа сонъра, хадис топламакъ ичюн бутюн Хорасанны, Хиджазны, Шам ве Мысырны долашты. Чешит дженклерде иштирак этти ве аскерлерге хадис дерслери берди.

Несаий бир муддет къадылыкъ япты. Шамда Эмевий халифелери озьлерине уйгъун хадис уйдурмасыны талап этип, онъа баскъы япалар. О, бойле талапларгъа кесинликнен къаршылыкъ косьтере ве бу себепнен чокъ зулум ве эзиет коре. Бунынъ ичюн Меккеге кетмеге меджбур ола. О, 911 сенеси (хиджрий 303 сенеси) Меккеде вефат эте.

Несаий хадис ильминде ве равийлернинъ джерх ве тадиль этилювинде озь девринин ъ мешхур алимлеринден бири эди.

6. *Ибн Мадже: эс- Сунен*

Эбу Абдуллах Мухаммед б. Езид б. Абдуллах б. Мадже эль-Казвиний 824 сенеси (хиджрий 209 сенеси) догъды. О, хадис топламакъ ичюн Рей, Басра, Куфе, Багъдат, Шам, Мысыр ве Хиджазгъа ёлджулыкълар япты. Хадис имамлары онынъ афыза ве эминлик джеэтинден устюн олгъанына иттифакъ эттилер.

Ибн Мадженинъ «Сунен»и, хадисчилер арасында фыкъых баблары джеэтинден бегенильди ве шурет къазанды.

Ибн Мадже 886 сенеси (хиджрий 273 сенеси) вефат этти.

Бу муэллифлернинъ эписи сахих хадислерни бир арагъа кетирмек ичюн самимий гъайрет косьтердилер. Хадис куллияты ичинде муим бир ерге саип олгъан бу эсерлер, Пейгъамберимизнинъ суннетини ве асхабнынъ арекетлерини сонъ кельген несиллерге таныш эткен бирер менба олдылар.

Олар Пейгъамберимизден кельген риваетлерни буюк дикъкъатнен талиль этип, кендилерининъ къойгъан шартларгъа коре догъру къабул эткен риваетлерни китапларына кирсеттилер. Бу буюк иш бутюн мусульманлар тарафындан такъдирнен къаршыланды.

БИЛЕСИЗМИ?

«Кутуб-и Ситте»ге учь китап даа къошып, «Кутуб-и Тиса» (Докъуз хадис китабы) деген алимлер де бар. Бу учь китап;

- Имам Ахмед б. Ханбельнинъ «эль-Муснед» китабы,
- Имам Маликнинъ «эль-Муватта» китабы,
- Даримийнинъ «эс-Сунен» китабыдыр.

Анджакъ, инсан олмалары себебинен базы риваетлернинъ сайланмасында хата япмакъ ихтималлары да бар эди. Бу себепнен, китаплар кенди арасында сахихлик дереджеси джеэтинден фаркълыдырлар. Эр бир муэллиф эсерини фаркълы шартларгъа коре азырлагъандыр.

Таснифнинъ «алтын деври» оларакъ къабул этильген III асырда ортагъа чыкъкъан бу алты эсер, даа сонъра кельген Ислям алимлери тарафындан энъ эмин хадис менбалары сайылгъандыр.

Окъув парчасы

РЕСУЛЮЛЛАХКЪА ХЫЗМЕТ ЭТКЕН БИР ЯШ ЭНЕС ИБН МАЛИК -радыяллаху анх-

Севгили Пейгъамберимиз Мединеге хиджрет этип кельген вакъыт, Энес ибн Маликнинъ анасы, оны Пейгъамберимизге хызмет этмеси ичюн берди... Энес бу девирде 9-10 яшларында эди. Йыллар девамында Аллах Ресулининъ тербиесини корьген ве бу тербиенен оськен бир генч етишти...

Анасы Мединенинъ ильк мусульманларындан Умм-и Сулейм -радыяллаху анха-дыр. Бабасы Малик, мусульман оламадан вефат эткен эди. Бу себептен Энеснинъ анасы пек кедерлене эди. Кенди дюньясыны Ислямнынъ нурунен айдынлаткъан Умм-и Сулейм (р. анха) баласынынъ да о нурнен айдынланмасыны ве тербиеленмесини арзу эте эди. Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ Мединеге хиджретини озю ичюн фырсат корип, аман Энесни алып Пейгъамберимизге кельди ве: «Я, Ресулюллах! Бу баланы сизге хызмет этсин деп кетирдим. Бу огълумдан башкъа сизге эдие этеджек шейим ёкъ. Къабул этинъиз ве онъа дуа этинъиз. Энес – меним огълум, сизинъ – хызметчинъиздир»- деп Пейгъамбер Эфендимизге такъдим этти. Пейгъамбер Эфендимиз де Энес акъкъында: «Аллахым! Онынъ малыны ве эвлядыны мубарек эт, омрюни узун эт. Гуняхларыны афу эт... » деп дуа этти.

Энес -радыяллаху анх- Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ алыны, сёзлерини, ахлякъыны, ишлерини энъ эйи биле эди ве оларны энъ гузель шекильде накъыл этти. Чюнки балалыкътан вахийнинъ тербиесинен тербиеленди. Ресул-и Экрем Эфендимизден ич айрылмады. 2230 хадис накъыл этти.

Энес -радыяллаху анх- бизлернинъ ве асырлар сонъра келеджек умметнинъ гонъюллерини айдынлатаджакъ, омюрлерине ышыкъ оладжакъ бу насиатларны Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-ден шойле накъыл эте:

«Эй, огъул! Элинъден кельген къадар абдестли ол. Чюнки инсан абдестли оларакъ ольсе, онъа шехитлик берилир.

Эй, Энес! Рукюде эллеринънен тизлеринъни сыкъджа тут. Пармакъларынъны бир-бirinden айыр. Тирсеклеринъни янларынъа япыштырма. Рукюден тургъан сонъ, эр узувынъ

там оларакъ ерине кельсин. (Яни ашыкъма, Тадил-и эркангъа риает эт!)

Эй, огъул! Кимсе акъкъында яман лаф айтма. Бу шекильде сабаламагъа ве акъшамламагъа чалыш. Буны япып олсанъ, эсабынъ пек къолай олур.

Эй, Энес! Буюклерге урьмет, кучюклерге мерхамет косьтер. Чокъ-чокъ дуа яп! Чюнки дуа мытлакъ, беляларны токътатыр».

Энес -радыяллаху анх-нынъ ривает эткен хадислерден бир къачы да шойле:

• *«Къолайлаштырынъыз, зорлаштырманъыз; мужделенъиз, нефрет эттирменъиз».*

• *«Кендинъ ичюн истегенинъни, мусульман къардашынъ ичюн де истемегендже, акъикъий мумин оламазсынъ».*

• *«Бир-биринъизни куньлеменъиз, асет этменъиз, бир-биринъизге артынъызны чевирменъиз. Эй, Аллахнынъ къуллары, къардаш олунъыз. Бир мусульман ичюн къардашыны учь куньден чокъ быракъмакъ ве онъа даргъын олмакъ хелял олмаз».*

• *«Эй, Энес! Билесинъми, магъфиретни (Аллахнынъ багъышламасыны) керек эткен хусуслардан бири де, мусульман къардашынъы севиндирмектир».*

Энес -радыяллаху анх- шу дуаны окъуманынъ синъир хасталыкъларына шифа оладжагъы акъкъында ривает эткен:

«Бисмиллахиррахманиррахим. Ве ля хавле ве ля къуввете илля билляхиль алийиль азим».

Энес ибн Малик -радыяллаху анх- 712 сенеси (хиджрий 93 сенеси) Басрада вефат этти.

ЫСТЫЛАЛАР

1. Табиин – асхабнынъ эр къайсы биринен корюшип, лаф эткен ве энъ гузель шекильде оларгъа таби олгъан мусульманлар.

2. Куфе – табиинлерни тербие эткен илим меркезлеринден бири, Иракънынъ бир шеэридир.

3. Мухадрам – эм Ислямдан эвель, эм де Ислям кельген сонъ яшагъан, амма Хазрети Пейгъамберимизни корип оламагъан мусульманлар.

4. Увейс эль Къараний (Вейсель Къараний) – Хазрети Пейгъамберимизнинъ девринде яшады, оны корьмеге пек истей эди. Амма оны корип оламады ве бу себептен сахабе сайылмай. Увейс Еменнинъ Къаран коюндендир.

5. Тедвин – хадис топлав иши.

6. Тасниф – хадислернинъ мевзуларына коре сыныфландырылмасы.

7. Иснад – хадис ильминде хадислернинъ менбасына къадар бармагъа ярдым эткен низам.

8. Муватта – имам Маликнинъ хадис китабынынъ ады.

9. Мегъазий – Хазрети Пейгъамберимизнинъ япкъан дженклери акъкъындаки хадислерни ичине алгъан китаплар.

10. Сунен – фыкъых болюклерине коре тасниф этильген, ахкям хадислерни топлагъан китаплар.

11. Муснед – хадислерни ильк равийлерине коре тертип эткен китап.

12. Рисале – хадис ильминен алякъалы бильгилерни ичине алгъан Имам Шафиийнинъ усул китабы.

13. Муснед – Ахмед б. Ханбельнинъ хадис китаплары арасында буюк шурет къазангъан ве хадислерни сахабий исимлерине коре тертип эткен эсер.

14. Бухарий – хадис китаплары арасында энъ сахих китап оларакъ кабул этильген «эль-Джамиус-Сахих» адлы эсернинъ муэллифи.

15. Сахихайн – «эки сахих» манасында имам Бухарий ве имам Муслимнинъ хадис китапларына берильген исим.

16. Тирмизий – «Сунен» хадис китабынынъ муэллифи.

ИМТИАН СУАЛЛЕРИ

А. Ашагъыдаки суаллерге джевап беринъиз.

1 - Тасниф фаалиетлеринınъ башланувынынъ себеплери недир?

2 - Мусаннеф недир, онынъ насыл чешитлери бар?

3 - «Кутуб-и Ситте» оларакъ билинген алты хадис китабыны муэллифлеринен берабер язынъыз?

4 - Табиинлер хадис ильмине насыл иссе къоштылар?

5 - Этбаут-табиин хадис ильмине насыл иссе къоштылар?

6 - Этбаут-табиинден сонъки девирнинъ хадис ильминдеки эмиети неден ибарет?

Б. Берильген джеваплардан догъру олгъаныны тапынъыз.

1. Ашагъыдакилерден къайсы бири «Асхабдан бирине къавушып, онынънен корюшип, субет эткен мусульман»гъа берильген исимдир?

А. Сахабе Б. Табиин
В. Этбаут – Табиин Г. Мухадрам Д. Равий

2. Мединенинъ белли хадисчилеринден ве Еди Факъыхтан (Фукъаха-и Себа) биридир. Хазрети Умернинъ хилафетининъ 2-джи йылында дюньягъа кельди. Эбу Хурейренинъ къызынен эвленгени ичюн, онынъ хадислерини энъ эйи бильгенлердендир.

А. Ибн Шихаб эз-Зухрий Б. Урве бин эз-Зубейр
В. Саид бин эль -Мусейиб Г. Ибрахим эн-Нехаий
Д. Нафий Мевля Ибн. Умер

3. Къайсы девирде хадис ильми, усул ве къаиделеринен ишлеп чыкъылды ве хадислер фыкъых мевзуларына коре тасниф этильди?

А. Сахабе деври Б. Табиин деври
В. Этбаут – табиин деври Г. Эмевийлер деври
Д. Хазрети Пейгъамбер деври

4. «Хасен хадис» терминини иськ кере къуллангъан мухаддис ашагъыдакилерден къайсы бири?

А. Бухарий Б. Тирмизий
В. Муслим Г. Эбу Давуд Д. Несаий

5. Ашагъыдакилерден къайсы бири Этбаут табииннинъ мешхур мухаддислеринден бири?

А. Ибн Шихаб эз-Зухрий
Б. Урве Ибнуз-Зубейр
В. Малик б. Энес
Г. Саид Ибнуль-Мусейййиб
Д. Ибрахим эн-Нехаий

6. Маликий мезхебининъ къуруджысы. Мединеде догъды ве осьти. «Муватта» адлы эсери тасниф девринде язылгъан ильк эсердир. Бу малюмат ашагъыдаки мухаддислерден къайсы бирине аит?

А. Суфьян эс-Севрий
Б. Эбу Давуд
В. Ибн Мадже
Г. Малик б. Энес
Д. Ахмед б. Ханбель

В. Ашагъыдаки джумлелердеки бошлукъларны къавузлар ичинде берильген сёзлерден уйгъун олгъанынен толдурынъыз

(Мухадрам – Сирет – Сунен - Сахихайн – «Кутуб-и Тиса» – Муснед)

1. Фыкъых мевзуларына коре тасниф этильген ахкям хадислерини топлагъан китапларгъа .... дениле.

2. Хазрети Пейгъамбернинъ ахлякъына ве арекетлерине аит хадислерни ичине алгъан китапларгъа .... ады берильген.

3. Эм Ислям кельмеден эвельки джахилие девиринде яшагъан, эм де Ислям девирини корьген, бир чокъ сахабийлернен корюшкен, анджакъ Хазрети Пейгъамберни корьмеге ве онынънен къонушмагъа имкяны оламагъан мусульманларгъа .... дениле

4. Хадислерни ильк равийлерине, яни сахабийлерге коре бир арагъа топлагъан эсерлерге .... дениле.

5. Бухарий ве Муслимнинъ хадис китаплары ичинде энъ сахих эки китап сайылгъан китапкъа .... дениле.

6. Кутуб-и Ситтеге учь китап даа къошулып мейдангъа кетирильген хадис китапларына .... дениле.

АНА-БАБА ВЕ СОЙ-АКЪРАБАНЕН АЛЯКЪАЛЫ ХАДИСЛЕР

١ـ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ, مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِي؟ قَالَ: (أُمُّكَ) قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: (أُمُّكَ) قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: (أُمُّكَ) قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: (أَبُوكَ). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

1. Эбу Хурейре -радыяллаху анх- шойле деди:

Бир адам Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-ге келип:

- Энъ эйи мунасебетте олмам керек олгъан адам кимдир?- деп сорады.

Ресулюллах -саллАллаху алейхи веселлем-:

- «Ананъ!»- деп буюрды.

Адам:

- «Ондан сонъ ким?»- деп сорады.

- Кене: «Ананъ!»- деп джевап берди Аллахнынъ Ресули.

Адам текрар:

- «Ондан сонъ ким?»- деп сорады.

- «Ананъ!» -деди кене Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-.

Адам текрар:

- «Сонъ ким?»- деп сорады.

Ресул-и Экрем -саляллаху алейхи ве селлем-:

- «Бабанъ!»- деп джевап берди.

Бухарий, Эдеб 2; Муслим, Бирр 1.

Хадистен нелерни огрендик

1. Энъ чокъ эйиликъ япыладжакъ инсан анадыр.

2. Сайгъы, эйилик ве итаат мевзусында анадан сонъра баба кельмектедир.

٢ـ وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (رَغِمَ أَنْفُ, ثُمَّ رَغِمَ أَنْفُ, ثُمَّ رَغِمَ أَنْفُ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ عِنْدَ الْكِبَرِ أَحَدَهُمَا أَوْ كِلَيْهِمَا فَلَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ). رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

2. Эбу Хурейреден ривает этильгенине коре, Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Ана ве бабасына я да олардан бирисине къартлыкъ чагъында бакъмакъ имкяны олып да, (оларны бакъмайып ве бу себепнен) дженнетке киремеген кимсе перишан олсун, перишан олсун, перишан олсун... !»

Муслим, Бирр 9, 10.

Хадистен нелерни огрендик

1. Ана ве баба насыл яшта олса олсун, оларгъа ялынъыз эйилик этмек керекмиз.

2. Къартайгъанлары вакъыт ярдымгъа пек мухтадж олгъанлары ичюн даима алларындан хабер алып, оларнынъ истеклерини ерине кетирмелимиз.

3. Ана ве бабагъа къаршы кельмек, оларгъа яман мунасебетте олмакъ – Аллахны гъадапландыраджакъ буюк гуняхтыр.

٣– عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَيُنْسَأَلَهُ فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ).

مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

3. Энес -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Рызкъы чогъалмасыны, омрю узун олмасыны истеген кимсе, акърабасына эйилик япсын ве къорчаласын».

Бухарий, Эдеб 12; Муслим, Бирр 20, 21.

Хадистен нелерни огрендик

1. Акъраба зиярети инсаннынъ омрюни берекетлендирир.

2. Акъраба зиярети инсаннынъ рызкъыны да берекетлендирир.

3. Сеадетли бир аят сюрмесине весиле олур.

٤- وعنه أَن رسول الله صَلّى اللهُ عَلَيْه وسَلَّم قال : « مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّه وَالْيَوْمِ الآخِرِ، فَلا يُؤْذ جَارَهُ ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّه وَالْيَوْمِ الآخِرِ ، فَلْيكرِمْ ضَيْفَهُ ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّه وَالْيوم الآخِرِ ، فَلْيَقُلْ خَيْراً أَوْ لِيَسْكُتْ » متفقٌ عليه .

4. Эбу Хурейре -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Аллахкъа ве ахырет кунюне иман эткен кимсе, къомшусыны раатсыз этмесин. Аллахкъа ве ахырет кунюне иман эткен кимсе мусафирине икрам этсин. Аллахкъа ве ахырет кунюне иман эткен кимсе я файдалы сёз сёйлесин, я да суссун!»

Бухарий, Никях 80; Муслим, Иман 74, 75.

Хадистен нелерни огренгендик

1. Базы арекетлер инсаннынъ мукеммель бир имангъа саип

олгъаныны косьтерир.

2. Къомшуларгъа файдалы олмакъ ве зарар бермемек – муминлер узериндеки бир вазифедир.

3. Мусафирге элинден кельгени къадар икрам этмек – мусульманнынъ вазифесидир.

4. Эйи муминнинъ агъзындан ялынъыз файдалы сёзлер чыкъар. Файдалы къонушмайджагъыны тюшюнген кимсе де сусмалы.

٥- عَنْ نُفَيْعِ بْنِ الْحَارِث رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَلاَ أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ؟) – ثَلاَثًا – قُلْنَا: بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ:(اَلْإِشْرَاكُ بِاللهِ, وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ) وَكَانَ مُتَّكِئًا فَجَلَسَ فَقَالَ: (أَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ, وَشَهَادَةُ الزُّورِ). فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا: لَيْتَهُ سَكَتَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

5. Нюфей ибн Харис -радыяллаху анх-тан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-:

-«*Буюк гуняхларнынъ энъ агъыры акъкъында сизге хабер берейимми?» деп учь кере сорады.*

Биз де:

- «Эбет, я Ресулюллах»-, дедик.

Ресул-и Экрем:

- «Аллахкъа ширк къошмакъ, ана-бабагъа итаат этмемек» деп буюрды; сонъра да, яслангъаны ерден догърулып отурды ве «Эйи динъленъ, бир де ялан сёйлемек ве яландан шаатлыкъ япмакъ» деди. Ве бу сёзюни девамлы текрарлады. О къадар текрарлады ки, кешке (озюни бу къадар къыйнамайып) сусса, деп арзу эттик.

Бухарий, Шехадат 10; Муслим, Иман 143.

Хадистен нелерни огрендик

1. Гуняхлар буюк ве кучюк олур.

2. Гуняхнынъ буюклиги – берген зарарынынъ буюклигинен ольченир.

3. Буюк гуняхларнынъ энъ агъыры – Аллахкъа ширк къошмакъ, ана-бабагъа итаатсызлыкъ япмакъ, ялан сёйлемек ве ялан-дан шаатлыкъ япмакъ.

٦- وعنِ ابنِ عمرَ وعائشةَ رضِي اللَّه عنهما قَالا : قال رسولُ اللَّه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم: « مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالجارِ حتَّى ظَنَنتُ أَنَّهُ سيُوَرِّثُهُ » متفقٌ عليه .

6. Ибн Умер ве Айше -радыяллаху анхума-дан ривает этильгенине коре, Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Джебраиль манъа къомшугъа эйилик этювни о къадар тевсие этип турды ки, мен къомшуны къомшугъа мирасчы этеджектир деп сандым».

Бухарий, Эдеб 28; Муслим, Бирр 140 -141.

Тирмизий, Бирр 28; Ибн Madже, Эдеб 4

Хадистен нелерни огрендик

1. Къомшулыкъ хакъкъыны къорчаламакъ муим бир вазифедир.

2. Къомшуларнен эйи мунасебет къурулмалы, оларгъа зарар бермемели, севинч ве кедерлерине ортакъ олмалы.

٧- وعنه عنِ النبي صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم قال : « السَّاعِي علَى الأَرْمَلَةِ وَالمِسْكِينِ كَالمُجاهِدِ في سبيلِ اللَّه » وأَحْسُبهُ قال : « وَكَالْقائِمِ الَّذي

لا يَفْتُرُ ، وَكَالصَّائِمِ لا يُفْطِرِ» متفقٌ عليه .

7. Эбу Хурейре -радыяллаху анх-дан ривает этильгенине коре, Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды:

«Къоджасы олмагъан тул къадынларгъа ве ёкъсулларгъа ярдым эткен кимсе, Аллах ёлунда джихад эткен киби савап къазаныр. О кимсе геджелери токътамадан намаз къылгъан, куньдюзлери де ич ара бермеден ораза туткъан кимсе кибидир».

Бухарий, Нафакъат 1, Эдеб 25, 26; Муслим, Зухд 41. Айрыджа бакъ. Тирмизий, Бирр 44; Несаий, Зекят, 78; Ибн Мадже, Тиджарет 1.

Хадистен нелерни огрендик

1. Тул ве эвленмеген къадынларгъа, ёкъсул ве факъырларгъа ярдым эткен кимсе, Аллах ёлунда джихад эткен киби савап къазаныр.

2. Бойле федакяр бир мумин, геджелери токътамадан намаз къылгъан, куньдюзлери де ич ара бермеден ораза туткъан кимсе кибидир.

3. Зайыф ве къорчаланмагъа мухтадж кимселерге ярдым этмек ичюн аджеле этмек – Аллахнынъ ризасыны къазанмакъ ичюн бир ёлдыр.

АЛТЫНДЖЫ БОЛЮК

СУННЕТНЕН АЛЯКЪАЛЫ МЕСЕЛЕЛЕР

<u>БОЛЮКНИНЪ МЕВЗУЛАРЫ</u>

А. СУННЕТНИНЪ ОРЬНЕК ОЛУВЫ

Б. СУННЕТНИНЪ УНИВЕРСАЛ ОЛУВЫ

В. СУННЕТНИНЪ КЪОРЧАЛАНУВЫ

Г. СУННЕТНИНЪ КЪУРТАРЫДЖЫ ОЛУВЫ

<u>АЗЫРЛЫКЪ ИЧЮН ВАЗИФЕЛЕР</u>

1. Орьнек алувнен такълит этюв арасында насыл фаркъ бар? Фикринъизни бильдиринъиз.

2. Пейгъамберимизнинъ суннетлеринден умумий къаиделер чыкъарынъыз ве эки данесини языньыз.

3. «Аллахкъа ве Пейгъамберине итаат этинъиз» аети, суннетнинъ къайсы хусусиетлерние дикъкъат чекмекте? Сыныфта бу акъкъында озь фикирлеринъизни бильдиринъиз.

4. «(Ресулим!) Де ки: Эгер Аллахны севе исенъиз манъа уюнъыз ки, Аллах да сизни севсин ве гуняхларынъызны багъышласын. Аллах чокъ багъышлайыджы ве мерхамет этиджидир». [Ал-и Имран, 31]. Бу аетте суннетке таби олувнынъ инсангъа къазандыргъан маневий мукяфатлары акъкъында аркъадашларынъызнен фикир пайлашынъыз.

А. СУННЕТНИНЪ ОРЬНЕК ОЛУВЫ

Бутюн Пейгъамберлер, Аллахнынъ эмир ве ясакъларыны Онынъ къулларына етиштирмек ве оларгъа догъру ёлны косьтермек ичюн ёллангъан хидает рехберлеридир. Пейгъамберлер бу мукъаддес эльчилик вазифелерини хакъкъынен ерине кетирмеге чалыштылар. Бизим Пейгъамберимиз, Хазрети Мухаммед Мустафа -салляллаху алейхи ве селлем- де Аллахнынъ кендисине берген бу мукъаддес вазифени эксиксиз бир шекильде ерине кетирди. Бу вазифени ерине кетиргенде, инсан ве джемиет аятына шекиль береджек бир чокъ къаиде ве шартларны ортагъа къойды. Бу къаиде ве шартлар ышыгъында бир аят сюрген гузель Пейгъамберимиз, биз мусульманлар ичюн энъ гузель орьнектир.

Асхаб-ы кирам, Ислям динини бир бутюн оларакъ эм Къурандан, эм де Хазрети Пейгъамбернинъ суннетинден алды. Олар суннетни, «О, бир Пейгъамбердир, бизден фаркълыдыр. Биз кенди ишимизге бакъайыкъ» деп дегиль, «Онынъ бутюн арекетлерининъ бизге аит тарафы мытлакъ бардыр. Биз оны орьнек алмалымыз» деп тюшюндилер.

ТЮШЮНИП БАКЪЫНЪЫЗ

Суннет – Хазрети Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ сёйлегенлерининъ ве япкъанларынынъ джыйынтыгъыдыр. Суннет – Хазрети Мухаммед -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ Аллахкъа къуллукънынъ татбикъидир. Омрюнинъ сонъ йигирми эки йылыны алгъан бу къуллукъ аяты вефатындан сонъ да бутюн муминлерге рехбер олды.

Чюнки Къуран-ы керимде шойле буюрылмакъта:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيراً

«Ант олсун ки, Ресулюллахта сизинъ ичюн Аллахкъа ве ахырет кунюне къавушмакъны арзу эткенлер ве Аллахны чокъ зикир эткенлер ичюн гузель бир орьнек бардыр». [Ахзаб, 33/21.]

Бу ает-и керимеде Аллах Тааля муминлерге севгили Пейгъамберимизни орьнек алмакъны эмир этмекте. Оны орьнек алмакъ не демектир? Орьнек алмакънен, такълит этмек арасында фаркъ бармы?

Шимдики девирде базы инсанлар Пейгъамбер эфендимизнинъ орьнек алынмасыны эмир эткен аетлерни окъуп, оны эр шейинен такълит этмеге истейлер. Демек орьнек алмакънен такълит этмек бир дегиль, араларында фаркъ бар.

Орьнек алувда анълап арекет этмек бар. Яни орьнек алынаджакъ сёз ве арекетлерни анълап ве оларнынъ файдалы олмасына инанып къабул этмектир. Айрыджа орьнек алув, инсаннынъ шахсында ве арекетлеринде темелли денъишмелер япар ве къалыр. Такълит этмек исе, анъламадан япылгъан бир арекеттир. Яни бир арекетни такълит эткен киши буны не ичюн япкъаныны анъламаз. Бу да инсаннынъ арекетлерининъ анъламадан, ялынъыз шекиль оларакъ денъишмесине ёл ачар.

Хазрети Пейгъамберимиз бизлерге бу мевзунен алякъалы чокъ фикирлерни бильдирди ве арекетлер япты. О, кендисини анъламадан такълит этмемизни истемей, япылгъан арекетлернинъ себеп ве макъсатларынынъ анълашылмасыны истей эди. Меселя; Бир кере намаз къылгъанда, Хазрети Пейгъамберимиз аягъындаки аякъкъапларыны чыкъарды. Оны корьген сахабе де намазда олгъанда аякъкъапларыны чыкъардылар. Намаздан сонъра севгили Пейгъамберимиз оларгъа бу арекетлерининъ себебини сорады. Олар да: «Я, Ресулюллах, сиз ойле яптынъыз деп, биз де чыкъардыкъ» дедилер. Бунынъ узерине севгили Пейгъамберимиз *«Мен аякъкъабымнынъ темиз олмагъаныны дйгъаным ичюн чыкъардым»* деп буюрды. [Ахмед б. Ханбель, Муснед, 3, с. 92.]

Анълашылгъанына коре, Пейгъамберимизни орьнек алув – башта бир динни анъламакъ, яшамакъ ве яшатмакънен мумкюн олур. Бу манада суннет – диннинъ темелидир ве Къурандан ич бир шекильде айрылмай. Кене бу манада Къурансыз бир суннет насыл тюшюнильмесе, суннетсиз бир Къуран да тюшюнильмез. Бунынъ ичюн Къуран, биз инсанларгъа кендисини дегиль, Аллах Ресулини орьнек косьтере. Бу себептен

«(Ресулим!) Де ки: Эгер Аллахны севсенъиз манъа уюнъыз ки, Аллах да сизни севсин ве гуняхларынъызны багъышласын. Аллах сонъ дередже багъышлайыджы ве къорчалайыджыдыр» - буюрылмакъта. [Али Имран, 3/31.]

Бу аетте ургъулангъан меселе, Аллахкъа алып баргъан ёлнынъ Пейгъамберге табий олмакътан кечмесидир.

ТЮШЮНИП БАКЪЫНЪЫЗ

Хазрети Умернинъ умре этювини корьген Ябис ибн Ребиа, Хаджеруль-Эсвед ташына нисбетен косьтерильген сайгъы акъкъында шойле айткъаныны накъыл эте: «Мен Хазрети Умернинъ Хаджеруль-Эсведни опькенини корьдим. Оны эм опьти, эм де: «Билем ки, сен бир ташсынъ, не бир файда, не де зарарынъ бар. Ресулюллах сени опьмесе эди, асла опьмез эдим»- деген эди» (Бухарий, Хадж, 50, 57, 60; Муслим, Хадж, 248, 120; Муватта, Хадж, 36).

Б. СУННЕТНИНЪ УНИВЕРСАЛЛЫГЪЫ

Ислям – энъ сонъ ве энъ мукеммель дин, Хазрети Мухаммед де – энъ сонъ Пейгъамбердир. Ислямнынъ етишмеси макъсат этильген инсанлар не бир миллет, не де бир мемлекетнен сынъырлы деголь. Бунынъ ичюн бу динни теблигъ этювнен вазифели олгъан севгили Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ аят тарзы олгъан суннет де универсаллыкъ сыфатларны ташымакъта.

Къуран-ы Керимде Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ теблигъининъ униврсал олгъаны шойле анълатыла:

«Эй, Мухаммед, биз сени анджакъ алемлерге рахмет оларакъ ёлладыкъ!» [Энбия, 107.]

«Де ки, эй, инсанлар! Мен сизинъ эпинъизге коклернинъ ве ернинъ саиби олгъан Аллахнынъ эльчисийим!» [Араф, 158.]

«Биз сени инсанларгъа мужделейиджи ве тенбиелейиджи оларакъ ёлладыкъ. Факъат инсанларнынъ чогъу буны бильмез» [Себе, 28.]

Бу аетлер ве мевзунен алякъалы башкъа аетлер, бир тарафтан Ислямнынъ бутюндюнья дини олгъаныны илян эте, дигер тарафтан да Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ суннетининъ эр кеске аит олгъаныны ортагъа къоя.

Суннет – шахыс ве джемиетнинъ ичтимаий ве медений фаркъларыны, имкян ве шартларыны, урф ве адетлерини де козьде тутып, яшайышны шекиллендирген къаиделерни ортагъа къойды.

Меселя: Хазрети Пейгъамберимиз «Умметимге къыйн оладжагъыны бильмесе эдим, оларгъа эр намаз ичюн тишлерини мисвакънен темизлемелерини эмир этер эдим» деп буюды. Бу хадисте Пейгъамбер эфендимиз мисвакъ къулланувны тевсие этмекнен берабер, асыл ургъуламакъ истегени агъыз ве тиш темизлигидир. О куньки шартларда мисвакъ, агъыз ве тиш темизлигинде къуллаyныла эди. Анджакъ, даа сонъра яшайыш шартлары денъишкенинен, къулланылгъан васыталар да денъишти. Амма денъишмеген ве эр кеске аит олгъан шей исе Хазрети Пейгъамберимизнинъ агъыз ве тиш темизлигине берген эмиетидир.

Башкъа бир орьнек: Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- «Хилялны (айны) корьгенде ораза тутунъыз, хилялны корьгенде байрам япынъыз» деп буюрды. Бу хадиснинъ асыл макъсады – Рамазан айынынъ башланувыны ве Рамазан байрамынынъ башланувыны косьтерген бир бельги бермектир. Бу бельги, хилялнынъ астрономик догъувы дегиль, козьнен корюледжек къадар олмасыдыр. Бугунь айнынъ башы ве сонъу, эвельден саниесине къадар эсапланмасы мумкюн, бунынъ ичюн ильмий усуллар къулланылмакъта. Макъсат – Рамазан айынынъ башланмасыны ве битмесини догъру бир шекильде бельгилемектир.

Нетидже оларакъ, суннетнинъ темель хусусиетлери – акъикъатчы олмасы, универсал олмасы ве татбикъ этильмесининъ мумкюн олмасыдыр. Булар, Ислямнынъ темель хусусиетлеридир.

ОКЪУНЪЫЗ-ТЮШЮНИНЪИЗ

ВАХИЙНИНЪ ЫШЫГЪЫНДА

Пейгъамберимизнинъ суннетине къайдсыз, шартсыз уйып, эмирлерини ерине кетирмемиз керекլиги Аллах Тааля тарафындан эмир этиле. Къуран-ы Керимнинъ бир чокъ аетинде де Ресулюллахкъа итаат, Аллахкъа итаатнен ян-яна олгъаны анъылмакъта. Аллахны керчектен севменинъ, Ресулюллахкъа багъланмакънен мумкюн оладжагъы бельгиленмекте. **«Пейгамбер сизге не берсе – оны алынъыз, неден сакъындырса – ондан узакъланшынъыз»** буюрмасынен, [Хашр, 59/7] бутюнлей суннетке сарылмамызны эмир этмекте. Бу иляхий эмирлерни энъ эйи анълагъан, энъ мукеммель шекильде яшагъан инсанлар – асхаб-ы кирам эди.

КЪАЙД ЭТИНЪИЗ

Суннетнинъ учь темель хусусиети бар;

- Акъикъаткъа уйгъун олмасы,
- Универсал олмасы,
- Татбикъ этилюви мумкюн олмасы.

Къыяметке къадар бар олмагъа девам этеджек Къуран ве онынъ бириндჯи анълатыджысы суннет – бутюн инсанларнынъ меселелерини чезмеге; мусульманлар арасында иман ве арекет бирлигини темин этмеге ярдым эте. Бунынъ ичюн де суннет аятнынъ акъикъатларына эсасланмасы, инсанны танымасы, онъа эр тюрлю имкян ве шартта яшайджакъ къанунларны огретмеси табиийдир.

Хадислер, айны мевзуда фаркълы бильгилер ве татбикълер такъдим эткени себебинен, мусульманлар ичюн бир рахмет весилеси олды. Чюнки Ислям белли бир мемлекет я да шеэр халкъы ичюн кельмеди. Ислям бутюн инсаниет ичюн ёллангъандыр. Эгер тек бир миллет ичюн ёллангъан олса эди, даа конкрет ве денъишмеген къураллар ве амеллер теклиф этер эди. Ислям, бутюн инсанларгъа кельген бир диндир.

Олар эр шейден чокъ Пейгъамбер Эфендимизни севдилер

ве онынъ козьлерине бакътылар. Эр сёзюнде, эр арекетинде озь яшайышлары ичюн къаиделер къыдырдылар. Кяинатнынъ Эфендисининъ бир гедже джамиде ибадет эткенини корьгенде, олар да топланып гедже ибадетине башладылар. Анджакъ, умметини чокъ севген Пейгъамбер Эфендимиз, гедже топланып намаз къылмакънынъ оларгъа фарз олмасындан сакъынып, бир даа гедже оларнынъ янларына чыкъмады.

Хазрети Умернинъ шу сёзлери, бу несильнинъ Пейгъамберимизге насыл багълы олгъаныны косьтермектедир:

«Билем ки, (хаджер-и эсвед) сен бир ташсынъ. Не файданъ токъуныр, не зарарынъ. Эгер Ресулюллах сени опькенини корьмесе эдим, сени опьмез эдим».

B. СУННЕТНИНЪ КЪОРЧАЛАНГЪАН ОЛУВЫ

Аллах Тааля Къуран-ы Керимде, кяфирлер истемеселер де нуруны тамамлайджагъыны бильдире. [Тевбе, 32.] «Аллахнынъ нуру» – Пейгъамберимиз васытасынен ёллангъан диндир. Яни Къуран ве Суннеттир.

Аллах Тааля **«Керчектен Зикирни (Къуранны) биз эндирдик; ве эльбетте биз оны къорчалайджакъмыз»** деп буюра [Хиджр, 9.] Бу аетте кечкен «зикир» сёзюни, Китап ве Суннет оларакъ анъламакъ да мумкюн.

Башкъа бир ает-и керимеде исе «Аллахкъа ве Ресулине итаат этинъиз» буюрыла. Къыяметке къадар «Ресульге итаат этинъиз» эмири бутюн мусульманлар ичюн багълайыджыдыр. Бу себепнен Пейгъамберимизнинъ аят тарзы олгъан суннет де о инсанларгъа сагълам бир шекильде етишмеси керек. Чюнки Хазрети Пейгъамбернинъ суннетининъ несильден несильге кунюмизге къадар догъру бир шекильде етишкенини сёйлемек мумкюн.

Бу манада суннетнинъ къорчаланувы мусульманларгъа буюк бир вазифе оларакъ берильди. Яни суннетнинъ къорчаланувы, мусульманларнынъ оны яшамаларынен мумкюндир.

Г. СУННЕТНИНЪ КЪУРТАРЫДЖЫ ОЛУВЫ

КЪАЙД ЭТИНЪИЗ

«Акъикъатен сен догъру ёлгъа чагъырасынъ» [Муминун, 23/73.]

«Эгер о Пейгъамберге итаат этсенъиз, догъру ёлны тапарсынъыз». [Нур, 24/54.]

Пейгъамберимизнинъ суннетинден файдаланмакъ ичюн, эр шейден башта онынъ «энъ гузель орьнек» олгъаныны бильмек керекмиз. Чюнки Хазрети Пейгъамбер алемлерге рахмет ве хидает рехбери оларакъ ёлланды. Суннетнинъ къуртарыджы олгъанына шубе этмек – Пейгъамберимизге инанмамакъ демектир. Чюнки Абдуллах ибн Месуд бир дефасында шойле буюрды: «Пейгъамбернинъ суннетини терк этмек – догъру ёлдан узакълашмакъ демектир».

«Акъикъатен сен догъру ёлгъа чагъырасынъ» [Муминун, 73] ве «Эгер о Пейгъамберге итаат этсенъиз, догъру ёлны тапарсынъыз» [Нур, 24/54.] аетлери, суннетнинъ къуртарыджы олгъаныны ортагъа къоймакътадыр.

Хазрети Пейгъамберимиз де хадислеринде, умметининъ къуртулышы ичюн огърашкъаныны шойле беян эте. «Сиз атешке учып, анда янаджакъ кобелеклерге ошайсынъыз, мен исе сизлерни о атештен къорчаламагъа тырышкъан инсан кибийим». Башкъа бир хадисте: «Мен сизни бель багъынъыздан тутып, атешке тюшмектен къуртармагъа тырышам; сиз исе, элимден къуртулып атешке кирмеге чалышасынъыз» деп буюрды.

Башкъа бир хадисте бу акъикъат шойле анълатыла.

«*Меним ве Ислямнынъ алы шуна бенъзер. Бир джемиетке келип:*

- Эй, миллетим, керчектен мен узеринъизге келеяткъан бир ордуны козьлеримнен корьдим. Мен сизге бу телюкени бильдирген хаберджийим. Бу себепнен джанынъызны къуртармагъа тырышынъыз!

Бу сёзлер узерине халкънынъ бир къысмы онъа итаат этти ве акъшамдан ёлгъа чыкъып о ерни терк этип кет-

тилер ве къуртулдылар. Бир къысмы да онъа инанмады ве ерлеринде къалдылар. Келеяткъан орду да оларгъа сабасына уджюм япып, эпсини олдюрдилер. Иште, бу ал манъа итаат эткенлернен, манъа исьян эткенлернинъ алыдыр». [Бухарий, Итисам, 2.]

Суннетни ким яшаса къуртулыр. Табиин муфессирлеринден Даххакъ ибн Музахим буны не гузель ифаде этти: «Дженнет иле суннет айны мертебедедир. Чюнки ахыретте дженнетке кирген, дюньяда суннетке сарылгъан кишидир». [Куртубий, Тефсир, XIII, 365.]

Имам Малик де суннетни Нух алейхисселямнынъ гемисине ошаткъан ве «Ким онъа минсе – къуртулыр, ким минмесе – богъулыр» деген. [Суютий, Мифтахуль-дженне, с. 53-54.]

ОКЪУНЪЫЗ-ТЮШЮНИНЪИЗ

ХАДИСЛЕРГЕ НАСЫЛ БАКЪМАЛЫ?

Мусульман – Пейгъамберининъ сёзлерине сайгъылы олгъан инсандыр. Чюнки хадис -и шерифлер Ресулюллахны арамызда эп яшаткъан ве ёлумызны айдынлаткъан бирер ышыкътыр. «Суннет олмаса эди, ич биримиз Къуранны анъламаз эдик» деген имам Азам Эбу Ханифе, хадис ве суннетнинъ бизим ичюн пек муим олгъаныны косьтермектедир. Хадислерни адий бир инсан сёзю киби корьмек, онынъ манасыны анъламайып, «бу девирде бойле шей олурмы?» деп айтмакъ мусульмангъа ярашмагъан сёзлердир.

Эйи мусульман, хадисте эшиткен бир шейни анълап оламаса, онынъ керчектен Пейгъамбер сёзю олып-олмагъаныны араштырмалы. Эгер бу сёзнинъ акъикъатен хадис олгъаныны огренсе, анджакъ кене ичинде шубелер олса, о хадис акъкъында даа бильгили кишилерден сормалы ве гонълюнде ич бир шубе къалдырмамалы.

Чюнки базы кимселер, етерли хадис бильгисине саип олмагъанлары алда, акъылларына уймагъан бир сёзни, «Пейгъамберимиз бойле бир шей айтмагъандыр», деп хадисни ред этелер. Бойле бир тавырлар эльбетте, янълыштыр.

Куньлерден бир кунь бир къач адам кибирлик акъкъында субет япа эди. Буларнынъ ичинде мешхур сахабий Эбу Хурейре да бар эди. О, Пейгъамбер Эфендимиз анълаткъан бир вакъианы на-

къыл этти: «Бир инсан дюльбер кийинип, буюкленип, оппаланып кетеяткъанда, Аллах Тааля оны бу кибирлиги себебинен ерге батырды. Бу инсан да къыяметке къадар багъырып-чагъырып, ернинъ тюбюне батмагъа девам этеджек».

Эбу Хурейре сёзюни битиргенде, дюльбер урба кийген бир генч аякъкъа турды ве: «Эй, Эбу Хурейре! О инсан шойле юре эди-ми?» деп мыскъыллады. Анджакъ, бу севинч чокъкъа сюрьмей, бираз кечкен сонъ о генч сюрюнип йыкъыла ве башыны ярмагъа аз къала. О вакъыт Эбу Хурейре «Бурну ве агъызы узерине ерге чарпылсын» деп «Мыскъыллагъанларгъа къаршы биз санъа етермиз». [Хиджр, 15/95] аетини окъуды. [Даримий, Мукъаддиме, 40]

Аллахнынъ Ресули бир мевзуда бир шей сёйлеген олса, мусульманнынъ оны къабул этмейип, озюне коре даа уйгъун бир шей къыдырмасы догъру шей дегиль. Чюнки ич бир муминнинъ бунъа хакъкъы ёкъ.

Эйи бир мусульман хадислерни баш таджы этип, оларны иляхий сырлар хазинеси, Раббаний икметлернинъ менбасы олгъаныны бильмеси керек. Керчек мусульман, акълынынъ къаврап оламагъан бир чокъ акъикъат Ресул-и Экремге огретильгенини къабул этер ве хадислернинъ манасынынъ теренлигине теслим олур.

ИМТИАН СУАЛЛЕРИ

А. Ашагъыдаки суаллерге джевап беринъиз.

1. «Хазрети Пейгъамберни орьнек алмакъ» дегенде, нени анълмакъ керекмиз?

2. Суннетнинъ эсас хусусиетлери нелер? Къыскъадан беян этинъиз.

3. **«Эгер о Пейгъамберге итаат этсенъиз, догъру ёлны тапарсынъыз»** [Нур, 24/54]. Бу аетке коре суннетнинъ къуртарыджы олгъаныны анълатынъыз?

4. Суннетнинъ Къуранны анълатувдаки вазифесини мисаллернен анълатынъыз.

5. Сунетте универсаллыкъ недир? Мевзунен алякъалы бир ает язынъыз.

Б. Берильген джеваплардан догъру олгъаныны тапынъыз.

1. Ашагъыдаки джевапларнынъ къайсы бири динни анълатувда ве изаатлавда хадис ве суннетнен алякъалы дегиль?

А. Къурангъа уйгъун укюм кетирир ве онынъ укюмлерини сагъламлаштырыр.

Б. Янъы укюмлер кетирир.

В. Къурандаки базы укюмлерни несх этер.

Г. Къуранны айдынлатыр ве анълатыр.

2. Хазрети Пейгъамбер къайсы джеэтинен орьнек алынаджакъ ве инсанларгъа нумюне оладжакътыр? Яни онынъ омюр тарзы мусульманлар ичюн къайсы джеэттен багълайыджыдыр?

А. Ичинде яшагъан джемиетнинъ урф ве адетлерине табий оларакъ япкъан ишлери джеэтинден.

Б. Дюньявий ишлерде япкъан арекетлери джеэтинден.

В. Дин иле алякъалы сёз, иш ве арекетлери джеэтинден.

Г. Бир инсан оларакъ, озь зевкъ ве истеклерине коре япкъан арекетлери джеэтинден.

В. Ашагъыдаки джумлелердеки бошлукъларны къавузлар ичинде берильген келимелерден уйгъун олгъанынен толдурынъыз

(Орьнек, рахмет)

1. **«Ант олсун ки, Ресулюллахта сизинъ ичюн, Аллахкъа ве ахырет кунюне къавушмакъны арзу эткенлер ве Аллахны чокъ зикир эткенлер ичюн гузель .... бар».**

2. **«Эй, Мухаммед, биз сени анджакъ алемлерге .... оларакъ ёлладыкъ».**

БЕШ ВАКЪЫТ НАМАЗНЕН АЛЯКЪАЛЫ ХАДИСЛЕР

1. Малик ибн Хувейрис -радыяллаху анх- шойле накъл эте:

«Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- [ифтитах] текбирини алгъанда, къолларыны къулакъларына къадар котере эди».

Муслим, 4/94, Несаий, 1085.

2. Ваиль ибн Худжр -радыяллаху анх- анълата:

«Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- намазыны насыл къылгъанына бакъаджам»- деп ниет эттим. Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- еринден турды, къыблагъа дёнди, текбир кетирди, къолларыны къулакъларына къадар котерди ве сонъра сагъ элини сол элининъ билеги устюне багълады».

Ахмед ибн Ханбель, 18876; Эбу Давуд, 1/483; Несаий, 879.
Ибн Хаджер, Фетхуль Бари, 2/290, Ибн Хузейме, Сахих, 1/243.

3. Кене Ваиль ибн Худжр -радыяллаху анх- анълата:

«Намаз къылгъанда Пейгъамберимизни -салляллаху алейхи ве селлем- сагъ элини сол эли устюне къойып, кобегининъ астына багълагъаныны корьдим».

Ибн эби Шейбе. «Мусаннеф», 3/320.

4. Энес ибн Малик -радыяллаху анх- анълата:

«Пейгъамберимиз-салляллаху алейхи ве селлем- ве ондан сонъра Эбу Бекир ве Умер -радыяллаху анхума- намазны «Эльхамдулилляхи раббиль алемин» сёзлеринен башлай эдилер».

Муслимнинъ риваетинде шу сёзлер де бар:

«Бисмилляхиррахманиррахим» сёзюни не къыраатнынъ башында, не де сонъунда окъумаз эдилер».

Бухарий, 1/149; Муслим, 4/111.

5. Абдуллах ибн Мугъаффельнинъ огълу [Йезид] анълата:

[Бабам] Абдуллах ибн Мугъаффель бизден биримизнинъ «бисмилляхиррахманиррахим»ни [сесли] окъугъанымызны эшиткен вакъытта шойле айта эди:

«Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-, Эбу Бекир ве Умернинъ -радыяллаху анхума- артында намаз къылдым. Оларнынъ ич бирининъ «бисмилляхиррахманиррахим»ни [сесли] окъугъаныны эшитмедим».

Несаий, «Сунен». 898; Тирмизий, «Джами», 244.

Тирмизий бу хадисни ривает эткен сонъ шойле дей: «Бу хадис хасендир [сагъламдыр], Пейгъамберимизнинъ асхабынынъ чогъусы, булардан Эбу Бекир, Умер, Осман, Али ве башкъалары -радыяллаху анхум- , кене ве оларны такъип эткен табиин алмлери ве Суфьян Севри, Ахмед, Исхакъ ве Ибн Мубарек киби алимлер бу хадиске коре амель эттилер».

6. Джабир ибн Абдуллах -радыяллаху анх- Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ шойле дегенини накъл эте:

«Имамнынъ артында намаз къылгъан кишиге имамнынъ къырааты етер».

Ахмед ибн Ханбель. «Муснед», 14643.

7. Ата ибн Йесар анълата:

«Зейд ибн Сабит -радыяллаху анх-тан имамнен берабер къыраат акъкъында сорадым. Зейд шойле деди:

«Имамнен берабер къыраат этильмез [Фатиха ве бир суре окъулмаз]».

Муслим. «Сахих», 5/75; Несаий. «Сунен», 951.

8. Алькъаме анълата:

«Абдуллах ибн Месуд -радыяллаху анх- бир кунь шойле деди: « Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- къылгъаны киби сизге бир намаз къылайыммы?» Ве намазгъа турды. Эллерини ильк текбирден сонъра ич бир текбирде котермеди».

Эбу Давуд, 1/493; Тирмизий, 1/347.

9. Ваиль ибн Худжр -радыяллаху анх- анълата:

«Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- седжедеге кеткенде башта тизлерини, сонъра да эллерини къойгъаныны корьдим. Седжедеден тургъанда да башта эллерини сонъра тизлерини котере эди».

Эбу Давуд, 1/529; Несаий, 1088; Тирмизий, 1/362.

10. Абдуллах ибн Зубейр -радыяллаху анх- шойле анълата:

«Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- [тешеххудны] окъугъанда пармагъынен ишарет эте эди, ама пармагъыны арекет эттирмей эди».

Эбу Давуд, 2/59; Несаий, 1253;

11. Убей ибн Кяб -радыяллаху анх- анълата:

«Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- витир намазаны учь рекят оларакъ къыла эди. Къунут дуасыны да рукъугъа кетмеден эвель окъуй эди».

Несаий, 1681; Ибн Мадже, 1182.

МУНДЕРИДЖЕ